

MILITAIRE SPECTATOR

De Koninklijke Marine

- De Koninklijke Marine: koersvast in een onzekere wereld
- Marktwerking bij de bestrijding van piraterij
- Vijf eeuwen Nederlandse *seapower*
- Putman Cramers *Maritieme Strategie en Zeetactiek*

THEMANUMMER

Voordrachten gevraagd voor de Kooy Prijs 2014

KIVI NIRIA
Koninklijk Instituut van Ingenieurs
Defensie en Veiligheid

Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs KIVI NIRIA kent sinds 2000 jaarlijks een prijs toe voor de beste scriptie over een onderwerp dat te maken heeft met defensie of veiligheidstechnologie.

Scripties van studenten aan hogescholen of universiteiten kunnen tot 31 december worden voorgedragen. Meer informatie over de procedure is te vinden op www.kiviniria.nl/dv.

De geldprijs van duizend euro wordt op woensdag 9 april 2014 uitgereikt tijdens het jaarlijkse Kooy symposium op de Marinekazerne in Amsterdam.

De prijs is vernoemd naar professor Johan Kooy, een in de vorige eeuw internationaal bekende hoog-leraar in de rakettechniek. Hij doceerde aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda en de Technische Universiteit Delft.

In 2013 ging de Kooy Prijs naar ir. Tom Stuivenberg voor zijn scriptie *'Towards a Usage-Driven Maintenance Concept. Improving Maintenance Value for the Chinook Engine'*. In zijn afstudeeronderzoek zette Stuivenberg een methode op voor het optimaliseren van het onderhoud aan de motoren van de Chinook-helikopter. De scriptie vormde de afsluiting van zijn ingenieursstudie aan de TU Delft.

MILITAIRE SPECTATOR

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl
www.facebook.com/kvbk nederland
twitter: @kvbk1

Secretaris en ledenadministratie

Majoor Daan Storm van Leeuwen
DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)

Sectie MOW

Ledenadministratie KVBK

Postbus 90002, 4800 PA Breda

ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd
op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen
doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

luitenant-generaal ir. R.G. Tieskens

(hoofdredacteur)

kapitein ter zee P. van den Berg

luitenant-kolonel Marns drs. G.F. Booij EMSD

kolonel drs. A.J.H. Bouwmeester

drs. P. Donker

kolonel MJD dr. P.A.L. Duchaine

dr. J. Duel

cdre KLu b.d. F. Groen

drs. P.H. Kamphuis

luitenant-kolonel kmar drs. ing. D.J. Muijskens

kolonel KLu D.J. Traas MSc

kapitein ter zee mr. N.A. Woudstra

kolonel ir. F.J.A. van Zitteren

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool

dr. F.J.C.M. van Nijntzen

NIMH

Postbus 90701

2509 LS Den Haag

T 070 - 316 51 20 of

070 - 316 51 95

E redactiemilitairespectator@mindef.nl

De Militaire Spectator is aangesloten bij
de European Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00

studenten € 17,50

buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Ten Brink

ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto:

Mariniers varen naar de kust van Kameroen
tijdens de oefening African Winds,
oktober 2013.

Op de achtergrond Zr. Ms. Rotterdam.

Foto AVDD, P. van Bastelaar

468 De Koninklijke Marine: koersvast in een onzekere wereld

P. van den Berg

De Koninklijke Marine opereert wereldwijd in het belang van veiligheid,
welvaart en de internationale rechtsorde, maar in hoeverre is zij in staat
zich aan te passen aan de veranderende strategische context binnen
beperkte financiële marges?

480 Honderd jaar Maritieme Strategie en Zeetactiek

N.A. Woudstra

In 1913 publiceerde luitenant ter zee der 1^e klasse G.J.W. Putman Cramer
Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek en het is opmerkelijk
dat, waar de tactiek in onbruik geraakt is, strategische elementen uit
zijn boek nog steeds relevant zijn.

487 Marktwerking bij de bestrijding van piraterij

H. Warnar

Bij de bestrijding van piraterij nabij Somalië is een supranationale
organisatie voor de militaire commandovoering overbodig, want het
marktmechanisme verdeelt de verschillende capaciteiten op een
efficiënte wijze tussen de betrokken marines.

501 Vijf eeuwen Nederlandse seapower

E.C.A. Meijer

Uit vier casestudies naar het marine-optreden blijkt dat Nederland zijn
seapower de afgelopen vijf eeuwen, met uitzondering van de
Tachtigjarige Oorlog, defensief heeft gebruikt en naar verwachting
blijft het concept ook in de toekomst belangrijk.

En verder:

Editoriaal	466
Tegenwicht	512
Meningen van anderen	514
Andere ogen	518
Boeken	519

Nog 525 jaar innovatief?

Deze *Militaire Spectator* staat in het teken van het jubileumjaar van de Koninklijke Marine. Dit jaar viert de marine dat 525 jaar geleden de Ordonnantie op de Admiraliteit werd uitgevaardigd. Dit moment markeert voor de maritieme wereld het geboortjaar van de zeemacht. Zo'n jaar leent zich bij uitstek voor reflectie. In diverse media is daar aandacht voor geweest en ook deze editie van de *Militaire Spectator* draagt daar aan bij met een viertal artikelen die op eigen wijze een blik werpen op het verleden, het heden en – niet onbelangrijk – de toekomst van de Koninklijke Marine.

De Koninklijke Marine heeft een groots verleden en toch is het maar de vraag of ze nog eens 525 jaar haalt. Dat lijkt wat sceptisch, maar als de bezuinigingen in het tempo van de afgelopen twintig jaar doorgaan, dan haalt ze de volgende vijftig jaar niet eens. In een periode van implementeren van de vorige bezuinigingen is de nota *In het belang van Nederland*, over de (nabije) toekomst van de krijgsmacht, met een volgende bezuiniging al weer uitgekomen. Overigens is het maar de vraag hoe houdbaar een langetermijnvisie is als opeenvolgende kabinetten door snel wisselende politieke belangen en coalities zo'n visie niet langer dan een gemiddelde kabinetsperiode ondersteunen. Toch is er hoop: oud-premier Balkenende wees er in zijn Admiraals-lezing op dat de steeds veranderende budgettaire werkelijkheid en daardoor kleiner wordende organisatie juist tot inventiviteit en innovatie leiden.

Laten in we er, vanuit deze hoop, in deze jubileumuitgave toch maar van uitgaan dat de marine de komende vijftig jaar in ieder geval

redt. In die periode staat de wereld nogal wat te wachten. De trendontwikkelingen op wereldniveau zijn de afgelopen jaren nauwelijks veranderd. Voedsel- en waterschaarste, overbevolking, migratiestromen, het stijgen van de zeewaterspiegel en energieschaarste zullen spanningen blijven genereren en daarmee diverse potentiële conflictbronnen. Nut en noodzaak van een marine op zich lijken daardoor, ook binnen Nederland, niet ter discussie te staan. Maar ja, de begroting moet natuurlijk ook in balans zijn. Als we de 'hoop' die Balkenende aangaf doortrekken, dan hebben we inventiviteit en innovatie hard nodig de komende jaren.

'Al 525 jaar innovatief', prijkt op vele feestelijke vlaggen die wapperen bij diverse festiviteiten waar de Koninklijke Marine in dit jubileumjaar aan deelneemt. Innovatie zal dus – en misschien wel juist – in de toekomst nog belangrijker worden. Uiteraard gaat het dan over operationele innovatie, maar, gelet op het structureel betaalbaar krijgen en houden van de krijgsmacht, ook over de kosten. Dat zou de vraag kunnen oproepen hoe we bijvoorbeeld de van fossiele brandstoffen afhankelijke maritieme capaciteiten op een innovatieve manier transformeren. De meeste maritieme hoofdwapensystemen gebruiken de steeds schaarser wordende fossiele brandstoffen. Schepen (inclusief de modernste varianten), onderzeeboten, maritieme helikopters en mariniersvoertuigen zijn nog volledig afhankelijk van deze brandstoffen, maar moeten vaak nog enige tientallen jaren mee. Die systemen moeten wel betaalbaar en inzetbaar blijven en dan niet alleen de komende paar jaar.

Nederland kijkt niet als enige naar de structurele betaalbaarheid van de krijgsmacht. De Amerikanen zijn er al mee begonnen voor hun krijgsmacht. In 2011 bracht het Department of Defense de *Energy for the Warfighter: Operational Energy Strategy* uit, een jaar later gevolgd door het bijbehorende *Implementation Plan*. Ook hier speelt de economische crisis en het structureel betaalbaar en operationeel houden van de militaire middelen een rol: ‘...To build and sustain this 21st century military force, particularly in an era of fiscal duress, the Department of Defense must use its resources wisely, and that includes our energy resources.’¹ In deze strategie kijken de Amerikanen naar innovatieve manieren om zowel bij de vredesbedrijfvoering als onder operationele omstandigheden slimmer met energie om te gaan. Het implementatieplan zoekt bijvoorbeeld naar alternatieve energiebronnen buiten de fossiele brandstoffen. Daarnaast zoekt het ook manieren om slimmer, veelal zuiniger, om te gaan met deze brandstoffen. Misschien kan de Koninklijke Marine hierbij aanhaken, er een voorbeeld aan nemen of gebruik maken van een aantal ideeën; dat past goed bij een innovatieve ‘maritieme geest’.

‘Twee zielen, één gedachte’, kopte de *Defensiekrant* nummer 14 van dit jaar met een foto van een klassieke driemaster met daarnaast een ultramodern *Oceangoing Patrol Vessel* (OPV). De ‘maritieme geest’ is nog steeds aanwezig en innoveren maakte daar in de afgelopen eeuwen duidelijk onderdeel van uit. De overgang van zeil- naar mechanisch aangedreven schepen, verregaande binationale samenwerking, werken met taak-georganiseerde, gereduceerde bemanningen en radartechnologie zijn daar

voorbeelden van. Hopelijk stoppen we deze innovatieve maritieme geest niet terug in de fles. Om, analoog aan de Amerikanen, te blijven innoveren, moet er wel wat gebeuren. We lijken soms te vergeten dat innoveren niet vanzelf gaat; de wil om te innoveren moet aanwezig zijn, de innovatieprocessen moeten onderdeel uitmaken van de bedrijfsprocessen en daarnaast is er natuurlijk capaciteit en geld nodig, om maar een paar randvoorwaarden te schetsen.

De Koninklijke Marine heeft nog steeds een innovatieve geest en wil die ook blijven gebruiken. Toch nemen de mogelijkheden steeds verder af. Tot een aantal jaren geleden was de marine nog trendsetter en voorloper op het gebied van maritieme technologie. Langzaam maar zeker gaat dat over in trendvolger. Helaas gaat de nationale maritieme industrie ook gebukt onder de druk van de aanhoudende economische crisis. Geld om innovatie te ondersteunen neemt vanuit Defensie gestaag af. Personeel, nodig om innovatieprojecten te begeleiden, verdwijnt of is een significant deel van de tijd inmiddels structureel bezig met reorganisatieperikelen. Om dat te veranderen zou het, vanuit de maritieme geest, best wel eens innovatief kunnen zijn om de volgende 525 jaar te beginnen met het stoppen met bezuinigen en daaraan gekoppelde reorganisaties en de daardoor vrijkomende middelen te investeren in innovatie. Dan blijft de Koninklijke Marine in staat te leveren waar zij goed in is: veiligheid op en vanuit zee.

1 *Energy for the Warfighter: Operational Energy Strategy* (Washington, D.C., Department of Defense, mei 2011) inleiding.

De Koninklijke Marine: koersvast in een onzekere wereld

2013 is een bijzonder jaar voor de Koninklijke Marine omdat in 1488, dus precies 525 jaar geleden, de basis voor een maritieme organisatie in de Lage Landen bij de zee werd gelegd. De Koninklijke Marine opereert daarnaast 200 jaar in dienst van het Koninkrijk der Nederlanden, waarbij ze dag in dag uit wereldwijd is ingezet ter bevordering van de veiligheid, de welvaart en de internationale rechtsorde. Ook dit jaar was het operationele tempo hoog. In hoeverre is de marine in staat zich aan te passen aan de veranderende strategische context, binnen de beperkte financiële marges?

*KTZ P. van den Berg**

De wereldwijde oriëntatie van de marine berust op het feit dat Nederland van oudsher een knooppunt is voor internationale handels-, verkeers- en distributiestromen. Nederland is een handelsnatie die voor zijn welvaart in belangrijke mate afhankelijk is van een stabiele internationale rechtsorde en vrij economisch handelsverkeer.

Vitale ader

De globalisering heeft het belang van het maritieme domein als vitale ader voor goederen-transport sterk doen toenemen. In 2012 werd ongeveer 80 procent van het wereldhandels-volume over zee getransporteerd.¹ De economische marges zijn hierbij klein. Veel transporten gaan via nauwe zeestraten, zoals de straat van Hormuz, Malakka en Bab el Mandab. Zij hebben over het algemeen een 'just in time' karakter, met andere woorden: onderbreking van deze goederenstroom over zee, hoe kort ook, heeft een groot effect op de wereldeconomie.

De bescherming van het zeetransport, met name in en rond de diverse zeestraten, is van groot belang voor de (economische) veiligheid.

Veiligheid in het maritieme domein is geen vanzelfsprekendheid. Het vraagt voortdurend om aandacht en onderhoud. De toegenomen globalisering en de schaarste aan grondstoffen leggen in toenemende mate druk op de veiligheid in het maritieme domein. Hoewel de 'vrije zee' nog steeds bestaat geeft de zoektocht en exploitatie van natuurlijke

* De auteur is werkzaam als Hoofd Strategie en Advies bij het Commando Zeestrijdkrachten.

¹ S. Panitchpakdi, 'Review of Maritime Transport 2012', UNCTAD/RMT/2012.

rijkdommen in het maritieme domein aanleiding tot discussies over eigendomsrechten tussen kuststaten.

Nederland heeft op grond van zijn maritieme oriëntatie een verantwoordelijkheid om actief bij te dragen aan de veiligheid op en vanuit zee. De Koninklijke Marine is hiervoor één van de belangrijkste instrumenten.

De Koninklijke Marine zet hiervoor mensen en middelen in, waarbij niet alleen effectiviteit maar ook efficiëntie een leidende factoren is. Ze moet dit doen, gelet op de grote vraag naar haar maritieme product. De marine wordt vrijwel dagelijks ingezet voor onder meer anti-piraterij, het terugdringen van drugs- en wapensmokkel, kustbeveiliging, het opruimen van zeemijnen, crisispreventie en maatschappelijke ondersteuning.

Bezuinigingen

Dit jaar is er wederom indringend gediscussieerd over de omvang en samenstelling van de krijgsmacht. Hierbij was de structurele betaalbaarheid het leidend beginsel.² Defensie moet wederom bezuinigen om een budgettair probleem van initieel 348 M€ op te lossen. De minister van Defensie heeft in tweede instantie een deel van de bezuinigingen bij Defensie kunnen repareren met extra geld dat voor Defensie ter beschikking is gesteld als gevolg van het Herfstakkoord.³

De marine wordt vrijwel dagelijks ingezet voor onder meer antipiraterij-operaties, acties tegen drugs- en wapensmokkel, kustbeveiliging en het opruimen van zeemijnen

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

Desondanks waren er wederom pijnlijke ingrepen in de capaciteiten van de krijgsmacht noodzakelijk. In de uitwerking van de opgedragen taakstelling heeft bij de marine het behoud van slagkracht in alle delen van het geweldsspectrum centraal gestaan.

De grenzen van het absorptievermogen zijn echter bereikt, omdat door voortdurende bezuinigingen de financiële marges thans minimaal zijn. Hierdoor hebben ogenschijnlijk kleine bezuinigingen al snel grote consequenties.

Voor een structureel betaalbare inzet moeten mensen en middelen optimaal toegesneden zijn op de toekomstige uitdagingen. Dit vergt een groot aanpassingsvermogen. Adaptiviteit van mens en middelen is noodzakelijk om ook in de toekomst in staat te zijn om te voldoen aan een uiteenlopende en wisselende vraag vanuit de politiek en de maatschappij naar de inzet van de Koninklijke Marine.

Opzet artikel

De vraag is in hoeverre de marine in staat is zich aan te passen aan de veranderende strategische context binnen de beperkte financiële marges. Om deze vraag te beantwoorden zal ik eerst ingaan op de strategische ontwikkelingen binnen het maritieme domein. Vervolgens ga ik in op het aanpassingsvermogen van de Koninklijke Marine. Ten slotte zal ik beide aspecten aan elkaar relateren om te bezien of de marine in staat zal blijven koers te houden om invulling te blijven geven aan haar missie: veiligheid op en vanuit zee.

Strategische ontwikkelingen

De maritieme omgeving

Zo'n 25 jaar geleden, aan het eind van de Koude Oorlog, was de marine vooral gericht op de beveiliging van de *Sea Lines Of Communication* (SLOC) en konvoibeschermt op de Atlantische oceaan. Tegenwoordig is het wereldbeeld complexer en diffuser geworden. Het internationale systeem heeft steeds meer

2 Ministerie van Defensie, 'In het belang van Nederland, Defensienota', 17 september 2013.

3 Minister van Financiën, 'Begrotingsafspraken 2014, Kamerbrief', 11 oktober 2013.

een multipolair karakter gekregen en daardoor een hoge mate van onzekerheid.

Het is juist deze onzekerheid die een verhoogd risico met zich meebrengt voor de veiligheid. Nieuwe economische en geopolitieke grootmachten zijn in opkomst. De van oudsher dominante machtspositie van het Westen zal de komende decennia verder afnemen.⁴

Robert D. Kaplan was een van de eerste strategische analisten die de Indische Oceaan bestempelde als het nieuwe centrum van de macht waar het conflict van de toekomst zal plaatsvinden.⁵ De focus van de Verenigde Staten verschuift meer en meer richting de Indische Oceaan en het Verre Oosten. Dit brengt voor Europa, en dus ook voor Nederland, een grotere verantwoordelijkheid met zich mee voor de bescherming van zijn veiligheidsbelang.⁶

In 2010 is het project Verkenningen uitgevoerd, waarbij op basis van een gezaghebbende omgevingsanalyse toekomstscenario's en de hieraan gerelateerde beleidsopties zijn uitgewerkt. Een groot aantal deskundigen in binnen- en buitenland heeft bijgedragen aan de totstandkoming van het eindrapport onder de titel *Verkenningen, houvast voor de krijgsmacht van de toekomst*.

De Verkenningen hebben een structureel vervolg gekregen in de vorm van een jaarlijkse *Strategische Monitor* van zowel het Instituut Clingendael als het Hague Centre of Strategic Studies. Hiermee beschikt Nederland over een belangrijk instrument voor gefundeerde besluitvorming over zijn veiligheidsstrategie.

Uiteenlopende vraagstukken

Binnen de huidige complexe wereld kent het maritieme domein een groot aantal onzekerheden. De maritieme agenda bevat uiteenlopende vraagstukken als vrij handelsverkeer, klimaatverandering, schaarste aan natuurlijke hulpbronnen (zoals olie, gas, maar ook voedsel en water), migratie, falende en fragiele staten, piraterij, internationale criminaliteit, terrorisme en het gevaar van proliferatie.⁷

Instabiliteit, conflicten van velerlei aard en fragiliteit komen met name voor in de 'Gordel van Instabiliteit'. Deze gordel loopt Centraal-Amerika via grote delen van Afrika en het Midden-Oosten over de Kaukasus en Centraal-Azië tot Zuidoost-Azië.⁸ Vanwege de toegenomen globalisering heeft de instabiliteit van de Gordel een directe uitwerking op Nederland, met toenemende risico's van *spill-over*-effecten zoals terrorisme en mensensmokkel. Dit legt niet alleen druk op de maritieme buitengrenzen van Europa, maar ook op het streven van Nederland naar een stabiele internationale rechtsorde.

Dichter bij huis komt veilige navigatie op de Noordzee onder druk te staan vanwege de sterk gestegen verkeersvolumes en de steeds grotere schepen met een minimale manoeuvreerbaarheid. Containerschepen van bijna 400 meter lang, 60 meter breed en 80 meter hoog zijn geen uitzondering meer. Met een diepgang van zo'n 16 meter lopen deze schepen met minimale bodemseparatie de haven van Rotterdam binnen.

Deze transporten zijn zeker niet zonder risico. Rotterdam, dat een vierde plaats inneemt op de ranglijst van wereldhavens, is van cruciaal belang voor de welvaart van Nederland en zijn achterland. Verstoringen van het zeetransport en belemmerde toegang tot de haven hebben direct grote economische consequenties.

Vanwege de toenemende schaarste aan grondstoffen en voedsel eisen meer en meer staten winningsrechten op over steeds grotere delen van het zeegebied. Volgens het VN-zeerechtsverdrag (*United Nations Convention on Law*

4 F. Bekkers e.a., 'De toekomst in alle staten', HCSS, *Strategische Monitor*, 2013.

5 Robert D. Kaplan, *Monsoon. The Indian ocean and the future of American power*. (New York, Random House, 2010).

6 De Internationale Veiligheidsstrategie (Veilige Wereld Veilig Nederland, 2013) onderscheidt drie overkoepelende strategische belangen voor Nederland. Naast de verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied onderscheidt zij ook het belang van een goed functionerende internationale rechtsorde en economische veiligheid.

7 Jan Rood, Rosa Dinnissen e.a., 'Een wereld in onzekerheid', Instituut Clingendael, *Strategische Monitor*, 2013.

8 Idem.

FOTO ANP - J. LAMPEN

Veilige navigatie op de Noordzee komt onder druk te staan vanwege de sterk gestegen verkeersvolumes en de steeds groter wordende schepen met een minimale manoeuvreerbaarheid. Containerschepen van bijna 400 meter lang zijn geen uitzondering meer

of the Sea; UNCLOS) hebben kuststaten in hun exclusieve economische zone (EEZ) het unieke recht op exploitatie van de aanwezige natuurlijke rijkdommen (voedsel, zoals vis, bodemrijksdommen en rijkdommen van de ondergrond).

Territoriale disputen

De EEZ strekt zich uit tot 200 zeemijl buiten de kust van een kuststaat. Voorbij de EEZ bevindt zich nog het continentaal plat tot maximaal 350 mijl. Volgens het UNCLOS kunnen landen ook in deze zone economische rechten claimen voor de exploratie en exploitatie van natuurlijke rijkdommen. Het is juist deze uitbreiding die tot discussie leidt.

Daarnaast zien we territoriale claims van kuststaten over het eigendom van, veelal kleine, eilanden(groepen). Soms betreft het niet meer dan enkele rotspunten. Deze claims zijn voor de staten van belang omdat daarmee automatisch het eigendom van het zeegebied rondom deze eilanden wordt vastgelegd. De claims van bijvoorbeeld China en Vietnam rond de Spratley-eilanden zijn hier een sprekend voorbeeld van.

Minder bekend is dat klimaatverandering ook een aanleiding kan zijn voor nieuwe territoriale disputen. Niet voor niets hebben twee mini-onderzeeërs op 2 augustus 2007 de Russische driekleur op de bodem van de Noordelijke IJszee geplant. Deze actie kan niet los gezien worden van het feit dat de Arctische zeebodem een reusachtige voorraad energiebronnen herbergt. In de 21ste eeuw zal de Noordpool één van de belangrijkste gas/oliebronnen ter wereld worden.⁹ De Arctische staten (Canada, Denemarken, IJsland, Noorwegen, de Russische Federatie en de Verenigde Staten) houden elkaar nauwlettend in de gaten.

Nieuwe vaarroutes

Nederland is nauw betrokken bij de ontwikkelingen rond het Noordpoolgebied.¹⁰ Al was het alleen al vanwege de verwachting dat er door het smelten van het poolijs nieuwe bevaarbare scheepvaartroutes zullen ontstaan.

⁹ European Environment Agency, 2004.

¹⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, 'Beleidskader, Nederland en de Poolgebieden 2011-2015', oktober 2012. Zie ook: A.T. Vermeij, 'Wat heeft de NAVO te zoeken op de Noordpool?', in: *Militaire Spectator* 182 (2013) (10) 445-452.

Voor de internationale handel en de positie van Rotterdam als grootste Europese haven zijn deze nieuwe routes van groot belang aangezien een route via de Arctische wateren aanmerkelijk korter is. Zo wordt de zeereis van Rotterdam naar Yokohama met zo'n 5000 zeemijl bekort.

Nieuwe vaarroutes brengen ook nieuwe economische activiteiten en kansen met zich mee. Er zal nieuwe maritieme infrastructuur moeten worden gebouwd, vaarwegmarkering aangebracht en kustwachtorganisaties opgericht. Activiteiten waar het Nederlandse bedrijfsleven van kan profiteren en waar de Koninklijke Marine, vanwege haar maritieme expertise, nauw bij betrokken is.

Bedreigingen

Nederland is daarnaast sterk begaan met de ecologische bedreigingen van het maritieme domein. Helaas ontbreekt een robuuste juridische basis om op volle zee hiertegen op te kunnen treden. Dit geldt ook voor operaties ter voorkoming van illegale activiteiten, zoals drugs en mensensmokkel. De roep om op te treden tegen dergelijke bedreigingen wordt steeds groter.

Piraterij

Piraterij is een ander verhaal. Het Zeerechtverdrag biedt in dit geval namelijk wel voldoende aangrijpingspunten om hiertegen op te treden. Sinds 2008 is Nederland in internationaal verband actief betrokken bij de bestrijding van piraterij rond de kust van Somalië. Deze strijd begint zijn vruchten af te werpen. Onder druk van de internationale gemeenschap zijn het aantal incidenten in deze regio drastisch gedaald.

Piraterij heeft echter het kenmerk van een waterbed. Als je ergens drukt komt het probleem ergens anders weer te voorschijn.

Had eerst Somalië de twijfelachtige eer koploper in piraterij-activiteiten te zijn, nu heeft de Golf van Guinee deze positie overgenomen.

Maritieme strategie

Al deze ontwikkelingen hebben geleid tot een toenemende aandacht voor het maritieme domein. Ook binnen de NAVO. Wellicht is dit niet bij eenieder bekend, maar de NAVO heeft op 5 januari 2011 een nieuwe *Alliance Maritime Strategy* (AMS) vastgesteld. De vorige maritieme strategie dateerde nog van 1984 en was volledig gebaseerd op het wereldbeeld van de Koude Oorlog.

Vier kerntaken

De AMS identificeert naast de drie kerntaken uit het Strategisch Concept van de NAVO 'Modern Defence' van 2010 (collectieve verdediging, crisismanagement en coöperatieve veiligheid) nog een vierde kerntaak: maritieme veiligheid. Maritieme veiligheid richt zich op de volle breedte van *Maritime Security Operations* (MSO),¹¹ waaronder surveillance, antipiraterij, ondersteuning van de rechtshandhaving op zee en bescherming van kritieke energie-infrastructuur en *Sea Lines of Communication*.

De EU heeft nog geen maritieme strategie vastgesteld. De *European Security Strategy* van 2003 gaat niet in op maritieme veiligheid, maar benoemt wel diverse bedreigingen met een potentiële maritieme dimensie, waaronder proliferatie, klimaatverandering, illegale migratie en georganiseerde misdaad. Inmiddels is de behoefte aan een specifieke EU maritieme strategie onderkend en werkt men aan een overkoepelende *European Maritime Security Strategy* (EMSS). Het is de ambitie van de EU om de EMSS voor het einde van dit jaar vast te stellen.

In het afgelopen decennium is het onderscheid tussen veiligheid in het hogere en het lagere deel van het geweldsspectrum steeds meer vervaagd. Kleinschalige inbreuken op de veiligheid geven aanleiding tot instabiliteit. Vanuit het adagium 'Voorkomen is niet alleen

11 Werkdefinitie van MSO: *those measures performed by the appropriate civilian or military authorities and multinational agencies to counter the threat and mitigate the risk of illegal or threatening activities in the maritime domain, so that they may be acted upon in order to enforce law, protect citizens' and safeguard national and international interests* (Chiefs of European Navies, 2007).

beter dan genezen, het is ook goedkoper' is een toenemende vraag te constateren naar inzet van marine-eenheden voor operaties in het lagere deel van het geweldsspectrum.

Pre-conflictmanagement

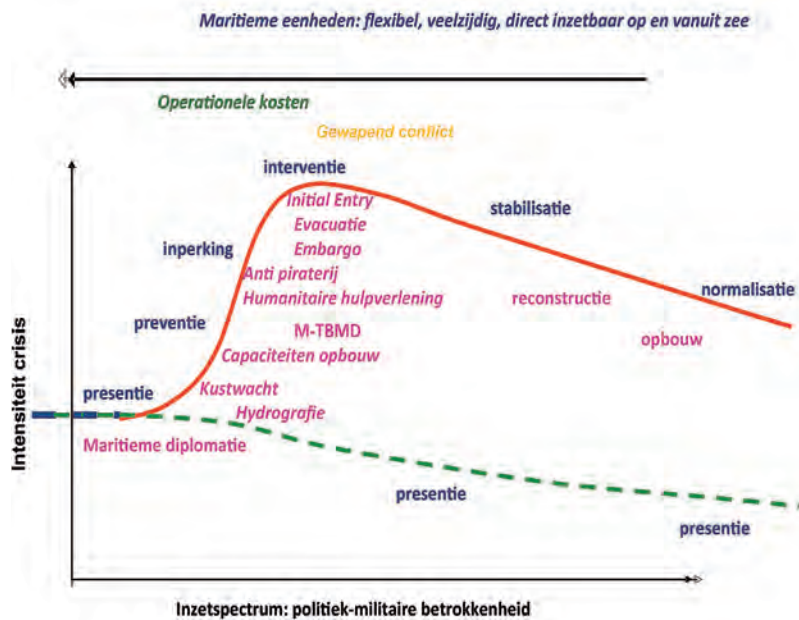
Nederland stelt naast de aanpak van onveiligheid en fragiliteit dan ook pre-conflictmanagement centraal.¹² Pre-conflictmanagement, ook wel *upstream prevention* of *preventive engagement* genoemd, richt zich op de aanpak van het veiligheidsprobleem voordat het kan uitgroeien tot een daadwerkelijk conflict. Het richt zich op operaties aan de voorkant van de zogeheten conflictcurve, bijvoorbeeld door maritieme presentie, opbouw van maritieme capaciteit in een missiegebied en preventieve aanpak van illegale activiteiten zoals (drugs)smokkel en piraterij (zie figuur 1).

Maatschappelijke ondersteuning

Een andere ontwikkeling is dat de marine vanwege haar kennis en middelen van het maritieme domein steeds vaker wordt ingezet voor maatschappelijke ondersteuning op en vanuit zee. Dit vindt plaats in het aanzicht van de maatschappij en helpt bij het onderhouden van het maatschappelijk draagvlak.

Een voorbeeld van structurele nationale ondersteuning is de operatie *Beneficial Cooperation*, waarbij mijnenjagers sinds 2005 nagenoeg dagelijks worden ingezet voor de opsporing en ruiming van explosieven op de bodem van de Noordzee. In samenwerking met België en het Verenigd Koninkrijk worden per jaar meer dan honderd zeemijnen onschadelijk gemaakt.¹³

Ondanks de verschuiving van focus op taken in het lagere deel van het geweldsspectrum kan het grootschalige conflict niet worden afgedaan als verleden tijd. Sterker nog, het risico van het interstatelijk conflict is juist de laatste jaren weer scherper op de voorgrond getreden. Hierbij gaat het om Iran en Noord-Korea, de relatie van China met een aantal van zijn buurlanden en de ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Hieruit blijkt eens te meer dat het noodzakelijk is om rekening te houden met inzet in het gehele conflictspectrum.

Figuur 1 Militair maritiem vermogen

De Marinestudie: het fundament

De langetermijnvisie van de marine komt niet uit de lucht vallen. Het is een proces waarbij wordt voortgebouwd op strategische keuzes uit het verleden. De *Marinestudie* van 2005 is nog altijd richtinggevend.¹⁴

In deze studie werd, naast veiligheid op zee, het toenemende belang onderkend van veiligheid vanuit zee. De verwachting werd uitgesproken dat de nadruk van maritieme operaties zou verschuiven van beheersing van grote zeegebieden naar maritieme knooppunten en transportroutes, alsmede naar wateren nabij operatierterreinen op het land. Daarbij werd een toename van maritieme taken in het lagere deel van het geweldsspectrum voorzien. Op basis van de *Marinestudie* zijn drie belangrijke strategische keuzes gemaakt in het denken over de marine. Ten eerste werd gekozen voor

12 Ministerie van Buitenlandse Zaken, 'Veilige Wereld, Veilig Nederland', Internationale Veiligheidsstrategie, juni 2013.

13 Ministerie van Defensie, '100ste zeemijn onschadelijk sinds start Beneficial Cooperation', augustus 2012.

14 Minister van Defensie, 'Marinestudie 2005', Kamerbrief, 14 oktober 2005.

FOTO AVDD, P. VAN BASTELAAR

De samenwerking met de Belgische marine is geïntensiveerd. De Belgisch-Nederlandse samenwerking op operationeel gebied is uitgegroeid tot het niveau van volledige integratie, met onder meer een geïntegreerd hoofdkwartier

taakspecialisatie van het middel voor de taakstelling in het Caribisch gebied en in het lagere deel van de conflictcurve. Vier van de zes M-fregatten werden vervolgens verkocht om geld vrij te maken voor onder meer de bouw van vier patrouilleschepen, het *Oceangoing Patrol Vessel* (OPV). Het OPV is specifiek bedoeld voor taken als drugsbestrijding en antipiraterij. Het is niet geschikt voor taken in het hogere deel van het geweldsspectrum bij gebrek aan de juiste wapensystemen en zelfverdedigingsmiddelen.

De tweede strategische keuze betrof de intensivering van de samenwerking met de Belgische marine. Op operationeel gebied werd reeds intensief samengewerkt. De verkoop van twee M-fregatten aan België bood kansen voor vergaande samenwerking op het gebied van onderhoud, instandhouding en opleidingen. Dit is de drijvende kracht geweest achter de nu bestaande verdeling van onderhoud van de M-fregatten (in Nederland) en die van de mijnenjagers (in België).

De Belgisch-Nederlandse samenwerking op operationeel gebied is uitgegroeid tot het niveau van volledige integratie, met onder meer een geïntegreerd hoofdkwartier en geïntegreerde gereedstelling. Op het gebied

van onderhoud en opleidingen is er zelfs sprake van taakspecialisatie. Daarmee is de Belgisch-Nederlandse samenwerking het toonbeeld geworden van internationale defensie-samenwerking.

De *Marinestudie* gaat niet alleen over vloot-eenheden. De derde strategische keuze had betrekking op de verdere integratie van vloot en het Korps Mariniers in het kader van de versterking van de maritieme slagkracht en de optimalisatie van het expeditionaire vermogen en inzetbaarheid van het Korps Mariniers. Investerings voor het Korps Mariniers van de laatste jaren in commandovoering, mobiliteit, zelfbescherming, vuurkracht en logistiek zijn daar een logisch vervolg op geweest.

Daarnaast is de *Marinestudie* de drijfveer geweest achter het instandhoudingsprogramma van de Walrusklasse-onderzeeboten. Een belangrijk onderdeel van dit programma is de modernisering van de sonar, vanuit de wetenschap dat de eenheden steeds meer in ondiepere wateren opereren. De akoestische omstandigheden zijn hier vele malen complexer en de dreiging van bijvoorbeeld mijnen is vele malen groter.

Met de verbeteringen in sonarapparatuur en in commandosystemen zijn deze eenheden volledig toegerust voor de toekomstige maritieme uitdagingen. Ook de LCF-fregatten zullen binnenkort hun instandhoudingsprogramma doorlopen. Rond dit programma zal de SMART-L radar gemoderniseerd worden en geschikt worden gemaakt voor de onderschepping van *Theater Ballistic Missiles*. Daarmee vervult Nederland een lang gekoesterde wens binnen NAVO.

Operationele adaptiviteit

Maritieme operaties zijn in de 21-ste eeuw verschoven van beheersing van grote zeegebieden naar maritieme knooppunten, en van zeetransportroutes naar de wateren nabij kustgebieden. De nadruk is steeds meer komen te liggen bij Maritime Security Operations. Deze MSO zijn voor de marine niet een totaal

nieuwe tak van sport. Met name in het Caribisch gebied is uitgebreid ervaring opgedaan met dit soort operaties, waaronder boarding operaties. Deze ervaring is van groot belang geweest bij de uitvoering van de antipiraterij-operaties nabij Somalië. De lessen die zijn geleerd in het Caribisch gebied zijn tijdens de antipiraterij-missies verder vervolmaakt. Inmiddels heeft de KM op succesvolle wijze een groot aantal boarding operaties uitgevoerd, hoog en laag in het geweldsspectrum, heimelijk en in het volle zicht.

Niet alleen voor wat betreft boarding operaties is de marine adaptief. Zo heeft de marine vanaf beide amfibische schepen (*landing platform docks*) nieuwe operationele tactieken in de praktijk gebracht op het gebied van piraterij-bestrijding en *Maritime Capacity Building*. Opererend vanaf de amfibische eenheden werden de landingsvaartuigen in vooruitgeschoven posities ingezet om piratenkampen te bewaken en af te grendelen. Daarmee is de strijd tegen de piraterij dichterbij de bron gevoerd en kon preventief worden opgetreden.

Deze ervaringen zijn vervolgens toegepast door Zr.Ms. Rotterdam langs de kust van West-Afrika in het kader van *African Partnership Station*. Deze reis van de Rotterdam stond volledig in het teken van *Upstream Prevention* vanuit een interdepartementale context. De internationale bemanning verzorgde opleidingen, trainingen en oefeningen voor en met de verschillende Afrikaanse landen (Marokko, Senegal, Kaapverdië, Gambia, Ghana, Togo, Benin, Nigeria en Kameroen) op het gebied van boarding operaties, hydrografie, duikopleidingen, amfibische, jungle en riverine operaties.

Ook werden aan boord diverse seminars georganiseerd over bijvoorbeeld watermanagement en *offshore security*. Daarnaast bood deze reis langs de West-Afrikaanse kuststrook gelegenheid voor business-to-business activiteiten ter behartiging van Nederlandse handelsbelangen en het bevorderen van ontwikkelingsactiviteiten in de regio.

'Very Shallow Water'-teams

Minder in het oog springend maar niet minder belangrijk zijn ontwikkelingen op het gebied van de zogeheten *Very Shallow Water*-teams. Deze teams overbruggen de laatste meters tussen zee en water. Ze opereren in het gebied waar de mijnenjagers niet meer kunnen komen en waar het nog te diep is voor debarkatie van de marinierseenheden vanuit de amfibische eenheden. Als ze opereren met onder meer de Remus, een onderwaterrobot, zijn ze in staat om op zeer ondiep water obstakels en mijnen te ruimen.

De Remus is ook ingezet voor mijnenbestrijdingsoperaties in de Straat van Hormuz.¹⁵ Dit heeft belangrijke inzichten opgeleverd over de capaciteiten van onderwaterrobots als het gaat om het opsporen van zeemijnen op dieper water in een groter zeegebied. Deze ervaringen worden meegenomen in de ontwikkeling van de nieuwe mijnenjagers.

Op basis van de operationele ervaringen en onder druk van de Beleidsbrief 2011 heeft het Korps Mariniers zijn organisatie ingrijpend veranderd. Het amfibisch specialisme en het expeditionaire karakter van het Korps Mariniers is sinds de *Marinestudie* verder geprofessionaliseerd en versterkt. Spraken we vroeger van het Amfibisch Gevechtssteun Bataljon, tegenwoordig gaan zij door het leven als *Surface Assault Training Group*. De ontwikkelingen gaan natuurlijk verder dan het omhangen van een ander naambordje. Met de introductie van nieuwe middelen (LCVP, FRISC)¹⁶ zijn nieuwe operationele concepten ontwikkeld, met nieuwe opleidings-, gereedstellings- en inzetvereisten.

Korps Mariniers

Op logistiek gebied zijn ook de nodige veranderingen geweest. Deze waren nodig om ervoor te zorgen dat de marinierseenheden met een

15 IMCMEX 2012, een internationale mijnenbestrijdingsoefening in de straat van Hormuz, onder leiding van de Verenigde Staten.

16 LCVP: *Landing Craft Vehicle Personnel*; FRISC: *Fast Raiding Interception and Special Forces Craft*.

FOTO ANP, E.-J. DANIELS

Met de introductie van nieuwe middelen, zoals 'Fast Raiding Interception and Special Forces Craft' (FRISC), zijn nieuwe operationele concepten ontwikkeld

minimale logistieke *footprint*, vanuit zee volledig zelfvoorzienend en met voortzettingsvermogen kunnen optreden. Hiervoor is het amfibisch logistiek bataljon uit dienst gesteld en zijn de *Combat Service Support* componenten ingebed in de Eerste en Tweede *Marine Combat Group* (MCG).

De *Sea base Support Group* draagt als zelfstandige eenheid zorg voor de tweedelijns maritiem operationele ondersteuning vanuit zee. De MCG's komen voort uit de twee voormalige mariniersbataljons. De 120mm-mortiercompagnie van het Korps Mariniers is volledig geïntegreerd met de vuursteuneenheden van de Koninklijke Landmacht.

De volledige opwerkstaf voor de marinierseenheden, het *Marine Training Command* (MTC) is

samengebracht met het *Sea Training Command* (STC) van de vlooteenheden en ingebed bij de *Netherlands Maritime Forces* (NLMARFOR).

Daarmee beschikt de Koninklijke Marine over één overkoepelende *1-star Battlestaff* op het niveau van een maritieme taakgroep. Met zijn modulaire en schaalbare opzet is NLMARFOR in staat om leiding te geven aan de gereedstelling en de uitvoering van maritieme operaties. Dit is niet alleen efficiënt; het is ook effectief aangezien het invulling geeft aan het aloude adagium *Train as you fight*.

SOF-elementen

Op basis van de ervaringen die zijn opgedaan in Afghanistan en tijdens de antipiraterij-operaties is de organisatie van de maritieme *Special Operations Forces* (SOF) aangepast.

Op 30 augustus van dit jaar zijn de twee bestaande SOF-elementen van de marine¹⁷ samengevoegd tot één entiteit, NLMARSOF (*Netherlands Maritime SOF*).

Daarnaast is het traject van versterking van de verbondenheid tussen SOF en niet-SOF eenheden in gang gezet. De harde operationele werkelijkheid heeft aangetoond dat een dergelijke verbondenheid in moderne oorlogvoering noodzakelijk is. De *Enhanced Boarding Elements* van het Korps Mariniers aan boord van de vlooteenheden zijn perfecte voorbeelden van deze verbondenheid.

Hetzelfde geldt voor de *Special Operations Maritime Task Units* (SOMTU). Deze eenheden hebben hun meerwaarde bewezen tijdens de recente antipiraterij-operaties *Ocean Shield* (NAVO) en *Atalanta* (EU). Ook is meer nadruk gelegd op de verbondenheid van SOF met maritieme ondersteunende middelen, zoals onderzeeboten en Very Shallow Water-teams. Naast deze expeditionaire oriëntatie blijft NLMARSOF verantwoordelijk voor de ondersteuning van de speciale interventie-eenheden van de nationale politie tijdens complexe en grootschalige operaties ten behoeve van de rechtshandhaving.

Meer samenwerking

De maritieme instituties binnen Nederland en Europa groeien dichter naar elkaar toe. De samenwerking tussen kustwacht en marine zal zich verdiepen en de onderlinge afhankelijkheid zal verder toenemen. Daarnaast zien we een toename in de civiel-militaire samenwerking op het gebied van bedrijfsvoering. De initiatieven op het gebied van het gemeenschappelijk gebruik van zowel de marinehaven als het maritieme vliegveld De Kooy zijn daar sprekende voorbeelden van.

De afhankelijkheidsrelaties tussen marine en civiele instanties zullen in de toekomst hechter worden. Dit zal ongetwijfeld leiden tot nieuwe uitdagingen op het gebied van operaties en bedrijfsvoering. Uitdagingen die een extra dimensie geven aan het werken bij de Koninklijke Marine.

Materiële adaptiviteit

Onder druk van de afnemende budgetten is voortdurende innovatie in het ontwerp van maritieme middelen noodzakelijk. Innovatie, om met minder mensen flexibel invulling te kunnen geven aan veranderende taakstellingen. Maritieme eenheden gaan immers tientallen jaren mee en de toekomst is niet te voorspellen. Daarnaast mogen factoren als duurzaamheid, veiligheid, verhoogde inzetbaarheid en bouwtechnieken niet uit het oog worden verloren.

De afhankelijkheidsrelaties tussen marine en civiele instanties zullen in de toekomst hechter worden

Het onlangs in de vaart genomen *Oceangoing Patrol Vessel* (OPV) is een sprekend voorbeeld van een innovatief ontwerp. Het vooruitstrevende concept van het OPV werd vorig jaar onderstreept met de toekenning van de prijs 'Schip van het Jaar' door de Koninklijke Nederlandse Vereniging van Technici op Scheepvaartgebied. In de woorden van de KNVTS: 'Damen Schelde Naval Shipbuilding, de Defensie Materieel Organisatie, de Koninklijke Marine, onderzoeksinstituten en diverse toeleveranciers hebben met de realisatie van de Hr.Ms. Holland laten zien dat de Nederlandse maritieme sector een op snel veranderende politiek-militaire omstandigheden toegesneden platform kan ontwikkelen en bouwen.'¹⁸

17 De compagnie Maritieme Speciale Operaties (MSO) en de Unit Interventie Mariniers (UIM).

18 De prijs 'Schip van het Jaar' is door de KNVTS geïnitieerd om de technische innovaties in de Nederlandse scheepsbouw te promoten. De KNVTS, gevestigd in Rotterdam, is een vereniging die tot doel heeft om ontwikkelingen te stimuleren in de maritieme techniek. De vereniging zet zich enthousiast in voor het verspreiden van technische kennis binnen de maritieme sector en stimuleert innovatie, ontwikkeling en onderwijs. De prijs voor het 'Schip van het Jaar' is ingesteld tijdens het honderdjarig bestaan van de KNVTS op 14 mei 1998. Zie: www.knvts.nl/schip_van_het_jaar.

Het innovatieve ontwerp van het OPV is mogelijk gemaakt door intensieve samenwerking binnen de Gouden Driehoek van het maritieme cluster. Deze driehoek symboliseert het samenwerkingsverband tussen maritieme industrie, onderzoeksinstellingen en Defensie. De marine is, als *launching customer* van nieuwe ontwerpen, een belangrijke drijvende kracht voor het innovatieve vermogen van het maritieme cluster in Nederland.

De marine is een belangrijke drijvende kracht voor het innovatieve vermogen van het maritieme cluster in Nederland

Daarnaast is de marine voor de ondersteuning van de export van marine-eenheden van groot belang gebleken. Landen als Vietnam en Indonesië zouden waarschijnlijk geen Nederlandse maritieme producten afnemen zonder ondersteuning van de Koninklijke Marine.

Personele adaptiviteit

De onzekere toekomst vraagt veel van het personeel. Zekerheden van vandaag zijn morgen ingehaald door nieuwe ontwikkelingen. Het personeel zal flexibiliteit, veranderingsvermogen en vakmanschap moeten tonen om een antwoord te kunnen geven op de uiteenlopende uitdagingen van de toekomst. Dit brengt risico's met zich mee. Naast het juiste materieel moet het personeel een gemeenschappelijke basis hebben om invulling

te kunnen geven aan datgene wat de marine al 525 jaar is: een professioneel krijggsbedrijf.

Deze gemeenschappelijke basis komt voort uit het motto: '*Kennis is macht, karakter is meer*'.¹⁹ De kennis is geborgd in de verschillende maritieme leidraden en sinds kort ook in de *Grondslagen van het Maritieme Optreden* (GMO).²⁰ Minder grijpbaar is het fenomeen karakter. Dit zit in de hoofden van het personeel. De specifieke omgeving waarin de marine opereert draagt bij aan de vorming van het zogeheten maritieme DNA.²¹ Voor de marine is dit gestoeld op eeuwenlange ervaring in het optreden als krijger, koopman en diplomaat.

Vanuit deze achtergrond zijn binnen de marine dominante waarden ontstaan als flexibiliteit, saamhorigheid, loyaliteit, vakmanschap en verantwoordelijkheidsbesef. De marine van de toekomst blijft op deze waarden gebouwd. Hierdoor zal het karakter van het marinepersoneel niet veranderen en zal de specifieke marinecultuur blijven bestaan. Dit biedt een vertrouwde basis om nieuwe stormen te doorstaan.

De toekomst

Hoewel het huis van de marine nog steeds staat op de fundamenten van de *Marinestudie*, is het interieur ingrijpend gewijzigd. Acht jaar na het uitkomen van de *Marinestudie* zijn de geplande investeringen voor de herintroductie van de mijnenveegcapaciteit en Tactical Tomahawk geschrapt, de Stinger en zware mortiereenheden gereduceerd, vier extra mijnenjagers afgestoten en wordt vervroegd afscheid genomen van de bevoorradingsschepen.

Voor de toekomstige krijgsmacht is het noodzakelijk om te blijven investeren in mensen en middelen. De nota 'In het belang van Nederland' legt de prioriteit bij het op peil krijgen van de investeringen. De investeringsquote, die nu zo'n 14 procent bedraagt, gaat weer groeien naar 20 procent. Dit geeft de noodzakelijke ruimte om de middenmix aan te blijven passen aan de ontwikkelingen in de omgeving.

19 Dit motto staat prominent vermeld bij de ingang naar 'het Zaalteje' van het Koninklijk Instituut voor de Marine en is een leidend beginsel bij de opleiding van de adelborsten.

20 D.J. Kuijper EMSD, 'Grondslagen van het Maritieme Optreden', in: *Militaire Spectator* 182 (2013) (6) 280-287.

21 Prof. J.P. Balkenende, 'Maritieme DNA. De duurzame kracht van Nederland', *Admiraliteitslezing*, 16 oktober 2013.

Een belangrijk winstpunt van de genoemde nota is de verankering van een aantal vervangingsinvesteringen. Dit is van groot belang voor de Koninklijke Marine. In de nabije toekomst zal namelijk een aantal belangrijke capaciteiten moeten worden vervangen. Zo zijn, na meer dan twintig dienstjaren, de mijnenjagers van de Alkmaarklasse aan vervanging toe. Hetzelfde geldt voor de M-fregatten en de onderzeeboten, die rond 2025 aan vervanging toe zijn.

De verkennende studies voor de vervangingsprogramma's zijn reeds gestart. Inmiddels wordt indringend gesproken met internationale partners voor het gezamenlijk oplopen van ontwerp, verwerving, bouw en exploitatie. Dit drukt niet alleen de ontwikkelkosten, het ondersteunt ook de werkgelegenheid en er kan optimaal gebruik worden gemaakt van de aanwezige kennis en ervaring. Deze intensivering van de internationale samenwerking biedt kansen voor een gemeenschappelijke materieel-logistiek en vergaande

operationele integratie. Het pad dat met de *Marinestudie* is uitgezet, wordt vervolgd en verder verbreed.

Ten slotte

De marine is er altijd in geslaagd om het kompas gericht te houden op het leveren van veiligheid op en vanuit zee. De vraag hiernaar zal in de toekomst niet afnemen. De marine zal in alle opzichten actief en relevant blijven.

De geplande investeringsprogramma's zijn erop gericht om op innovatieve wijze invulling te blijven geven aan een uiteenlopende taakstelling. De organisatie van de Koninklijke Marine is opnieuw ingericht om flexibel om te gaan met een onzekere toekomst. Hierbij weet ze zich gesteund door goed en gemotiveerd personeel. Met deze ingrediënten kan de marine nieuwe stormen doorstaan en koers houden op het leveren van veiligheid op en vanuit zee. ■

Het Ocean Going Patrol Vessel (OPV) Zr.Ms. Zeeland; het OPV is een goed voorbeeld van een innovatief ontwerp en heeft in 2012 de prijs 'Schip van het jaar' gewonnen

FOTO ANP, B. CZERWINSKI

Honderd jaar *Maritieme Strategie en Zeetactiek*

In 1913 publiceerde luitenant ter zee der 1^e klasse G.J.W. Putman Cramer *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek*. Het boek geeft een beeld van de Nederlandse marinedoctrine zoals die honderd jaar geleden werd onderwezen. Door het werk van Putman Cramer te vergelijken met huidige inzichten blijkt de dynamiek van marinedoctrine. Opmerkelijk is dat strategische elementen uit het eerste deel van *Maritieme Strategie en Zeetactiek* ook nu nog relevant zijn, terwijl de tactiek in het tweede gedeelte inmiddels in onbruik is geraakt door technische innovaties in de afgelopen eeuw.

KTZ Mr. N.A. Woudstra*

Het jubileumjaar van de zeestrijdkrachten valt samen met het honderdjarige bestaan van de *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek*. Dit boek, geschreven door luitenant ter zee der 1^e klasse G.J.W. Putman Cramer, bezat een formele status binnen de Koninklijke Marine. Uit het *voorbericht* blijkt voor wie het bedoeld was: niet alleen als leerboek voor adelborsten, maar ook voor officieren die hun examens voor luitenant ter zee der 1^e klasse voorbereiden. Het geeft een beeld van de Nederlandse marinedoctrine zoals die honderd jaar geleden werd onderwezen. Dit beknopte artikel laat in het midden in hoeverre Putman Cramers werk invloed heeft gehad op de Nederlandse vlootplannen in de twintigste eeuw.¹ Wel zal ik, om de dynamiek van marinedoctrine te schetsen, enkele elementen

uit zijn boek vergelijken met huidige inzichten. Deze dynamiek hangt samen met de stand van de techniek, geopolitieke ontwikkelingen en voortschrijdend strategisch inzicht. Na een introductie van de persoon Putman Cramer geef ik de context weer waarin hij het boek schreef. De daarop volgende paragraaf gaat over de meest interessante elementen uit het boek. Dan volgt een beschouwing over wat hij niet behandeld heeft. Ik sluit af met een conclusie over de betekenis van *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek* voor deze tijd.

Gerhard Joan Wilhelm Putman Cramer

Putman Cramer werd op 18 juni 1875 geboren in Bergen op Zoom. Hij kwam in dienst als adelborst en studeerde in 1903 af als elektrotechnisch ingenieur aan de universiteit van Luik (met *Grande Distinction*). Tot 1908 was hij belast met de opleiding in de draadloze telegrafie bij de KM. Na bevordering tot luitenant ter zee der 1^e klasse in 1911 werd hij leraar aan het Koninklijk Instituut voor de Marine. Tijdens deze plaatsing schreef hij

* De auteur is universitair hoofddocent maritieme operaties bij de Nederlandse Defensie Academie.

1 De geïnteresseerde lezer verwijs ik hiervoor naar het proefschrift van Jaap Anten, *Navalisme nekt onderzeeboot. De invloed van buitenlandse zeestrategieën op de Nederlandse zeestrategie voor de defensie van Nederlands-Indië, 1912-1942* (Amsterdam, Pallas Publications, 2011) Vrij te raadplegen op internet.

Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek. Van 1916 tot 1919 was Putman Cramer Chef Marinestaf in Batavia. Na bevordering tot kapitein-luitenant ter zee in 1919 wijdde hij zich aan de (verworpen) Vlootwet. In 1922 werd hij benoemd tot commandant van Hr.Ms. Zeeland, waarna hij aan het eind van datzelfde jaar op eigen verzoek met pensioen ging. Daarmee startte hij echter een nieuwe carrière, als secretaris van de Ondernemersraad voor Nederlands-Indië en voorzitter van de Ondernemersraad voor Suriname.² Uit de lijst van zijn nevenactiviteiten blijkt dat Putman Cramer een zeer brede interesse aan de dag legde. Zo was hij als marineofficier secretaris van de Tweede Vredesconferentie in Den Haag (1907) en de maritiem expert van de Nederlandse delegatie bij de Ontwapeningsconferentie in Washington (1920-1921).³ Hij overleed op 21 april 1949 in Wassenaar.

De context van het boek

Wat was de stand van de techniek in 1913? Stoomschepen hadden hun intrede gedaan en zuigermachines hadden plaatsgemaakt voor stoomturbines.⁴ Optimaal manoeuvreren ten opzichte van de wind was niet meer nodig. De onuitputtelijke bron van energie, de wind, was vervangen door steenkool. Dit bracht de noodzaak met zich mee te bunkeren bij steunpunten; het overnemen van steenkool op zee stond nog in de kinderschoenen.⁵ Vloeibare brandstof was in opkomst. Weliswaar hadden zeestrijdkrachten de zeiltijd achter zich gelaten, toch leken artillerieduels nog veel op klassieke liniegevechten. Op grotere afstand, dat wel, maar nog steeds voeren oorlogsschepen bij voorkeur in kiel-linie, met een maximaal schootsveld over de brede zij. Torpedo's bestonden al, maar hadden tussen oppervlakteschepen door de grote lanceerafstanden geringe trefkans. Onderzeeboten daarentegen konden hun doelen dicht naderen en bedienden zich daardoor met meer succes van dit wapen. Zeemijnen vonden eveneens toepassing. Het oog was het enige waarnemingsmiddel. Radar en sonar bestonden nog niet en verkenning vanuit de lucht gebeurde alleen

boven land met waarnemingsballonnen. Snelle, lichtbepalende kruisers moesten de vijand verkennen. Radiotelegrafie bestond al, zodat de hoofdmacht de vijandsmeldingen wel buiten zichtafstand kon ontvangen. Als het tot een treffen kwam moesten schepen zo snel mogelijk ingeschoten raken. Dat was geen eenvoudige opgave, want zowel afstandsmeting als aanslagwaarneming gebeurden visueel. Slecht zicht, rook van de kolengestookte ketels en kruitdampen konden dit ernstig belemmeren. De wedloop tussen kalibers en bepantsering was volop gaande. De holle lading, die bepantsering kan door-boren, was nog niet in gebruik.

Het boek

In tegenstelling tot het twee jaar eerder verschenen *Some Principles of Maritime Strategy* van Julian S. Corbett, waarvan het Engels nog steeds verrassend modern overkomt, oogt *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek* gedateerd. Gebruik van naamvallen, dubbele klinkers en lange citaten in het Frans maken nu een ouderwetse indruk. De notatie voldoet niet altijd aan de huidige wetenschappelijke eisen. Zo schrijft Putman Cramer steeds over gewicht en mijlen, waar hij massa en knopen (of zeemijlen per uur) bedoelt. Ook de noten in het boek zijn schaars en onvolledig. Voor aanhangers van het marinejargon 'kanons' is het verrassend dat hij over 'kanonnen' schrijft. *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek* bestaat uit twee delen: het eerste deel gaat over strategie en het tweede over tactiek. Ik behandel de meest interessante elementen uit deel een en laat deel twee over tactiek buiten beschouwing, aangezien dit zijn relevantie heeft verloren. Putman Cramer begint met definities van krijgskunde, strategie en tactiek en schrijft: 'De krijgskunde is geen positieve wetenschap, wèl omvat zij een samenstel van beginselen

2 Tijdschrift *Onze Vloot* (1949) 97.

3 P.S. van 't Haaff en M.J.C. Klaassen, *Gedenboek Honderdjarig bestaan der adelborstenopleiding te Willemsoord 1854-1954* (Bussum, C.A.J. van Dishoeck, 1954) 170.

4 Putman Cramer, *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek* (Den Helder, De Boer Jr., 1913) 145.

5 Idem, 44.

FOTO BEELDBANK NIMH

Gerhard Putman Cramer (tweede van links) in 1914 met andere vlootofficieren op de Marinekazerne in Amsterdam

en regelen, die – getoetst aan de resultaten daarmee sinds onheuglijke tijden verkregen – in hun wezen steeds onveranderd zullen blijven en als onomstotelijke waarheden aangenomen kunnen worden, maar tevens omvat zij een voortdurend veranderend element.⁶ Hij noemt alleen strategie en tactiek als ‘hoofdwetenschappen van de krijgskunde’.⁶ Het operationele niveau van militair optreden bestond feitelijk nog niet in 1913. Dit niveau van de militaire campagne kwam pas in 1920-1930 in de landoorlog tot ontwikkeling. De eerste maritieme campagnes dateren van de Tweede Wereldoorlog.⁷ De strategische hiërarchie onderscheidt inmiddels vijf niveaus: het politiek-, militair- en operationeel-strategische niveau en het tactische en technische niveau. De laatste twee noemt Putman Cramer de ‘toegepaste’ en de ‘elementaire

tactiek’.⁸ Hij stelt feitelijk dat de hogere strategische niveaus een onveranderlijk element kennen en dat de lagere niveaus wel sterk aan verandering onderhevig zijn, voornamelijk door technologische ontwikkelingen. Zijn boek zelf bevestigt dit: strategische elementen uit het eerste deel hebben relevantie tot op heden, terwijl de tactiek in het tweede gedeelte inmiddels in onbruik is geraakt door technische innovaties in de afgelopen honderd jaar.

Putman Cramer blijkt zijn klassieken te kennen: hij noemt onder meer Von Moltke, Von Clausewitz, Napoleon en Mahan en diens belangrijkste werk uit 1890: *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*.⁹

Twee strategische denkers, die thans als invloedrijk gelden, ontbreken echter: Sun Tzu en Corbett. Van *De Kunst van het oorlogvoeren* van Sun Tzu verscheen de eerste vertaling in de westerse wereld in 1772 in Parijs onder de naam *Art Militaire des Chinois*, vertaald door de Franse jezuïet J.J.M. Amiot. Het werk kreeg lovende kritieken, maar raakte daarna in de vergetelheid. Pas in 1905 deed kapitein E.F. Calthrop een eerste moedige, doch gebrekkige poging Sun Tzu in het Engels te vertalen, gevolgd door een revisie in 1908. Zijn werk werd hevig bekritiseerd door de sinoloog Lionel Giles, die in 1910 een eigen versie uitbracht. Een eerste Duitse vertaling van Bruno Navarra verscheen in hetzelfde jaar.¹⁰ Het belangrijkste werk van Julian Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy*, kwam uit in 1911. Aangezien beide werken betrekkelijk kort voor *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek* in het buitenland verschenen, lijkt het waarschijnlijk dat Putman Cramer er geen kennis van heeft gehad. Hij refereert namelijk op geen enkele wijze aan beide denkers.

Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek steunt vooral op de denkbeelden van Mahan. Vermeldenswaardig is een door Putman Cramer vertaalde quote van Mahan: ‘Maritieme strategie heeft inderdaad tot doel het stichten, steunen en vermeerderen, zoowel in vredes- als in oorlogstijd, van de zeemacht van een land, en daarom is hare bestudeering belangrijk en waardevol voor al de burgers van een vrij land,

6 Idem, 1.

7 Joseph Henrotin, *Les fondements de la stratégie navale au XXIe siècle* (Parijs, Economica, 2011) 336.

8 Putman Cramer, 5.

9 Idem, 3.

10 Sun Tzu, *The Art of War* (Oxford, Oxford University Press, 1963) ix-xi.

maar vooral voor hen, die belast zijn met de buitenlandse en militaire betrekkingen van dat land.' In een voetnoot voegt Putman Cramer eraan toe: 'De instelling van een lectoraat voor het onderwijs in de krijgswetenschap aan elk onzer universiteiten is in 1906 door het bestuur der Vereeniging tot beoefening van de krijgswetenschap per request aan H.M. de Koningin verzocht.'¹¹ Net als Mahan benadrukt Putman Cramer het belang van maritieme strategie als vakgebied.

In het hoofdstuk over het *Verband tusschen politiek en strategie* geeft Putman Cramer een voorbeeld om te illustreren dat mogelijke oorlogsgevallen afhangen van geografische ligging: 'Zoo zal, om een uiterst geval te noemen, Nederland zich nooit hebben voor te bereiden op een gewapend conflict met Zwitserland of Servië.' Hoewel Putman Cramer stellig het woord 'nooit' gebruikt, nam Nederland nog diezelfde eeuw deel aan een gewapend conflict tegen Servië. Zijn andere argument, dat oorlogen kunnen voortvloeien uit de botsing van politieke of economische belangen, lijkt meer tijdloze geldigheid te bezitten.¹²

Over maritieme allianties schrijft hij dat de totale kracht van een bondgenootschap minder zal zijn dan de som der krachten van de afzonderlijke bondgenoten: 'In de eerste plaats zullen de verschillende bondgenooten, al is hun gemeenschappelijk doel het overwinnen van de vijand, er meermalen op bedacht zijn hunne bijzondere belangen te beschermen, welke belangen voor de deelnemers zeer uiteen kunnen loopen; zulks moet natuurlijk ten nadeele der gemeenschappelijke actie komen.' Hij voegt hieraan toe dat de bundeling van scheepsmachten van verbonden staten, door hun verschillende militaire tactische vorming en leiding, steeds een kiem van zwakheid in zich draagt.¹³ Dit staat haaks op moderne opvattingen over synergie, die regionale organisaties als bijvoorbeeld de NAVO en EU nastreven. Toch heeft de geschiedenis van de Slag in de Javazee Putman Cramer gelijk gegeven. Bijna dertig jaar na het verschijnen van zijn boek leed de Amerikaans- Brits-Nederlands-Australische *Striking Force* onder

bevel van schout-bij-nacht Doorman een fatale nederlaag (1942). Deze was grotendeels te wijten aan de multinationale samenstelling van de *Striking Force*.¹⁴ De efficiencywinst die bondgenoten kunnen behalen ten tijde van vrede is kennelijk geen maat voor de effectiviteit in tijd van oorlog.

Het hoofdstuk *Maritieme strategie* opent met twee opvattingen over de samenstelling van de *scheepsmacht*. Ten eerste 'Met de daarvoor beschikbaar gestelde geldmiddelen een zoo krachtig mogelijke krijgsmacht te scheppen, die, zo goed als met deze verkregen macht mogelijk is, berekend is voor haar taak.'¹⁵ Deze opvatting voert honderd jaar later de boventoon. De belangrijkste parameter voor de instandhouding van de krijgsmacht is thans het (krimpemde) budget. Gezien het tempo waarmee dit budget thans omlaag gaat, is het echter zeer de vraag of Nederland daarmee ook een *krachtige* krijgsmacht in stand kan houden. De tweede opvatting noemt Putman Cramer: 'Na te gaan welke de strijdmacht moet zijn, die in de waarschijnlijk voorkomende gevallen noodig zal wezen tot het bereiken van het doel, welk doel voor ons is: het verdedigen van Nederland en Koloniën en het handhaven van de neutraliteit, en te trachten met inspanning van alle krachten zooveel mogelijk te naderen tot deze noodige sterkte.' Dit is de koninklijke weg: de doelstellingen op politiek-strategisch niveau vertalen naar middelen op militair-strategisch niveau. Hij voegt hieraan toe dat dit waarschijnlijk onbereikbaar zal blijven en haalt daarbij Johan de Witt aan, die tweeënhalve eeuw eerder klaagde over 'het Hollandsche karakter, dat alleen dan geld wilde geven voor de landsverdediging, wanneer het oorlogsgevaar dreigend voor de deur stond.' Maar, zo concludeert hij, 'de geheele historie, ook de onze, leert het, dat geen opoffering – hoe groot ook – tijdens den oorlog, goed kan maken het

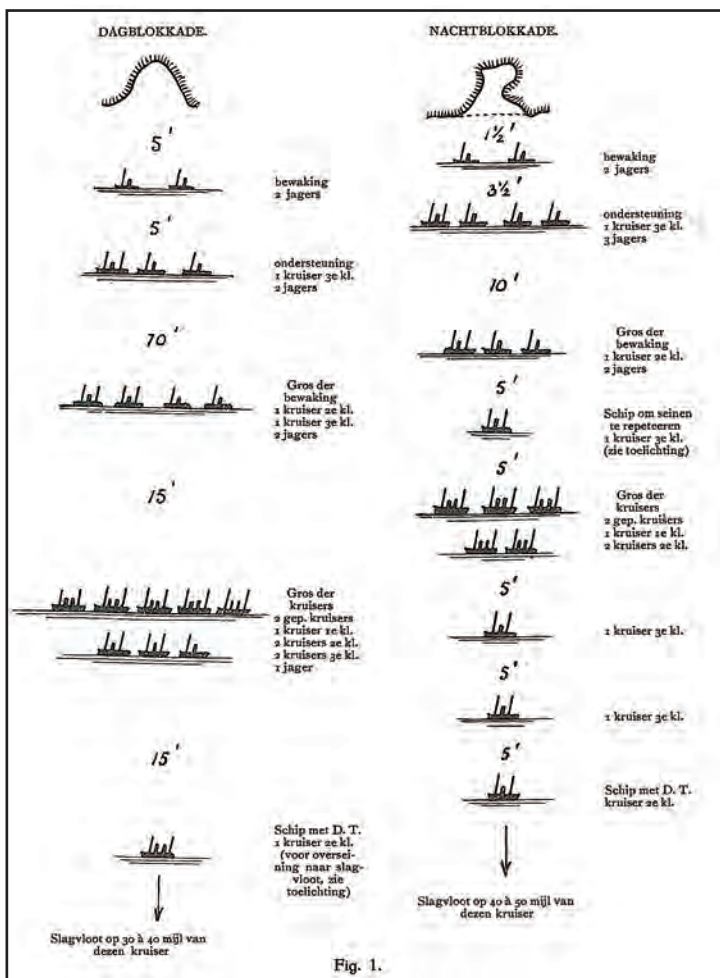
11 Putman Cramer, 4.

12 Idem, 8.

13 Idem, 14.

14 Ph.M. Bosscher, *De Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog*, deel 2 (Franeker, Van Wijnen, 1986) 296.

15 Putman Cramer, 17.

BRON: G.J.W. PUTMAN CRAMER, INLEIDING TOT DE MARITIEME STRATEGIE EN ZEETACTIEK, BLZ. 122

Fig. 1.

Putman Cramer besteedt in het hoofdstuk *Kustverdediging* ook aandacht aan de blokkade en merkt op dat de zich technisch snel ontwikkelende onderzeeboten 'in handen van bekwame en stoutmoedige commandanten (...) eene krachtige bedreiging' en een gevaarlijk wapen kunnen gaan vormen

gebrek aan eene voortdurende, intensieve en systematische voorbereiding tot den oorlog.¹⁶ Putman Cramer besteedt slechts een halve bladzijde aan wat we nu *joint* optreden noemen; in zijn tijd de samenwerking tussen marine en

16 Idem, 18.
 17 Idem, 29.
 18 J.S. Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy* (Londen, Longmans, 1911) 16.
 19 L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, deel 11a (Leiden, Martinus Nijhoff, 1984) 927.
 20 Putman Cramer, 29.
 21 Sun Tzu, 77-78.
 22 G. Teitler, J.M.J. Bosch, W. Klinkert e.a., *Militaire strategie* (Amsterdam, Mets en Schilt, 2002) 120.

landmacht.¹⁷ In navolging van Mahan blijft bij Putman Cramer de samenwerking tussen de krijgsmachtdelen onderbelicht en amfibisch optreden komt zelfs helemaal niet aan bod. Mahan en ook Putman Cramer waren daarin overigens niet uniek. Clausewitz heeft, andersom, in het geheel geen aandacht besteed aan maritiem optreden. Het is de verdienste van Corbett dat hij wèl daadwerkelijk de integratie van zee- en landstrijdkrachten behandelt: 'Since men live upon the land and not upon the sea, great issues between nations at war have always been decided—except in the rarest cases—either by what your army can do against your enemy's territory and national life or else by the fear of what the fleet makes it possible for your army to do.'¹⁸ De strijd om Nederlands-Indië kan wederom als voorbeeld dienen, want daar is joint optreden nauwelijks in praktijk gebracht. De verschillende krijgsmachtdelen traden daar in vergaande mate afzonderlijk op.¹⁹ Ondanks zijn focus op eenzijdig zeeoptreden benadrukt Putman Cramer wel het algemene belang van een goede strategie: 'Want de tactiek is slechts in zéér, zéér enkele gevallen in staat de nadeelen goed te maken door eene slechte strategie teweeggebracht.'²⁰ Sun Tzu stelde het belang van strategie al boven het belang van tactiek: 'Thus, what is of supreme importance in war is to attack the enemy's strategy.' Daaraan ondergeschikt noemt Sun Tzu het ontregelen van bondgenootschappen en dan: 'The next best thing is to attack his army.'²¹

Wat Putman Cramer niet behandelt

Inleiding tot Maritieme Strategie en Zeetactiek gaat vooral over het treffen van vloten in een interstatelijk conflict. In essentie is bij Putman Cramer sinds de Engelse Oorlogen van de zeventiende en achttiende eeuw niet zoveel veranderd: strategie en tactiek draaien vooral om grote oppervlakteschepen die in artillerieduels de beheersing van de zeeën bevechten. Ook hij ontkomt niet aan de heersende nadruk op beslissende zeeslagen, het navalisme van het begin van de twintigste eeuw, wat een uitvergroting is van de denkbeelden van Mahan.²² Putman Cramer behandelt een aantal zaken

niet. Eerder noemde ik al amfibische operaties, terwijl de mariniers toch al sinds 1665 bestaan. Hij rept met geen woord over optreden tegen niet-statelijke actoren, zoals zeerovers. Assistentie bij natuurrampen komt evenmin aan de orde. De strategieën van de Franse *Jeune Ecole* uit de late negentiende eeuw ontbreken, terwijl deze zeer bruikbare asymmetrische elementen bevatten voor een relatief zwakke mogendheid. En dat was Nederland, te midden van grote landen als Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk en tegenover Japan in de Oost.

Andere zaken die nu wel de aandacht vergen van maritieme strategen, waren honderd jaar geleden nog niet aan de orde. In de huidige tijd zijn zowel maritieme belangen, bedreigingen, alsook de tactische inzetmogelijkheden veel complexer geworden. De maritieme belangen zijn toegenomen door verdergaande globalisering. Producten in de schappen van Europese winkels komen vaker van andere continenten. Op de zeebodem liggen (internet)kabels en pijpleidingen. Het Zeerechtverdrag van 1982 heeft de rechten van de kuststaten verruimd. Zij doen rechten gelden in hun Exclusieve Economische Zones en continentale plateaus, die zich tot honderden mijlen uit hun kusten kunnen uitstrekken. Intensieve visserij, winning van fossiele brandstoffen en windenergie op zee zijn gemeengoed. Zowel zeevarende naties als kuststaten zijn economisch afhankelijker van de zee dan honderd jaar geleden. De bedreigingen zijn gevarieerder. Het beeld dat Putman Cramer schetst van het interstatelijk conflict is weliswaar dominant geweest tot het einde van de Koude Oorlog, tegenwoordig vormen *non-state actors* een betrekkelijk nieuwe dreiging op zee. Belangrijke *non-state actors* zijn criminelen en terroristen. Criminele activiteiten als zee-roverij en mensenhandel zijn al heel oud, maar illegale activiteiten als dumping en terroristische aanslagen op schepen zijn problemen van recente datum. Naast de dreiging van *non-state actors* nemen de ecologische dreigingen toe. Vervuiling, klimaatverandering, tsunami's en orkanen hebben door bevolkingsgroei en grotere agglomeraties aan de kust een grotere impact dan in 1913. Afgezien van deze nieuwe

maritieme dreigingen is de klassieke dreiging niet verdwenen. Zo zijn China en India in opkomst als maritieme mogendheden, met groeiende investeringen in hun zeestrijdkrachten.

De tactische inzetmogelijkheden zijn ook dramatisch veranderd. Putman Cramer schreef in de nadagen van het eeuwenlang durende fenomeen dat zeeoorlogen met artillerie werden beslecht tussen oppervlakteschepen. Een staat kon tot het begin van de twintigste eeuw volledige beheersing van de zee, *command of the sea*, verkrijgen door de uitschakeling van de oppervlakte-eenheden van de vijand. Daarna is dat onwaarschijnlijker geworden. Als de oppervlaktevloot is uitgeschakeld kan er nog altijd een dreiging onder water zijn van onderzeeboten of zeemijnen, of een dreiging vanuit de lucht. Artillerie is langzamerhand grotendeels verdrongen door raketten, gelanceerd vanaf de kust, van schepen of onderzeeboten, of vanuit de lucht. Torpedo's zijn geleid en geperfectioneerd en hun dracht is vele malen vergroot. Ook de sensoren zijn verbeterd. Naast het menselijk oog zijn radar en sonar en middelen van Elektronische Oorlogvoering (EOV) nu onmisbare *enablers* voor wapeninzet.

De betekenis van Putman Cramer voor vandaag

Putman Cramer heeft in 1913 een moedige poging gedaan de toen geldende doctrine te boek te stellen, waarvoor hij lof verdient. Zijn boek is verschenen op een scharnierpunt in de tijd: zoals in de voorgaande eeuwen stond bij hem de artillerie nog centraal. Aan belangrijke innovaties zoals het vliegtuig kwam hij niet toe, want bij de uitgave van zijn boek vond de luchtvaart voor het eerst militaire toepassing. *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek* was daardoor bij verschijnen eigenlijk al verouderd. Door de vrijwel simultane uitgave van de vertaling van Sun Tzu, *De Kunst van het Oorlogvoeren* en het hoofdwerk van Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy*, heeft Putman Cramer niet kunnen putten uit de zeer rijke strategische wijsheden van deze grote denkers.

FOTO: BEELDBANK NIMH

Putman Cramer in de rang van KLTZ als afgevaardigde naar de Ontwapeningsconferentie in Washington, D.C., 1921

Putman Cramer heeft zich vooral laten inspireren door het denkwerk van Alfred Mahan en wellicht zelfs de uitvergroete vorm daarvan, het navalisme. Daardoor treden in zijn boek grote oppervlakteschepen en de 'beslissende zeeslag' prominent op de voorgrond. Optreden tegen niet-statelijke actoren komt in het geheel niet aan de orde, evenmin als amfibisch optreden. Joint opereren noemt hij slechts in de marge, maar werkt dit verder niet uit. Bij de bestudering van *Inleiding tot de Maritieme Strategie en Zeetactiek* is het contrast met het hedendaags maritieme optreden treffend. In de afgelopen honderd jaar heeft een ware technologische revolutie plaatsgevonden in

sensoren en wapensystemen. Met name door de toepassing van elektronica heeft de afgelopen eeuw zeer veel innovaties met zich meegebracht. Daarvoor waren eigenlijk alleen de artillerie en stoomvoortstuwing de wezenlijke veranderingen sinds de Oudheid. Dit verklaart waarom huidige marines vergaand technisch georiënteerde krijgsmachtdelen zijn. Maar niet alleen de techniek heeft de tactiek en in mindere mate de strategie beïnvloed. Dankzij de bredere toegankelijkheid van strategische denkers bestaat thans een geïntegreerde visie op operationeel, joint en amfibisch optreden. Dit is ook zeer noodzakelijk, gezien de inmiddels complexe belangen- en dreigingsomgeving waarin zeestrijdkrachten moeten opereren.

Niet verwonderlijk heeft de strategische – en niet de tactische – doctrine van Putman Cramer relevantie tot op heden. Strategie verandert immers minder snel dan tactiek. In de eerste plaats wijst hij op de noodzaak de maritieme strategie te bestuderen en adequaat toe te passen. Goede tactiek maakt strategische fouten niet goed. Eén zo'n strategische fout noemt hij met name: alleen het budget als drijvende factor kiezen. Een gedegen strategische analyse zou daarentegen de basis moeten zijn van de samenstelling van de (zee)strijdkrachten. Een tweede interessante observatie is dat hij oorlogen voorziet als gevolg van botsingen van economische belangen. De maritieme strategie moet er dus ook op gericht zijn deze belangen te beschermen en te verdedigen. Tot slot wijst hij erop dat coalities inherent zwak kunnen zijn. Succesvolle samenwerking in vreedstijd, op het gebied van logistiek, verwerving, onderhoud en onderwijs en dergelijke impliceert niet dat de coalities ook succesvol zijn in een oorlog. Putman Cramer geeft vooral een interessante inkijk in de stand van de maritieme strategie en zeetactiek van honderd jaar geleden. Sommige elementen zijn bovendien uitermate actueel. Ook in 2013 verdienen de Nederlandse (economische) belangen een gedegen maritieme strategie. Internationale samenwerking kan daarin een rol spelen, maar is geen panacee voor de bescherming van alle Nederlandse belangen. ■

Marktwerving bij de bestrijding van piraterij

Sinds 2009 voeren drie militaire *Taskforces* antipiraterij-operaties uit nabij Somalië. Daarnaast opereren verschillende andere marines, zoals die van China en India, onafhankelijk en met een vergelijkbare taak in hetzelfde gebied. Een veelgehoorde klacht is dat er te weinig eenduidige commandovoering bestaat en dat één grote militaire organisatie alle inspanningen zou moeten coördineren. Dit artikel verdedigt de stelling dat zo'n supranationale organisatie overbodig is. De bestaande structuur, die goed als een markt te beschrijven is, functioneert namelijk eigenlijk helemaal niet zo slecht. Het marktmechanisme verdeelt de verschillende capaciteiten op een efficiënte wijze zonder dat hier een grote bureaucratische organisatie aan te pas komt.

KLTZ drs. H. Warnar*

Ik zal uiteenzetten hoe de bestaande structuur functioneert en welke voordelen dit mechanisme met zich meebrengt. Net als een economische markt kent ook deze markt natuurlijk gebreken, maar deze maken juist duidelijk welke aspecten van commandovoering en coördinatie van belang zijn bij het hedendaagse optreden in een multipolaire wereld.

De werkelijke actoren zijn vooral staten. Internationale *command & control*-organisaties moeten vooral faciliterend van aard zijn. Dit inzicht zegt iets over de rol die de Europese Unie (EU) op militair vlak kan spelen.

Drie militaire Taskforces¹

Rond de Hoorn van Afrika opereren momenteel drie militaire organisaties. De NAVO voert met de Taskforce 508 operatie *Ocean Shield* uit. De EU voert met Taskforce 465 operatie *Atalanta* uit, en de door de Verenigde Staten gesteunde organisatie *Combined Maritime Forces* (CMF) voert met Taskforce 151 eveneens antipiraterij-operaties uit.

Aan CMF nemen ook niet EU-staten deel, zoals Zuid-Korea en Pakistan, maar ook Turkije.

Hoewel er veel overeenkomsten bestaan tussen de doelstellingen van de diverse missies bestaan er natuurlijk ook verschillen.² Zo richt de NAVO zich vooral op de bescherming van de maritieme handelsroutes. De EU voert naast reguliere antipiraterij-operaties vooral konvooi-operaties uit voor humanitaire transporten van het *World Food Program* en de *African Union Mission in Somalia* (AMISON).

* De auteur heeft in het najaar 2012 als stafofficier planning van CTF 151 aan boord van TCG Gemlik aan de antipiraterijmissie nabij Somalië deelgenomen.

1 Een maritieme Taskforce is een groep van twee tot acht fregatten of amfibische schepen, uitgerust met helikopters.

2 Voor de details, zie de drie mandaten: CMF *Counter Piracy Campaignplan*, 2 augustus 2010, Het EU-besluit van het *Political and Security Committee* op 16 december 2011 (Kst 29521 nr. 178) en het NAVO-besluit van de Noord-Atlantische Raad op 12 juni 2009 (Kst 28 676, nr. 87).

Figuur 1 De Indische Oceaan (Google Earth bewerkt door het ministerie van Defensie)

CMF is opgericht voor de uitvoering van *Maritime Security Operations* (MSO). MSO beslaan een breed spectrum van operaties, gericht op veiligheid op zee. Het gaat hierbij onder meer om de bestrijding van internationaal terrorisme en andere vormen van rechtshandhaving, zoals piraterijbestrijding, drugs- en wapensmokkel en mensenhandel.

Piraterijbestrijding is slechts één van de vormen van MSO en daarmee slechts één van de taken van CMF. Voor de bestrijding van piraterij is er binnen CMF weliswaar een aparte Taskforce CTF 151 opgericht, maar er bestaat wel een wisselwerking tussen deze verschillende vormen van MSO, bijvoorbeeld doordat eenheden binnen CMF regelmatig worden overgeheveld van de ene naar de andere Taskforce.

Aan het hoofd van iedere Taskforce staat een commandeur (één ster) met diens bijbehorende staf. Deze functies rouleren met een frequentie van vier tot zes maanden over de verschillende staten. De onderlinge verhouding tussen de drie Taskforces kan men kenmerken als onderlinge afstemming op basis van consensus. De operationele hoofdkwartieren van de drie Taskforces hebben deze structuur vastgelegd in een zogeheten *framework document*.³

Coördinatie

De coördinatie krijgt inhoud doordat het operatiegebied in twee gebieden is verdeeld: de Golf van Aden en het Somalisch Basin. Afwisselend fungeert één van de drie Taskforcecommandanten als coördinator voor de Golf van Aden dan wel het Somalisch Basin. De frequentie van de wisseling is respectievelijk vier en zes maanden. De coördinator is verantwoordelijk voor de onderlinge afstemming tussen de drie Taskforces binnen zijn gebied.

3 MC Northwood 2040/NWN521/137/11 *Counter Piracy Framework Document Revision One*, 7 september 2011.

Hiertoe stellen ze in onderlinge samenspraak per regio een gemeenschappelijk *concept of operations* (HQ-niveau) en een *tactical plan* (Taskforce-niveau) op. Deze plannen zijn vooral procedureel van aard. Ze bevatten een eenduidig begrippenkader en het gewenste aantal schepen die in verschillende deelgebieden zouden moeten opereren.

Speelruimte

Tegelijkertijd bieden deze plannen de verschillende commandanten voldoende speelruimte om hun operaties volgens eigen prioriteiten uit te voeren. Dagelijks en wekelijks vindt onderling overleg plaats via gestandaardiseerd berichtenverkeer, e-mailverkeer, telefonie en *chat*-sessies. Hiermee houdt men elkaar op de hoogte van voornemens en worden de verschillende operatieplannen op elkaar afgestemd.

‘Independent deployers’

Zoals eerder vermeld voeren naast de drie Taskforces ook ongebonden staten als India, China en Japan onafhankelijk van elkaar antipiraterij-operaties uit in hetzelfde zeegebied. Zij richten zich vooral op het begeleiden van konvoien door de Golf van Aden. Deze *independent deployers*, zoals de schepen van deze staten worden genoemd, opereren zelfstandig maar ze delen hun konvooi-intenties met coördinerende instanties als het *Maritime Security Centre – Horn of Africa* van de EU.

De konvoien staan open voor koopvaardij-schepen uit alle landen. De independant deployers delen informatie met de civiele maritiemepartners en de drie Taskforces via internet *chatrooms*.

Markt of centrale coördinatie?

Een veel gehoord kritiekpunt is dat het ontbreekt aan een gedeeld *campaignplan* dat uitstijgt boven het niveau van de regionale coördinatiegebieden en dat tevens op eenduidige manier de afstemming met de civiele partijen zou definiëren. De realiteit laat echter zien dat het mandaat en de politieke achter-

grond van de drie Taskforces dermate verschillend zijn dat het onmogelijk is om politieke overeenstemming over zo'n overkoepelend *campaignplan* te verkrijgen.

Toch blijkt het wel degelijk mogelijk om op operationeel niveau praktische afspraken te maken. Op het hoogste niveau wordt dit overkoepelende overleg door de VN gefaciliteerd. Onder auspiciën van de VN is er een Contactgroep opgezet met vijf specialistische werkgroepen. Het piraterijvraagstuk vraagt namelijk veel meer activiteiten dan alleen militair optreden. De opgepakte piraten moeten ook worden vervolgd en berecht. Koopvaardij-schepen en rederijen nemen zelf ook veel maatregelen om hun kwetsbaarheid voor piraterij te verkleinen.

Verder is piraterij ook een humanitair probleem. Er werden in 2011 555⁴ zeelieden gegijzeld, zodat een ongeveer even groot aantal gezinnen hulp behoefde. Daarnaast worden de piraten niet alleen met militaire middelen bestreden, maar ook de financiële geldstromen bieden mogelijkheden om hun bewegingsvrijheid te beperken.

Rol van de internationale gemeenschap

De internationale gemeenschap assisteert de regionale staten bij het vergroten van hun eigen antipiraterijcapaciteit. En ten slotte bestaan er programma's voor ontwikkelings-samenwerking om de situatie binnen Somalië te verbeteren, waardoor ook de oorzaak van het probleem kan worden opgelost. Figuur 2 biedt een overzicht van de betrokken organisaties die samen een complex netwerk vormen.⁵ In dit artikel beperk ik me tot slechts een deel van dit netwerk: het militaire.

Besturing

In theorie is het mogelijk om een centraal geleide militaire commandostructuur op te zetten. De meest voor de hand liggende

4 International Maritime Bureau, *Oceans Beyond Piracy*, 'Human Cost of Piracy report', 2011, 4.

5 Hans-Georg Ehrhart, Kerstin Petretto, *The EU and Somalia: Counter-Piracy and the Question of a Comprehensive Approach*, Study for The Greens/European Free Alliance Hamburg', 2012.

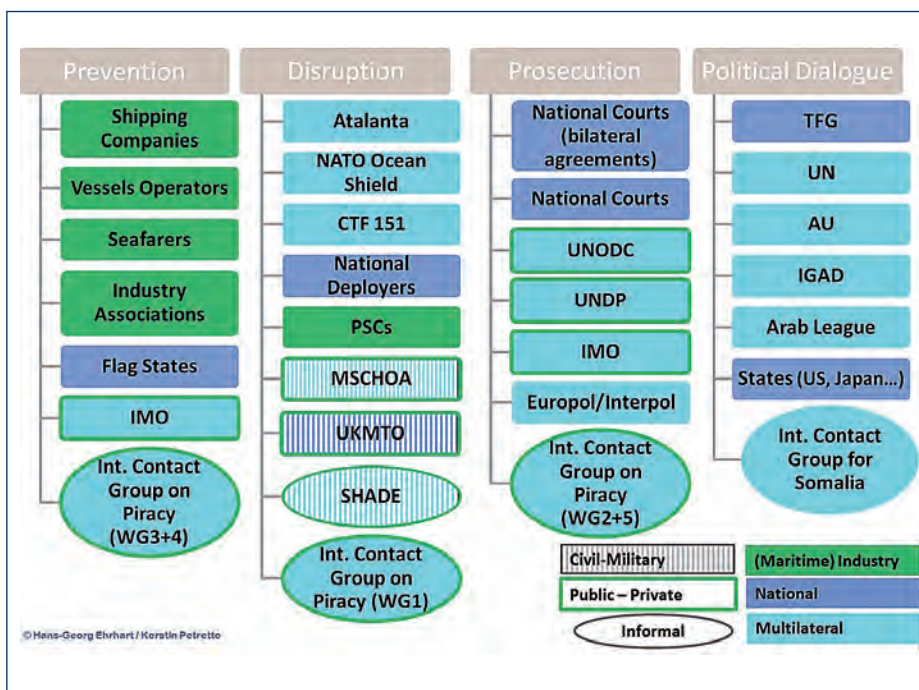
oplossing is dan de grootste militaire speler, de EU, als organisatie om te dopen tot een soort *partnership against piracy*-programma. Zo'n programma zou een samenwerkingsverband met de niet EU-staten kunnen bevatten en zou, indien de staten hiermee instemmen, de gehele militaire coördinatie op zich kunnen nemen.

Het is echter onwaarschijnlijk dat staten hier toe bereid zijn. Daarnaast is het nog maar de vraag of het een efficiënte besturingsvorm zou opleveren. Vanwege de hiervoor geschetste complexiteit zou een centrale, gedetailleerde wijze van besturing een grote bureaucratische inspanning vereisen.

Centrale besturing van omvangrijke en complexe operaties is niet onmogelijk, zoals de operaties in Afghanistan laten zien. Maar in dit complexe netwerk vormt de markt een efficiënt mechanisme om middelen en behoeften voor maritieme operaties op elkaar af te stemmen. Dit artikel verdedigt deze stelling met een beschrijving van een publiek marktmodel en een toetsing aan de empirie.

Marktmodel

In een vrije markt bestaat geen hiërarchische organisatie die de activiteiten van de genoemde spelers organiseert. Ook ontbreekt het aan een geïntegreerde masterplanning. De kern van een marktmodel is dat een prijsmechanisme zorgt voor efficiënte productie, levering en distributie van diensten van leveranciers (staten) naar belanghebbenden die hieraan behoefte hebben.

Figuur 2 Organisaties die betrokken zijn bij piraterijbestrijding

Het prijsmechanisme maakt de distributie efficiënt doordat de belanghebbende alleen die diensten zal afnemen die hij echt nodig heeft en waar hij dus de betreffende prijs voor over heeft. Aan de aanbodzijde zorgt het prijsmechanisme ervoor dat alleen die producenten hun waar kunnen verkopen die voor een voldoende lage kostprijs (efficiënt) leveren. De leverancier streeft naar maximale winst; de afnemer naar 'waar voor zijn geld'.

Leveranciers en afnemers kunnen elkaar vinden door samen te werken en op elkaar af te stemmen. Daarnaast zullen ze producten die ze niet zelf kunnen maken,

FOTO AVDD, G. VAN ES

Golf van Aden, augustus 2013. Zr.Ms. Johan de Witt neemt deel aan de Europese antipiraterijmissie Atalanta. Een internationaal team voert patrouilles uit om de situatie te peilen

taken. Vergelijkbaar met de civiele klant op de markt die bepaalt welke producten hij wel of niet koopt, bepaalt het politieke systeem welke producten de krijgsmacht zal leveren. Evenzo kan het politieke systeem budgetten ook aan andere publieke taken, zoals zorg, besteden in plaats van aan piraterijbestrijding.

Vormen van piraterijbestrijding

De diensten bestaan uit de verschillende vormen van piraterijbestrijding:

- a) beschermen van konvooien door de Golf van Aden;
- b) patrouilleren met vliegende eenheden in het gehele zeegebied om zo piraten te vinden;
- c) onderscheppen op zee van piraten door schepen en helikopters;
- d) voorkomen dat piraten naar zee kunnen vertrekken;
- e) het detacheren van militairen op koopvaardij schepen, en ten slotte
- f) ondersteunende diensten, zoals het bevoorraden van de marineschepen op zee.

De leverende nationale krijgsmachten bundelen hun krachten in samenwerkingsorganisaties zoals de NAVO, EU of CMF. De samenwerking met de independent deployers is meer bilateraal van aard. Hierbij bestaan enige beperkingen ten aanzien van uitwisseling van informatie omdat er geen beveiligd, gedeeld communicatiesysteem bestaat. Hiervoor is een civiele internetomgeving (*Mercury*) gecreëerd die de communicatie tussen alle betrokkenen, inclusief de civiele partners (klanten), faciliteert.

Het marktmechanisme in de praktijk

Aan de hand van enkele voorbeelden laat ik zien hoe dit marktmechanisme functioneert.

inkopen bij andere onderleveranciers. Sommige activiteiten zullen ze gemeenschappelijk uitvoeren omdat dit voor ieder voordeel biedt. Zo maken de verschillende verkopers op een markt gebruik van de dezelfde stalletjes, faciliteiten en reclamecampagne.

Informatie-uitwisseling

Zoals bij iedere markt is intensieve informatie-uitwisseling over bijvoorbeeld intenties (aanbod) en dreiging en benodigde diensten (vraag) van groot belang. De betrokken organisaties hebben bij deze informatie-uitwisseling een faciliterende rol.

Het toepassen van het begrip 'prijs' in een publieke omgeving vergt toelichting omdat deze vaak niet direct in een geldbedrag is uit te drukken. Voor de leverancier (krijgsmacht) staat de kostprijs voor de mate van de inspanningen die ze moet doen om de dienst te leveren. Deze komen overeen met de middelen zoals budgetten en schepen die deze krijgsmacht beschikbaar moet stellen. In ruil voor deze inspanningen ontvangt de krijgsmacht waardering van de belanghebbende (bijvoorbeeld rederijen) wiens behoefte wordt vervuld.

Dit gaat gepaard met politieke steun en budget dat via de rijksbegroting uit belastinginkomsten ter beschikking komt voor de krijgsmacht. De regering kan de militaire middelen inzetten voor piraterij-operaties maar ook voor andere

Ieder voorbeeld behandelt de handel in een specifieke dienst voor de bestrijding van piraterij. Deze handel komt het meest duidelijk tot uiting in de *force generation conferences* die de NAVO, EU en CMF periodiek organiseren. Iedere organisatie heeft een eigen campaign-plan en op grond van dit plan bestaat er een behoefte aan specifieke militaire capaciteiten, zoals schepen, helikopters, vliegtuigen en commando-elementen zoals de staven op zee.

Deze conferentie functioneert als een marktplaats. Staten bieden capaciteiten aan die na onderling overleg moeten corresponderen met de behoefte. Ieder land heeft dus de keuze om te handelen op iedere markt waar hij lid van is. Nederland is deelnemer aan alle drie, en de mate waarin het de middelen verdeelt over de drie markten is een maatstaf voor de steun aan de wijze van opereren van ieder van deze organisaties.

Het zal niemand verbazen dat Nederland zijn inzet evenwichtig verdeelt over de NAVO- en EU-operaties. Andere staten, zoals Zuid-Korea, hebben slechts toegang tot één markt, te weten CMF. Ten slotte zijn er ook independent deployers die helemaal niet via zo'n markt opereren. India kiest bijvoorbeeld voor het opereren als independent deployers omdat Pakistan actief binnen CMF opereert en regelmatig het commando over CTF-151 voert.

Dit systeem van verschillende markten creëert de flexibiliteit om zo veel mogelijk deelnemers in de gelegenheid te stellen naar eigen vermogen bij te dragen aan de bestrijding van piraterij – een belang dat iedereen raakt of, zoals het motto van de Zuid-Koreaanse commandant CTF-151 luidde: *'The Sea makes us one'*.

a) Beschermen van konvooien door de Golf van Aden

Bescherming van schepen die in konvooi varen is voor alle marineschepen een taak die een-

Indische oceaan, nabij Somalië. Hr. Ms. Johan de Witt tijdens operatie Atalanta. Destijds werd dit amfibisch transportschip uitgezonden omdat er geen fregat beschikbaar was. Nu is het een veel gebruikte capaciteit bij de bestrijding van piraterij

voudig is uit te voeren. Het is een traditionele wijze van optreden en er zijn geen bijzondere bevoegdheden voor nodig, waardoor commandovoering relatief eenvoudig is. De productiekosten van deze dienst zijn daarom voor alle marines laag.

In de beginjaren 2008-2009 opereerden de piraten juist in deze Golf, waardoor er veel vraag was naar deze dienst. Het gevolg was dat deze vorm van piratenbestrijding door alle Taskforces en independent deployers veelvuldig is uitgevoerd. Het aantal beschikbare schepen was zelden groter dan de behoefte. Hierdoor was er sprake van een door het aanbod gedomineerde situatie.

Tussen 2008 en 2010 verschoven de piraten als gevolg van de konvooioperaties in de Golf van Aden hun belangrijkste operatiegebied naar het Somalisch Basin⁶, de Arabische Zee en Indische Oceaan (zie figuur 3). Het gevolg was dat er voor de jagende marineschepen in het

6 Hoewel dit geografisch niet geheel correct is zullen deze drie gebieden bij elkaar in dit artikel als 'Somalisch Basin' worden aangeduid. Deze aanduiding sluit aan bij het verantwoordelijkheidsgebied van de eerder genoemde Somalisch Basin-coördinator.

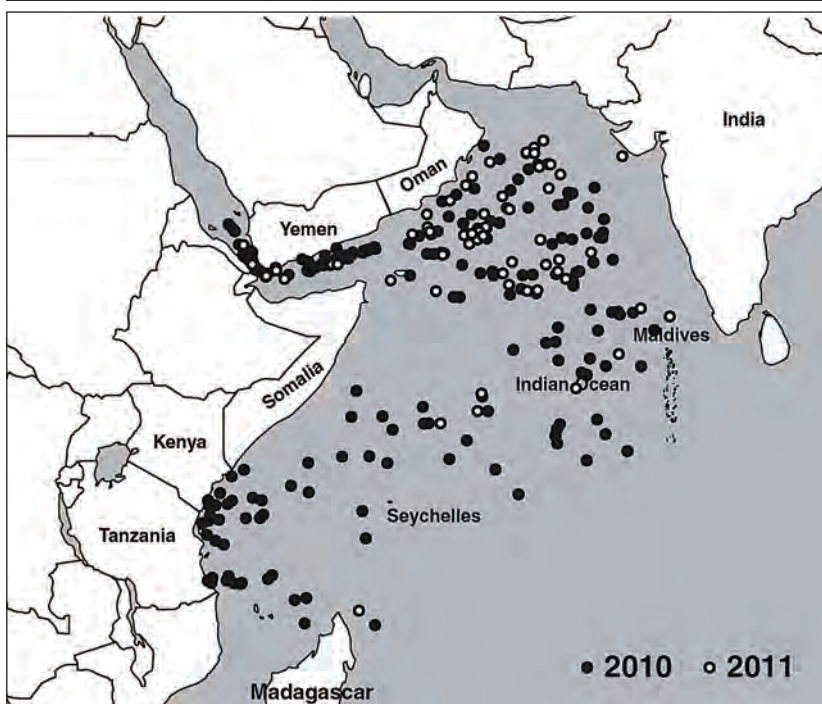
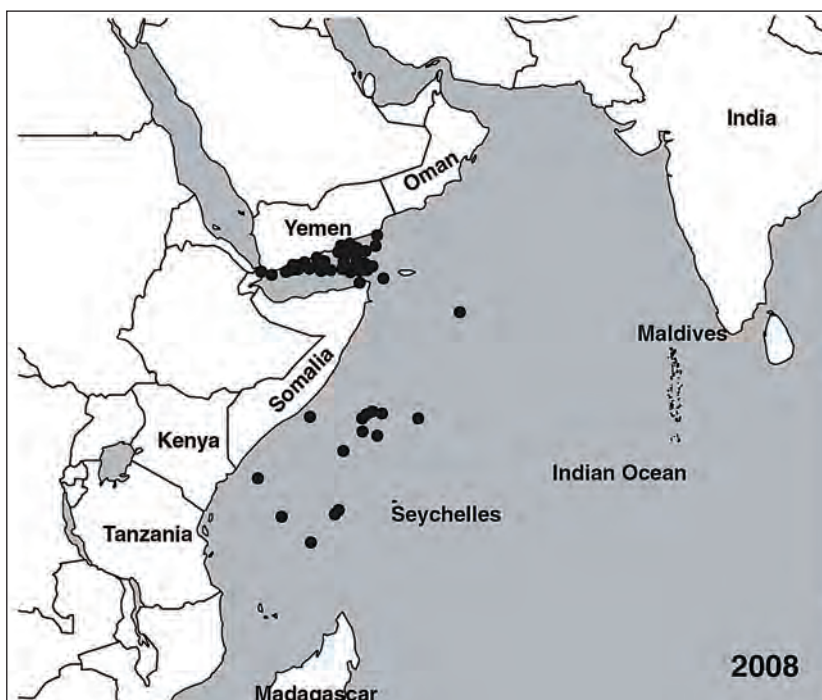
Somalisch Basin meer succes te behalen viel. Hierdoor daalde de prijs voor operaties in de Golf van Aden en steeg de prijs voor operaties in het Somalisch Basin.

In de Golf van Aden bleef de dreiging van piraten nog steeds bestaan, en dus ook de behoefte aan marineschepen voor konvooi-operaties. Er blijven in de Golf van Aden voldoende marineschepen aanwezig. Dit heeft verschillende redenen. Voor veel niet-NAVO en niet-EU marines is de kostprijs voor operaties in de andere gebieden te hoog, zoals ik later zal uitleggen. Daarnaast bestaan er voor met name CMF-landen ook andere overwegingen waarom het opereren in de Golf van Aden voordelen heeft ten opzichte van operaties in het Somalisch Basin.

Voor CMF heeft, naast piraterijbestrijding, ook terrorismebestrijding een hoge prioriteit. Juist in de Golf van Aden zijn deze taken gemakkelijker te combineren. Een andere overweging is dat voor sommige staten niet alleen piraterij van belang is, maar ook het onderhouden van relaties met de staten in deze regio. Voor Turkije is bijvoorbeeld het onderhouden van goede relaties met Saoedi-Arabië, Jemen en Oman van groot belang, en dan liggen operaties in de Golf van Aden voor de hand.

Overigens voeren CMF doorgaans geen konvooi-operaties uit; ze patrouilleren in de Golf van Aden, maar conceptueel is dit niet zo'n groot verschil. Ook voor China bestaan er meerdere beweegredenen dan de bescherming van koopvaardij alleen. Het is ook een gelegenheid om langs legitieme weg de maritieme aanwezigheid, en dus invloed, in de Indische Oceaan uit te breiden. Dit is voor China van strategisch belang, onder meer vanwege zijn afhankelijkheid van grondstoffen uit Afrika.⁷

Vanwege deze aanvullende voordelen blijft de kosten-batenafweging voor staten als Turkije en China voor operaties in de Golf van Aden positief, ondanks een verminderde kans op het vangen van piraten. Het gevolg is dat er in de kwetsbare Golfregio voldoende eenheden overblijven voor de bescherming van konvooien.

Figuur 3 Verschuiving van het operatiegebieden van de piraten. De stippen geven de locaties van piraterij-incidenten weer (Analyse van gegevens van het International Maritime Bureau door US. Government Accountability Office, in GAO Testimony, 'Updating U.S. Counter piracy Action Plan Gains Urgency as Piracy Escalates off the Horn of Africa', 2011, 22.)

7 Zoals ook betoogd door Robert D. Kaplan in Moesson, *De Indische Oceaan en de toekomstige wereldmachten* (Houten, Spectrum, 2011).

FOTO AVDD, R. VAN EERDEN

Somalië, februari 2013. Hr.Ms. De Ruyter voert voor de kust antipiraterijtaken uit. Op de foto worden negen vermeende piraten gearresteerd die met twee skiffs van plan zouden zijn om een koopvaardijship te overmeesteren

b) Patrouilleren met vliegende eenheden

Om piraten te vinden in het zeer omvangrijke zeegebied zijn maritieme patrouillevliegtuigen (MPA's) nodig. Veel Europese landen hebben sinds de jaren negentig hun MPA-capaciteit sterk verminderd. Voor deze landen waren de kosten voor de instandhouding van grote aantallen MPA's, na de sterke vermindering van de onderzeebootdreiging in Europa, niet meer in evenwicht met de opbrengsten.

Het gevolg daarvan is dat er nu een gebrek bestaat aan vliegtuigen voor de opsporing van piraten. Gedurende het afgelopen jaar werd dit gat voor een deel gevuld door staten die men niet direct in dit theater zou verwachten. Luxemburg heeft – als onderdeel van de EU-missie Atalanta – samen met Japan als independent deployer, met vliegtuigen bijgedragen aan piraterijbestrijding.

Een bijdrage aan een antipiraterij-operatie door een land als Luxemburg lijkt opmerkelijk. Het land heeft geen marine en ook de omvang van de koopvaardijvloot is aanmerkelijk geringer dan die van bijvoorbeeld Nederland.⁸ Deze bijdrage is waarschijnlijk het best te begrijpen door kennis te nemen van de hoge ambitie van dit land om een rol op het internationale toneel te spelen, onder meer door de deelname aan vredesoperaties.⁹

Deze ambitie blijkt uit het huidige lidmaatschap van Luxemburg in de Veiligheidsraad. De baten voor Luxemburg bestaan dus niet zozeer uit het directe belang van het beschermen van de eigen scheepvaart als wel uit het internationale prestige dat het land op deze wijze verwerft.

Evenzo opmerkelijk is de wijze waarop Luxemburg deze bijdrage uitvoert. Bij gebrek aan eigen maritieme luchtvaartcapaciteit huurt het land twee vliegtuigen civiel in bij het bedrijf CAE Aviation. De vliegtuigen zijn gestationeerd op de Seychellen en opereren binnen de EU-operatie Atalanta.¹⁰ Een goed voorbeeld van de manier waarop ook de private markt kan bijdragen aan veiligheidsvraagstukken. Dit wil overigens niet zeggen dat het gebruikmaken van private partijen zonder beperkingen is. Ik kom daar later op terug.

Japan beschikt als gevolg van de bestaande onderzeebootdreiging in Oost-Azië nog steeds over een groot aantal MPA's, zodat het met niet al te veel moeite een deel van deze ontbrekende capaciteit kon invullen. Omdat Japan geen lid is van een van de drie Taskforces wordt een eenvoudig mechanisme van afstemming toegepast aangezien de Japanners standaard in de Golf van Aden vliegen. We zien dus dat tekorten in capaciteit kansen bieden aan nieuwe spelers die zo een voor hen nieuwe markt kunnen betreden.

c) Onderscheppen op zee van piraten door schepen en helikopters

Alle drie de Taskforces houden zich bezig met het onderscheppen van piratengroepen op zee. Dit is ook nodig omdat het af te dekken

8 In het jaar 2011 passeerden er honderddertig Nederlandse en achttien Luxemburgse schepen door het Suez- kanaal. Suez-kanaal report 2011, tabel 15, <http://suezcanal.gov.eg>.

9 Brochure 'Luxembourg and the UN, candidate for the Security Council 2013-2014', <http://newyork-un.mae.lu>

10 Tot heden hebben de twee vliegtuigen in totaal 775 sorties voor Atalanta uitgevoerd met een totaal van 4500 vliegingen met als resultaat vijftig antipiraterij-acties. EU Pressrelease, 25 februari 2013. 2011, <http://consilium.europa.eu/press>.

zeegebied groter is dan Europa. Dit is vergelijkbaar met een situatie waarin twaalf politieauto's geheel Europa moeten doorzoeken.

Ook hier is sprake van een markt waarin de vraag groter is dan het aanbod. De Taskforces houden elkaar op de hoogte van elkaars bewegingen. Hierdoor is er gelegenheid om de plannen bij te stellen wanneer er in bepaalde delen van het operatiegebied tekorten of overschotten ontstaan.

Onderling overleg leidt overigens niet altijd tot volledige overeenstemming. Het is moeilijk te voorspellen waar de piraten hun volgende operatie zullen uitvoeren.

Regelmatig verschillen de meningen over de beste 'hunting ground' en discussiëren de staven over de interpretatie van inlichtingen of de beste tactiek. Indien er geen overeenstemming ontstaat, slaat uiteindelijk ieder zijn eigen weg in. Dit hoeft echter niet verkeerd uit te pakken. Het is op voorhand immers niet duidelijk wiens inschatting de beste is, en de onderlinge discussie werkt soms goed om de verschillende theorieën te testen met onderlinge kritiek. Het resultaat is een systeem van *checks and balances* dat rekening houdt met alle mogelijke tactieken van de piraten.

De jacht blijft een zich steeds herhalend proces, waarbij de toegepaste tactiek steeds verandert op grond van de successen van een of meerdere Taskforces. De praktijk is overigens dat er op hoofdlijnen altijd wel overeenstemming bestaat. Het gaat om verschillen in prioriteiten van de verschillende Taskforces, maar het is zeker niet zo dat men elkaar 'in de weg zit'.

Daarvoor is het operatiegebied eenvoudigweg te groot. Ieder streeft hetzelfde doel na: zoveel mogelijk piraten vangen. De onderlinge competitie houdt alle spelers scherp.

Een detectie van een piratengroep leidt daardoor soms tot een race wie het eerste aankomt, omdat deze eenheid de meeste eer zal opstrijken. Dit mechanisme bevordert de reactiesnelheid, wat – vanwege de omvang van het operatiegebied – van groot belang is.

d) Voorkomen dat piraten vanaf de Somalische kust naar zee kunnen vertrekken

Het mooiste zou zijn als de piraten niet uit Somalië kunnen vertrekken doordat de Taskforces hun vertrek opmerken en de piraten direct na vertrek oppakken. Voor deze proactieve aanpak is continue waarneming van het kustgebied vereist en moeten er voldoende schepen nabij de kust aanwezig zijn als afschrikkende en interventiecapaciteit. Daarnaast kan men met gesprekken het vertrouwen van de lokale vissers winnen; een inspanning die bovendien veel waardevolle inlichtingen kan opleveren.

De Nederlandse commandant van de NAVO-Taskforce commandeur B. Bekkering paste deze werkwijze veelvuldig toe. Wat hij deed was een directe toepassing van de basisdoctrine van de Nederlandse marine: veiligheid op en vanuit zee. Een doctrine die de interactie tussen land en zee als uitgangspunt gebruikt. De piraten bereiden hun acties immers logistiek op het land voor en iedere strooptocht begint op het strand. Hoe beter het inzicht in de bewegingen van de piraten op het land, hoe gemakkelijker het is om de piraten te onderscheppen.

Het piraterijvraagstuk vraagt veel meer activiteiten dan alleen militair optreden

Nederland kon dit soort operaties ten opzichte van andere landen relatief efficiënt uitvoeren doordat de aanpak nauw aansloot bij de basisdoctrine en de beschikbare, veelal nieuwe capaciteiten: het amfibisch transportschip Hr. Ms. Rotterdam, landingsvaartuigen, *Fast Raiding Interception and Special Forces Craft* (FRISC)-vaartuigen, een onderzeeboot en onbemande vliegtuigjes.

De ervaringen met het werken met de landingsvaartuigen nabij de kust tijdens eerdere anti-piraterij-operaties door het andere amfibisch transportschip Hr. Ms. Johan de Witt, kwamen goed van pas. Zo werden de landingsvaartuigen

bijvoorbeeld als een *Forward Operating Base* gebruikt. Het ontwikkelen van nieuwe tactieken en de introductie van nieuw materieel ging zo hand in hand en leidde tot innovatieve resultaten, die vooraf niet waren voorzien. Hr. Ms. Johan de Witt werd destijds uitgezonden omdat er geen fregat beschikbaar was. Het gebruik van een amfibisch transportschip voor piraterijbestrijding viel aanvankelijk buiten de voorziene operatieconcepten van de NAVO en EU, terwijl het nu een veel gebruikte capaciteit is bij de bestrijding van piraterij.

Voor veel niet-Europese staten is deze vorm van opereren niet mogelijk, of het zou een hoge kostprijs met zich meebrengen. Bij een aantal Aziatische staten ontbreekt de politieke wil en/of de toestemming om nabij de Somalische kust te opereren. Het aanpassen van dit nationale mandaat zou grote inspanningen met zich meebrengen. Een gewijzigde vorm van optreden vergt altijd veel overredingskracht en uitleg. Vanwege deze redenen hield CMF, en in mindere mate de EU, vast aan de meer traditionele wijze van maritiem optreden, in de vorm van konvooi- en patrouilleoperaties. Inmiddels wordt duidelijk dat de EU nu ook een vorm van optreden aanneemt die meer op het land is gericht.

Vanwege deze verschillende kostprijzen en werkwijzen van de diverse marines ontstond er dus op natuurlijke wijze een taakverdeling tussen landen en organisaties. Nederland richtte zich hierbij vooral op operaties nabij de kust. De NAVO droeg bij met specifieke commando-faciliteiten, bijvoorbeeld voor onderzeeboten waarover andere organisaties niet beschikten.

e) Detacheren van militairen op koopvaardij schepen

Een kostbaar product van Nederland is het *Vessel Protection Detachment* (VPD). Deze prijs bestaat niet alleen uit financiën, maar ook uit de inspanningen die gedurende enkele jaren zijn geleverd om dit product te ontwikkelen. Het product lag niet 'op de plank'. Het transport van de wapens naar de buitenlandse opstaphavens, de benodigde reactiesnelheid, het gevaar van geweldescalatie, de medische verzorging, de verdeling van taken en verantwoordelijkheden tussen kapitein en VPD en de criteria voor de behandeling van VPD-aanvragen door de reders, vereisten veel bestuurlijke inspanningen.

Het heeft dan ook jaren geduurd voor Defensie bereid was dit product te leveren.¹¹ Blijkbaar was de behoefte aan deze 'privébescherming' groot want de reders hebben langdurig gelobbyd om de ontwikkeling van dit kostbare product tot stand te brengen. Deze grote behoefte komt voort uit de hoge kosten die piraterij voor de reders veroorzaakt.

Na de eerste inzet van VPD's in maart 2011 bleek het VPD een succesvol en gewild product te zijn. In de periode maart 2011 tot maart 2013 is 56 maal een VPD ingezet.¹² Deze hoge omzet heeft geleid tot een daling van de kosten voor Defensie, wat een aanleiding was om de financiële bijdrage van de reders te verlagen.¹³ De verlaging van de bijdrage was overigens groter dan de daling van de kostprijs. De regering heeft er voor gekozen om een deel van de kosten uit de defensiebegroting te betalen om te voorkomen dat de concurrentiepositie van de Nederlandse reders zou verzwakken.¹⁴

Desondanks vinden veel reders de VPD's te duur.¹⁵ Tegelijkertijd blijkt er ook een grens te zijn aan het maximale bedrag dat de regering over heeft voor het instandhouden van de concurrentiepositie. Dit jaar heeft de regering dan ook besloten een wetgevings-traject op te starten om het inhuren van vermeend goedkopere private beveiligings-teams toe te staan.¹⁶

11 De mogelijkheid van VPD-inzet werd voor het eerst genoemd in een inter-departementale beleidsnotitie van 2006. Toch duurde het tot 2011 voordat het eerste VPD daadwerkelijk werd ingezet.

12 Kabinetsstandpunt *Vessel Protection Detachements*, kst 32706 nr. 44, 26 april 2013.

13 Kst 32706 nr. 30, 24 mei 2012.

14 Hierbij gaat het om een verlaging van de bijdrage van de reders van 8300 naar 5000 euro per dag. Zie kst 32706 nr. 33, 13 juli 2012.

15 Van de 60 ingetrokken aanvragen voor een VPD gebeurde dit 25 keer omdat de prijs te hoog was. Kst 32706 nr. 44, 26 april 2013

16 Kst 32706 nr. 44, 26 april 2013..

FOTO AVDD, P. VAN BASTELAAR

Hr.Ms. Zeven Provinciën voert een boardingactie uit. Nederland neemt aan alledrie de drie Taskforces deel en verdeelt zijn inzet evenwichtig over NAVO- en niet NAVO-operaties

Bijkomende overwegingen hierbij zijn dat Defensie niet altijd kan voldoen aan de door de reders gewenste inzettermijn en dat kleine schepen vaak geen VPD kunnen accommoderen. De inzettermijn is in feite ook een financiële overweging omdat een vertraging van enkele dagen voor het wachten op het VPD zich vertaalt in kosten voor de reder.

Uit het voorgaande concludeer ik dat de overwegingen voor zowel de reders als de regering vooral financieel van aard zijn en dat het marktmechanisme een goede verklaring biedt voor de besluitvorming rond VPD's.

f) Ondersteunende diensten

Om de actieradius van de marineschepen op een voldoende niveau te houden, worden de schepen regelmatig, doorgaans één keer per week, op zee bevoorrad met brandstof. Hierdoor kunnen de schepen langer op zee opereren. Opvallend is dat de Europese staten wel bereid zijn om fregatten en vliegtuigen te leveren, maar de ondersteunende bevoorradingsstaak toch liever aan anderen overlaten.

Een fregat dat piraten oppakt vormt een duidelijk zichtbare bijdrage. Een ondersteunende tanker is minder zichtbaar, en levert daarmee een lagere winst op voor de leverancier.

De praktijk is dat de VS deze taak op zich nemen. Ze zijn bereid dit relatief goedkope product te leveren omdat ze toch al in de regio aanwezig zijn. De VS zetten hun schepen vooral in voor algemene *maritime security*-operaties en minder voor piraterij. De Amerikaanse tankers kunnen tijdens een reis zowel de Europese antipiraterij-eenheden als de Amerikaanse schepen bevoorraden.

Voordelen van de markt

Met de hiervoor beschreven voorbeelden heb ik laten zien hoe het marktmechanisme zorgt voor een efficiënte verdeling en inzet van capaciteiten. Ieder land levert die bijdrage die het best aansluit bij het concept van opereren van dat land, en de onderlinge competitie bevordert de prestaties.

Tevens komt naar voren dat in dit marktmodel vooral staten als actor optreden. De staat keert terug in *the driving seat* zoals het recente HCSS-rapport het formuleerde.¹⁷ Organisaties als de EU en VN coördineren en faciliteren, maar het zijn staten die initiatieven ontwikkelen. Staten doen investeringen voor nieuw materieel, zoals onbemande vliegtuigjes, en verwerken dit in hun doctrines; staten stellen eenheden ter beschikking; staten zoals Nederland onder leiding van minister Hillen drongen binnen de EU aan op een meer proactieve benadering van het piratenvraagstuk op het land.

Het marktmechanisme zorgt voor een efficiënte verdeling en inzet van capaciteiten

Het zijn ook staten die gedurende hun commandoperiode richting geven aan de uitvoering van antipiraterij-operaties. Deze actieve, primaire rol voor staten past heel goed in het marktmodel, maar biedt ook aanvullende voordelen, waaronder betere democratische legitimiteit, meer innovatief vermogen en kansen voor een land als Nederland om invloed te verwerven in de internationale arena.

Democratische controle gewaarborgd

In een democratie is het van essentieel belang dat de regering verantwoording aflegt over de inzet van de krijgsmacht. Er bestaat een trend dat de EU zich steeds meer als een staat gaat gedragen en een eigen EU-veiligheidsbeleid gaat voeren. Zolang dit leidt tot efficiëntere samenwerking tussen de Europese staten is deze beweging toe te juichen.

Maar er bestaan ook gevaren omdat de democratische controlemechanismen die op nationaal

niveau goed functioneren, op Europees niveau nog maar beperkt zijn ontwikkeld.¹⁸ In het marktmodel behouden staten grote zelfstandigheid en daarmee zeggenschap over de eigen krijgsmacht en dit is een goede waarborg voor democratische controle op de inzet van deze krijgsmacht.

Innovatief vermogen

Innovatie werkt beter indien we dit op nationale schaal toepassen. Nederland heeft met het gebruik van nieuwe technologie zoals onbemande vliegtuigjes, nieuwe FRISC-vaartuigen, het gebruik van landingsvaartuigen als *Forward Operating Base* en het integreren van een onderzeeboot in antipiraterij-operaties stappen voorwaarts gezet in de ontwikkeling van doctrines voor antipiraterij-operaties.

De relatieve kleinschaligheid zorgt ervoor dat procedures snel zijn aan te passen. Doordat op nationaal niveau technologieverwerving, ontwikkeling van tactieken en doctrines in één hand plaatsvinden, versterkt dit het innovatieve vermogen.

Doordat de drie Taskforces relatief klein zijn is het voor Nederland mogelijk om een leidende rol op Taskforce-niveau te vervullen. Hierdoor krijgt onze krijgsmacht meer ervaring en ontstaan er mogelijkheden om invloed uit te oefenen binnen organisaties als de EU en NAVO. Ten slotte biedt het kansen om ook andere Nederlandse belangen te dienen, bijvoorbeeld het afleggen van een havenbezoek aan India om handelsbetrekkingen te verbeteren.

Nadelen van de markt

Het marktmechanisme heeft net als in de economie ook tekortkomingen, waardoor overheidsingrijpen soms noodzakelijk is. Eerder in dit artikel zagen we dat er een tekort bestaat aan varende tankercapaciteit. In feite is dit een vorm van *freeriding* waarbij de Europese staten meeliften op de inspanningen van de Amerikaanse marine.

Om dit soort problemen te voorkomen is voor het voorzien in strategisch luchttransport

17 The Haque Centre for Strategic Studies, *De toekomst in alle staten* (Den Haag, De Swart, 2013) 51.

18 Zie ook: Thierry Baudet, *de aanval op de natiestaat* (Amsterdam, Bakker, 2012).

het *European Air Transport Command* opgericht. Ook bij piratenbestrijding gebruiken we deze voorziening voor het transport van materieel ten behoeve van de VPD's.

Weinig risico's nemen

Een andere tekortkoming is dat in het marktmodel slechts weinig staten bereid zullen zijn om riskante investeringen te doen of inspanningen te leveren die, hoe nobel ook, slechts een kleine kans op winst opleveren. Hiermee is te verklaren dat er tot op heden nog maar weinig is gebeurd om op het land van Somalië daadwerkelijk de oorzaak van het piratenprobleem aan te pakken. Vanwege de instabiliteit van het land werd de voedingsbodem voor ontwikkelingsprojecten te onvruchtbaar geacht. Dit verklaart waarom tot op heden vooral grote, overkoepelende internationale organisaties zoals de VN dit soort taken op zich hebben genomen.

Hierbij valt te denken aan de verschillende VN-missies in Somalië: *UN Office on Drugs and crime* (UNODC), *UN Political Office for Somalië* (UNPOS) en het *UN Development Program* (UNDP). De VN heeft dus een tweeledige taak: enerzijds coördineert de Contactgroep de verschillende activiteiten op hoofdlijnen en anderzijds pakken VN-organisaties die taken op die de markt laat liggen omdat staten alléén hier niet toe bereid zijn.

Private partijen

De laatste maar tevens meest actuele beperking hangt samen met het betrekken van private partijen. In dit artikel zijn vooral publieke vormen van marktwerking behandeld, maar het is niet vreemd dat private partijen ook deelnemen. Eerder noemde ik het recente voorstellen van de regering om de wapenwet aan te passen zodat het voor reders mogelijk wordt private beveiligers in te huren in die gevallen waarin Defensie niet kan voorzien.

De vraag is dan op welke wijze de minister van Veiligheid en Justitie rechtstatelijke waarborgen zal vastleggen in de wet. In de huidige situatie is het gebruik van geweld beperkt tot overheidsinstanties die daartoe zorgvuldig zijn

getraind, geen private belangen kennen en onder direct toezicht van de overheid opereren. Rechtszaken in het verleden, zoals de zaak rond Eric O., laten zien hoeveel waarde wij in Nederland hechten aan dit soort waarborgen. Ten aanzien van private organisaties zijn deze waarborgen moeilijker te realiseren.

Conclusie

Het aantal gekaapte koopvaardij schepen is sterk gedaald. Het aantal aanvallen op koopvaardij schepen nabij Somalië is gedaald van 197 in 2009 naar 62 in 2012.¹⁹ Geen enkele Taskforce had dit alleen kunnen bereiken.

De onderlinge afstemming tussen de verschillende marines bij de bestrijding van piraterij kunnen we opvatten als een goed werkend marktmechanisme, dat capaciteiten efficiënt distribueert.

Zoals gezegd vormen de staten hierbij de belangrijkste actoren; zij leveren uiteindelijk de inspanningen en zorgen voor innovatie. Dit mechanisme biedt ook andere voordelen zoals een betere democratische legitimiteit en kansen voor een klein land als Nederland.

Dit betekent overigens zeker niet dat internationale organisaties overbodig zijn. De genoemde beperkingen van het marktmodel maken duidelijk welke rol zij horen te vervullen. Deze rol is toezichhoudend, faciliterend en gericht op die taken die de markt laat liggen. Het toezichhouden leidt bijvoorbeeld tot normen voor het gebruik van geweld door private partijen. Het faciliteren bestaat uit het creëren van overlegstructuren, het standaardiseren van doctrines en procedures, het bewaken van continuïteit en het organiseren van oefeningen, zoals bijvoorbeeld de NAVO dit doet.

Internationale organisaties hoeven minder actief te zijn als het gaat om taken die staten

¹⁹ 'Actual and attempted attacks', IMB, *Piracy and armed robbery against ships* (Londen, IMB, 2012), tabel 2.

goed in onderling overleg kunnen uitvoeren. Maar indien we alle militaire activiteiten centraal via een internationale organisatie willen aansturen, ontstaan er grote, logge bureaucratieën die weinig bijdragen aan daadkracht op zee.

Ten slotte

De voorgaande conclusies kunnen een vertrekpunt zijn voor verbeteringen van zowel de EU als de Nederlandse krijgsmacht.

De EU als militaire organisatie zou zich het best kunnen beperken tot een faciliterende rol in plaats van zich te ontwikkelen tot een grote, met de NAVO concurrerende militaire organisatie die de taken van de nationale defensieorganisaties overneemt. De EU blijft zo dicht bij haar oorspronkelijke succes. Dat succes bestaat uit een vrije Europese markt, met vrij verkeer van goederen binnen Europa. Voor de Nederlandse krijgsmacht zijn twee

suggesties te maken. Allereerst kan de externe oriëntatie in het operationele planningsproces worden versterkt. In de praktijk speelt *marketing*, ofwel het verkennen van de mogelijkheden op de internationale markt, al een grote rol bij de voorbereiding van operaties.

Het huidige formele planningsproces is echter nog vooral een intern georiënteerd proces. Wellicht wordt er om deze reden te weinig gebruik gemaakt van het planningsproces. Daarnaast zou bij de ontwikkeling van capaciteiten de nadruk meer moeten liggen bij de capaciteiten die goed aansluiten bij die vormen van Nederlands optreden waarin we goed zijn en die tevens bijdragen aan directe Nederlandse belangen. Nederland kan zo op de meest efficiënte en goedkope wijze de Nederlandse belangen behartigen. Bovendien hoeft Nederland niet zelf over alle militaire capaciteiten te beschikken omdat de markt in staat is om gaten op te vullen. ■

Enheden van Hr.Ms. De Ruyter bieden medische assistentie tijdens EU-missie Atalanta

FOTO AVDD.R. VAN EERDEN

Vijf eeuwen Nederlandse seapower

De marine viert dit jaar twee jubilea: 525 jaar georganiseerde zeemacht in Nederland en 200 jaar predicaat Koninklijk. Aan de hand van vier *casestudies* uit de zee­krijgsgeschiedenis illustreert dit artikel hoe Nederland zijn *seapower* de afgelopen vijf eeuwen heeft gebruikt. Voorafgaand aan de *casestudies* worden de begrippen *seapower*, maritieme strategie, *command of the sea*, *sea control*, *sea denial* en *power projection* uiteengezet. De *casestudies* gaan over de Tachtigjarige Oorlog, de Engelse Zeeoorlogen, de Tweede Wereldoorlog in Azië en de Koude Oorlog. In elke studie gebruikte Nederland zijn zeemacht vooral defensief. Telkens was de maritieme strategie gericht op het beschermen van een bepaalde verworvenheid. De Tachtigjarige Oorlog vormde hierop de uitzondering, want Nederland streed toen om iets te bemachtigen: zijn onafhankelijkheid. Ook voor de toekomst blijft *seapower* voor Nederland relevant.

Mr. E.C.A. Meijer, MA*

De viering van 525 jaar georganiseerde zeemacht in Nederland en de verlening van het predicaat Koninklijk door Koning Willem I in 1813 vragen om een moment van reflectie; een moment om niet alleen terug te kijken welke rol de marine gedurende die periode heeft gespeeld voor Nederland, maar ook welke rol zij in de toekomst kan blijven spelen. Hoe heeft Nederland door die vijf eeuwen heen zijn zeemacht gebruikt? Welke strategie valt daarbij te ontwaren? Met behulp van de begrippen *seapower* en maritieme strategie zal ik deze vragen in dit artikel proberen te beantwoorden aan de hand van een analyse van een viertal *casestudies* uit de Nederlandse zee­krijgsgeschiedenis. Elke studie geeft een korte achtergrond van de machts­politieke en geostrategische situatie. Daarna volgt een beknopte weergave van de inzet van Nederlandse *seapower*.

Aan het slot van elke *casestudie* wordt een analyse gemaakt van de gevolgde maritieme strategie. Vervolgens komt een doorkijk naar de toekomst aan bod. Voorafgaand aan de *casestudies* licht ik beknopt de belangrijkste theoretische beginselen toe van de begrippen die ik in dit artikel gebruik.

Maritieme strategie en seapower

Alvorens in de historie te duiken is het goed om te beginnen met een uiteenzetting van enkele begrippen. Meer specifiek gaat het om *seapower*, maritieme strategie, *command of the sea*, *sea control*, *sea denial* en *power projection*. Vaak worden maritieme strategie en *seapower* door elkaar heen gebruikt alsof het inwisselbare begrippen zijn. Dat de bedenker van het begrip *seapower*, de Amerikaanse marine-officier Alfred Thayer Mahan, nooit een bevredigende, expliciete definitie achterliet, is hier mede debet aan. Zijn tijdgenoten en

* De auteur studeerde internationale betrekkingen en bereidt momenteel een promotieonderzoek voor over *seapower*, maritieme strategie en marines.

opvolgers hebben geprobeerd een eenduidige definitie te geven, maar zo veel mensen, zo veel meningen. Wellicht is de beste synthese van de verschillende definities de volgende: *[seapower] is [...] the capacity to influence the behaviour of other people or things by what one does at or from the sea.*¹ Het begrip seapower maakt onderdeel uit van de militaire strategie, meer specifiek de maritieme strategie. Maritieme strategie kan gedefinieerd worden als: *the methods by which countries attempt to maintain or increase their sea power and how they try to use it to achieve desired objectives in peace and war.*²

Uit deze definities volgt logischerwijs dat men alleen zijn doelstellingen op en vanaf de zee kan bereiken als men deze in voldoende mate beheerst. Dit laatste ligt omsloten in het begrip *command of the sea*. Daarmee wordt niet de ‘bezigting’ van de zee op zich bedoeld, maar meer de beheersing van de zeeverbindingen voor commerciële dan wel militaire doeleinden.³ *Command of the sea* is dus een middel, geen doel op zich. De voortschrijdende technologie en de toevoeging van de onderwater- en luchtelementen in de maritieme oorlogvoering hebben *command of the sea* tot een theoretische eindstaat gemaakt. *Sea control* is een begrip dat in de jaren zeventig van de vorige eeuw door de Amerikaanse admiraal Stansfield Turner is geïntroduceerd ter vervanging van het in de praktijk onbereikbare *command of the sea*. *Sea control* poogt de tijdelijkheid in plaats en tijd weer te geven van het vermogen de zee te beheersen.⁴ Als beheersing van de zee door een partij niet mogelijk is of niet beoogd wordt maar men wel in staat is de tegenstander het vrijelijk gebruik van de zee te ontzeggen, spreekt men van *sea denial*.⁵ Uit deze definitie volgt dat *sea denial* een alternatief is voor *sea control*. Het kan er echter ook complementair aan zijn, bijvoorbeeld als in

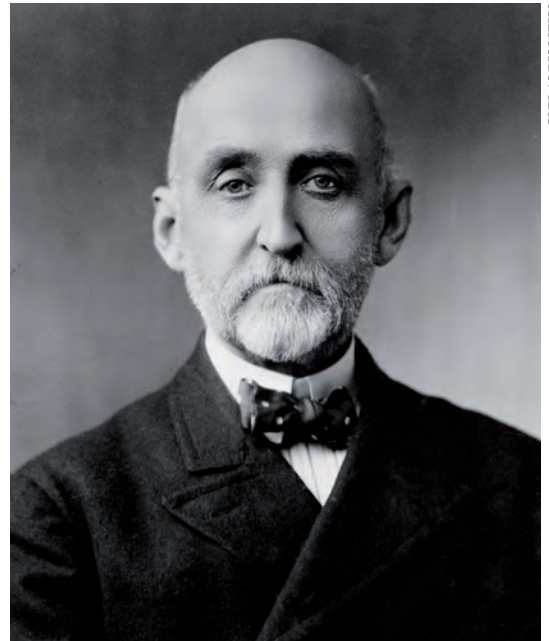

FOTO AP/REPORTERS

Volgens Alfred Mahan waren macht en voorspoed in vreedstijd gebaseerd op de handel en transport over zee, terwijl de zee het in oorlogstijd mogelijk maakte de handel van de tegenstander te ontwrichten en de eigen handel te beschermen

één zeegebied *sea control* wordt nagestreefd en in een ander *sea denial*, zoals de Amerikanen deden in respectievelijk het oostelijk en westelijk deel van de Stille Oceaan gedurende de eerste helft van 1942. Na het realiseren van *sea control* is men ten slotte in staat over te gaan tot *power projection*. *Power projection* is niets anders dan het gebruik van maritieme militaire eenheden om de gebeurtenissen op het land te beïnvloeden.⁶ Dit is uiteindelijk wat met name de Britse strateeg Julian Corbett en indirect ook Mahan als de *raison d'être* van seapower zagen.

Mahan

Aan het einde van de negentiende eeuw zette Alfred Mahan zijn ideeën over seapower uiteen in een tweetal hoofd werken, *The Influence of Seapower upon History, 1660-1783* en *The Influence of Seapower upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*, waarvan het eerste het bekendste is. Mahan beschreef hierin dat Groot-Brittannië gedurende deze tijdsperiodes in de behandelde conflicten vooral dankzij zijn macht op zee telkens zegevierend uit de strijd

1 G. Till, *Seapower. A Guide for the Twenty First Century* (Londen, Routledge, 2009) 21.

2 G. Till, *Maritime Strategy and the Nuclear Age* (New York, St. Martin's Press, 1984) 14.

3 J.S. Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy* (Londen, Longmans, Green and Co, 1918) 80.

4 S. Turner, 'Missions of the U.S. Navy' in: *Naval War College Review* 26 (1974) March/April, 7.

5 Commando Zeestrijdkrachten, *Leidraad Maritiem Optreden* (Den Helder, CZSK, 2005) 51.

6 Till, *Seapower*, 184.

kwam. Hij concludeerde hieruit dat: ‘*Control of the sea by maritime commerce and naval supremacy means predominant influence in the world... [and] is the chief among the merely material elements in the power and prosperity of nations*’.⁷

Seapower bracht staten volgens Mahan in vredes-tijd welvaart en zorgde er in oorlogstijd voor dat een staat zijn tegenstanders uiteindelijk kon overwinnen volgens een eenvoudige causale relatie: handel produceert welvaart die leidt tot maritieme kracht. De daaruit afgeleide kracht van de vloot beschermt op haar beurt de handel weer. Die kracht van de vloot is volgens Mahan afhankelijk van een vijftal factoren, die hij afleidde uit zijn historische analyse: geografie, fysieke gesteldheid van de kust (havens et cetera), omvang van het territoir, bevolking, volkskarakter en karakter van de regering.⁸ Staten die deze karakteristieken bezaten waren het best gesitueerd om het voorbeeld van Groot-Brittannië te kunnen volgen, aldus Mahan.

Waren de macht en voorspoed van een staat in vredes-tijd volgens Mahan gebaseerd op de handel en transport over zee, in oorlogstijd maakte de zee het mogelijk de handel van de tegenstander te ontwrichten en de eigen handel te beschermen. Dit was het centrale idee van zijn denken. Beheersing van de zee maakte het voorts mogelijk de belangen van de tegenstander aan land te bedreigen.⁹ Een staat diende volgens Mahan zo snel mogelijk de beheersing van de zee te verwerven. Dit kon, analoog aan Von Clausewitz, door de georganiseerde militaire macht van de tegenstander te vernietigen. Mahan stelde dat de snelste, maar zeker niet de enige, weg hiertoe was de vloot van de tegenstander in een allesbeslissende zeeslag te vernietigen. Hij was daarom voorstander van concentratie van de zwaarste eenheden in de vloot in afwachting van deze confrontatie. Andere taken van de vloot, zoals aanvallen op de zeehandel van de tegenstander, waren hier volkomen ondergeschikt aan. Hij meende dat het verstoren van de zeehandel nooit op die manier eigenhandig de tegenstander op de knieën kon krijgen. Bovendien kon de eigen handel het best beschermd worden door de vijandelijke zee-strijdkrachten te elimineren.

Latere interpretaties van zijn werken hebben het obsessief najagen van een allesbeslissende zeeslag tot de kern van Mahans gedachtengoed gemaakt. Mahan was hierin echter aanzienlijk genuanceerder.¹⁰ Een allesbeslissende zeeslag was niet noodzakelijk om een tegenstander te verslaan; een inferieure tegenstander zou een dergelijke zeeslag namelijk vrijwel zeker uit de weg gaan. Dit kon hem er vervolgens toe dwingen andere, ineffectieve strategieën te volgen, die, net zo goed als de allesbeslissende zeeslag, zijn nederlaag als eindresultaat konden hebben.¹¹

Corbett

De Brit Julian Corbett, de andere grote theoreticus op het gebied van seapower (hoewel hij het begrip zelf vermeid in zijn werken), is in de *Militaire Spectator* al eens uitvoerig besproken.¹²

Daarom volstaat het hier kort de kern van zijn gedachtengoed te geven. Corbett heeft gepoogd de permanente beginselen die de oorlogvoering op zee beheersen af te leiden uit zijn onderzoek van de Britse zee(krijgs)geschiedenis.¹³

Vervolgens heeft hij uiteengezet welke bijdrage deze beginselen kunnen leveren aan de verwezenlijking van de nationale strategie. Hij legde, meer dan Mahan, de nadruk op het onderlinge verband tussen oorlog en politiek. Geïnspireerd door Von Clausewitz meende hij dat in oorlog de politieke doelstellingen de bepalende factor zijn. Het doel van de oorlog bepaalt de strategie. Een negatief doel, het behouden van iets, vergt een defensieve strategie; een positief doel, het verwerven van iets, vereist

-
- 7 Geciteerd in: W.E. Livezy, *Mahan on Sea Power* (Norman, University of Oklahoma Press, 1981) 42.
- 8 A.T. Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* (Londen, Sampson Low, Marston, Searle & Rivington, 1890) 28-29.
- 9 Till, *Seapower*, 52.
- 10 J.S. Sumida, *Inventing Grand Strategy and Teaching Command: the Classic Works of Alfred Thayer Mahan Reconsidered* (Washington, D.C., The Woodrow Wilson Center Press, 1997) 44, 75-76.
- 11 C. Gray, R.W. Barnett, (red.), *Seapower and Strategy* (Annapolis, Tri Service Press, 1989) 35.
- 12 N. Woudstra, ‘Honderd jaar Corbett. Relevantie van een groot maritiem strateeg’ in: *Militaire Spectator* 180 (2012) (11) 502-509.
- 13 Till, *Maritime Strategy and the Nuclear Age*, 38

FOTO BEELDEBANK NIMH

Vanaf de inname van Den Briel door de Watergeuzen komt de Opstand, een conflict tussen de maritieme Nederlanden en het continentale Spanje, pas echt op gang en uiteindelijk weten de Nederlanden command of the sea af te dwingen

daarentegen een offensieve strategie.¹⁴ Binnen de overkoepelende nationale strategie bepaalt de maritieme strategie de rol van de vloot in verhouding tot het landleger. In de oorlog op zee was het vrijelijk gebruik van de zee de kern van de maritieme strategie volgens Corbett.¹⁵ Het doel van maritieme oorlogvoering (*naval warfare*) dient daarom altijd het direct of indirect verwerven van command of the sea

te zijn of het voorkomen dat de tegenstander dit verkrijgt.¹⁶ Corbett benadrukte, wederom meer dan Mahan, dat command of the sea een relatief begrip was. Naar zijn mening kon het beperkt worden in tijd, plaats, omvang van gebruik, strategisch gevolg en noodzaak.¹⁷ Het contemporaine begrip *sea control* sluit nauw aan bij de redenering. Corbett zag de beslissende zeeslag als één van de manieren om command of the sea te verwerven. Door middel van de zeeblokkade en de zogeheten *fleet-in-being*-strategie kon dit eveneens bereikt worden. Met behulp van een zeeblokkade kon een vijandelijke vloot de mogelijkheid ontzegd worden haar zeeverbindingen te gebruiken en te beschermen terwijl dit gebruik voor de

14 Gray, *Seapower and Strategy*, 38-39.

15 Corbett, *Some Principles of Maritime Strategy*, 80.

16 Idem, 77.

17 Idem, 90-91.

blokkerende vloot hierdoor juist volledig vrij stond. De druk op de oorlogsinspanning van de geblokkeerde tegenstander die dit met zich mee zou brengen, zou hem er in bepaalde gevallen zelfs toe kunnen dwingen de confrontatie met de blokkerende vloot alsnog aan te gaan. De *fleet-in-being*-strategie hield het gebruik van een strategisch defensief in, waarbij de tegenstander door de voortdurende dreiging van de eigen, weliswaar numeriek inferieure vloot, het ongestoord gebruik van de zeeverbindingen ontzegd werd. In hedendaagse terminologie wordt hier ook wel de term *sea denial* voor gebruikt. Zowel Mahan als Corbett zag *command of the sea* als middel, niet een als doel op zich. Eenmaal in bezit van *command of the sea* kon men dit op verschillende wijzen gebruiken om de doeleinden van de maritieme strategie te bereiken. *Command of the sea* gaf de bezitter vier manieren deze toe te passen: *power projection*, verdediging tegen *power projection*, het offensief gebruik van de zeeverbindingen en de verdediging van de eigen zeeverbindingen.¹⁸

De casestudies

In de afgelopen 525 jaar vocht Nederland als zeemacht diverse conflicten uit. Soms om iets te bemachtigen, maar vaker om iets te behouden. Dit artikel is beperkt tot een viertal casestudies die geanalyseerd zullen worden. Gekozen is voor voorbeelden waarbij Nederland zich, als maritieme macht, geconfronteerd zag met continentale machten (Spanje in de Tachtigjarige Oorlog en de Sovjet-Unie en haar Warschaupact-bondgenoten in de Koude Oorlog) en maritieme machten (Engeland in de Engelse Zeeoorlogen en Japan in de Tweede Wereldoorlog). De hierna volgende analyses van elk van de casestudies gaan uit van hedendaagse geopolitieke en strategische concepten, gebaseerd op wat hiervoor is uiteengezet, om te illustreren welke maritieme strategie Nederland toepaste en hoe het land vervolgens zijn *seapower* gebruikte.

De Tachtigjarige Oorlog

Achtergrond

In 1568 breekt in de Noordelijke Nederlanden de Tachtigjarige Oorlog uit. Een combinatie van religieuze, politieke en financiële grieven ligt

er aan ten grondslag. De opstandige gewesten, die tijdens het conflict uiteindelijk de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden gaan vormen, willen losbreken van hun Spaanse landvoogd. De Spaanse Habsburgse vorst Filips II besluit de opstand met harde hand de kop in te drukken. Geostrategisch betekent de Tachtigjarige Oorlog een confrontatie van een continentale macht met een maritieme macht. Want hoewel de Spanjaarden een uitgestrekt koloniaal rijk in Midden- en Zuid-Amerika bezitten, zijn de ambities van de Spaanse Habsburgers gericht op de hegemonie van het Europese vasteland. Het Spaanse leger geldt als het sterkste van Europa. Spanje is een continentale macht met een capaciteit voor *seapower*. De opstandige Nederlanden zijn daarentegen een maritieme macht *pur sang*. De geografische ligging aan de noordwestkust van Europa op het knooppunt van diverse handelswegen maakt van Antwerpen en Amsterdam vooraanstaande handelscentra. De visserij is voorts een belangrijke pijler van de economie van de Nederlanden. Het met vele waterwegen doorsneden laagliggende land geeft hen ook een bepaalde insulaire positie, die een invasie over land bemoeilijkt. Gedurende de loop van het conflict ontwikkelt de Republiek zich nog meer tot maritieme macht.

Wat is het strategische probleem in dit conflict? De geografische ligging van de opstandige gewesten ten opzichte van Spanje betekent dat de Spanjaarden twee mogelijkheden hebben om hun militaire macht te ontplooiën in de Nederlanden. Zij kunnen door hun talrijke bezittingen in Europa de Nederlanden over land bereiken, maar deze route is lang en niet zonder aanzienlijke logistieke moeilijkheden. De meest directe route wordt bovendien geblokkeerd door Frankrijk, waarmee Spanje gedurende grote periodes van de Tachtigjarige Oorlog in oorlog is. Daarnaast is er de zeeroute, die veruit de gemakkelijkste en snelste is, maar daar heeft Spanje *command of the sea* of op zijn minst *sea control* voor nodig. Dit geldt eveneens voor de zeeverbindingen met het

¹⁸ Till, *Seapower*, 184.

Spaanse koloniale rijk in Midden- en Zuid-Amerika, waarvan Spanje de inkomsten hard nodig heeft om zijn hegemoniale ambities te bekostigen. Voor de opstandelingen, later de Republiek, is command of the sea eveneens van belang om ongestoord handel te kunnen drijven en tegelijkertijd de zeeverbindingen van Spanje te kunnen verstoren.

Het karakter van de Opstand leidt er toe dat er in het begin van het conflict nog geen georganiseerde inzet van Nederlandse seapower is. De Opstand komt maar langzaam op gang. Er is allesbehalve een gerichte, nationale maritieme strategie aan de kant van de opstandelingen. Dit en het ontbreken van een vloot die in staat is de Spaanse galjoenen tegemoet te treden, betekent dat de enige resterende strategie de handelsoorlog is door een aanval op de Spaanse zeeverbindingen. Paradoxaal genoeg zou een aanval op die zeeverbindingen de eigen handelspositie alleen maar verslechteren, want het merendeel van de Spaanse handel wordt namelijk nog in Nederlandse schepen vervoerd. Niettemin vinden de eerste uitingen van seapower plaats in de vorm van een handelsoorlog door de Watergeuzen. Vanaf de inname van Den Briel door de Watergeuzen komt de Opstand pas echt op gang. De handelsoorlog tegen de Spaanse koopvaart vormt een belangrijke bron van inkomsten en verhoogt tegelijkertijd de kosten van de oorlog voor de Spanjaarden.

Inmiddels breidt de Nederlandse handel zich – ondanks of misschien wel dankzij de oorlog – geweldig uit. De handel op de Oostzee, de Middellandse Zee, Amerika en het Verre Oosten komt al snel in handen van de Nederlanders. Begin zeventiende eeuw wordt de VOC opgericht. Van de Staten-Generaal krijgt deze private onderneming de vrije hand om een monopolie te vestigen, desnoods met behulp van militaire macht, op de handel naar het Verre Oosten. De VOC fungeert al snel als een soort quasi-statelijke actor. Door een combinatie van koopmansgeest, diplomatie en geweld worden concurrenten als Portugal, Spanje en, in mindere mate, Engeland opzij gezet. Het nationale maritieme beleid is

daarmee gericht op commerciële expansie, gesteund door een buitenlands beleid en – waar nodig – door seapower.

Na afloop van het Twaalfjarig Bestand wordt de oorlog in 1621 hervat. De Republiek is op zee alleen maar sterker geworden. Desalniettemin gaat de oorlog op het land onverminderd door, met gemengd resultaat. Om de oorlog op het land in zijn voordeel te kunnen beslissen, besluit Spanje tot het uitrusten van een tweede Armada. Doel is om via de zee – de landroute is door Frankrijks verbond met de Republiek afgesloten – een leger in de Zuidelijke Nederlanden te landen en zo de Republiek te verslaan. In de zeeslag bij Duins verslaat admiraal Maarten Tromp de Armada, waarop de kans om het tij te keren vrijwel verkeken is voor Spanje. Niet lang daarna beginnen de vredesonderhandelingen, die in 1648 uiteindelijk een einde zullen maken aan de Tachtigjarige Oorlog.

Analyse

De maritieme strategie die de opstandelingen aanvankelijk hanteren kan het best gekenschetst worden als een gelimiteerde vorm van power projection en sea denial. Door de aanvallen van de Watergeuzen op diverse kustplaatsen wordt de Opstand langzaam uitgebreid over het gehele grondgebied van de Noordelijke Nederlanden en door hun aanwezigheid zijn de kusten van de gewesten Zeeland en Holland beveiligd tegen invasie vanuit zee. Van een vrijelijk gebruik van de zeeruimte door de

FOTO: BEELDBANK NIMH

Tijdens de Tweede Engelse Oorlog valt de Republiek, na een reeks niet-beslissende zeeslagen, de Engelsen aan bij hun eigen vlootbasis in Chatham en weet hen daarmee het gebruik van de zee te ontzeggen

Spaanse vloot is tegelijkertijd geen sprake. In de tweede helft van de Tachtigjarige Oorlog wordt een offensieve strategie gevolgd. Gebruikmakend van haar groeiende seapower zet de Republiek door haar command of the sea de aanval in op de Spaanse koloniale bezittingen en haar zeeverbindingen en betwist zij, in een beslissende zeeslag, met succes command of the sea.

De Engelse Zeeoorlogen

Achtergrond

Na afloop van de Tachtigjarige Oorlog komt de Republiek halverwege de zeventiende eeuw in oorlog met Engeland. Het gaat om drie conflicten, die bekend staan als de Engelse Zeeoorlogen. De op de zeehandel drijvende rijkdom en welvaart van de Republiek wekken de jaloezie van de ontluikende maritieme macht Engeland. Het zijn de hoogtijdagen van het mercantilisme: de gedachte dat de hoeveelheid welvaart en handel in de wereld eindig is en een nationale economie dus slechts kan groeien ten koste van die van anderen.¹⁹ In tegenstelling tot de strijd tegen Spanje gaat het hier om een confrontatie tussen twee maritieme machten. De Republiek bevindt zich op het toppunt van haar macht en welvaart. In Engeland is net een burgeroorlog afgelopen en de nieuwe machthebbers moeten de broodnodige maatregelen treffen om de economie weer op gang te helpen.²⁰ Aangezien de Nederlanders de vrachtvaarders van de wereld zijn, hebben deze maatregelen per definitie een anti-Nederlands karakter.

Wat is het strategische probleem in dit conflict?

De welvaart en het voortbestaan van de Republiek zijn afhankelijk van een vrijelijk gebruik van de zee voor handel en visserij. Maar wat in de Tachtigjarige Oorlog nog een sterkte is geweest voor het gebruik van seapower, wordt nu een geostrategische zwakte: de zeeverbindingen van de Republiek worden compleet gedomineerd door de fysieke ligging van Engeland. Beide toegangen naar de open zee, door het Kanaal of rondom Schotland, lenen zich voor Engelse aanvallen. Bovendien liggen de overzeese bezittingen open voor aanvallen door vloten. De inzet van deze zeeoorlogen is dus command of the sea. Beide partijen hebben aan het begin van de Eerste Engelse Oorlog geen eenduidige maritieme strategie. De Republiek concentreert zich met name op het konvoieren van binnenkomende handelsschepen.²¹ Dit blijkt echter niet voldoende als ook de konvoien doelwit worden van de Engelse vloot. Deze confrontaties leiden tot enkele zeeslagen, waarbij de Republiek duidelijk een defensieve strategie voert: het beschermen van de eigen handel en het ontzeggen van het gebruik van de zee door de Engelsen. De Eerste Engelse Oorlog verloopt over het algemeen niet gunstig voor de Republiek, maar oorlogsmoeheid leidt uiteindelijk tot vrede.

De onderliggende oorzaken van de oorlog zijn echter niet verdwenen en in 1665 breekt de Tweede Engelse Oorlog uit. Deze confrontatie is van begin af aan een duidelijke strijd om de beheersing van de zee.²²

19 G.A. Rommelse, *The Second Anglo-Dutch War (1665-1667)* (Hilversum, Verloren, 2006) 47.

20 J.R. Jones, *The Anglo-Dutch Wars of the Seventeenth Century* (Londen, Longman, 1996) 111.

21 Idem, 115.

22 P.H. Colomb, *Naval Warfare* (Annapolis, Naval Institute Press, 1990) 75.

Tijdens een reeks van zeeslagen behalen beide partijen overwinningen, maar geen blijkt er beslissend te zijn, totdat de Nederlanders door een aanval op de Engelse vlootbasis bij Chatham de Engelsen op de knieën krijgen.

De Derde Engelse Oorlog komt naast handelsrivaliteit voort uit de persoonlijke ambitie van de Engelse koning Karel II wraak te nemen voor de voorgaande oorlog. In het geheim sluit hij een verbond met de Franse koning Lodewijk XIV en samen vallen ze de Republiek aan. Engeland zal over zee aanvallen, de Fransen, gesteund door troepen uit Münster en Keulen, over land. De Republiek antwoordt door zich op het land achter een waterlinie terug te trekken. Op zee slaagt de opperbevelhebber van de Nederlandse vloot, Michiel de Ruyter, er in, gebruikmakend van de ondiepten voor de Nederlandse kust, de invasieopgingen van de Engelsen keer op keer af te wenden.

Analyse

In de eerste twee Engelse Zeeoorlogen zijn beide partijen globaal gezien ongeveer even sterk. Voor de Republiek is het van vitaal belang om command of the sea te verwerven, zodat de zeehandel en visserij, de kurk waarop zij drijft, ongestoord doorgang kunnen vinden. Nederland gebruikt zijn seapower dus om de georganiseerde strijdkrachten van de tegenstander te elimineren. Teneinde dit te verwezenlijken wordt de handel tijdelijk stilgelegd, wat leidt tot protesten van de kooplieden. Zij eisen dat de vloot gebruikt wordt om de handelsschepen te konvooiëren en zodoende te beschermen tegen aanvallen. Eén en ander leidt er toe dat de Republiek uiteindelijk geen duidelijke keuze tussen een offensieve of een defensieve maritieme strategie maakt. Gedurende de Derde Engelse Zeeoorlog is dit anders. De Republiek is hier qua vlootsterkte duidelijk in de minderheid en wordt eveneens op het land bedreigd. De invasiedreiging en de numerieke inferioriteit dwingen tot een defensieve strategie, gericht op sea denial.

De Tweede Wereldoorlog in Azië

Achtergrond

Na afloop van de Derde Engelse Oorlog in 1674 begint langzaam het verval van de Republiek als grootmacht. Na de bestijging van de Engelse troon door stadhouder Willem III in 1689 is de Republiek nog slechts de juniorbondgenoot in de strijd tegen de hegemoniale ambities van het Frankrijk van Lodewijk XIV. Na de Vrede van Utrecht in 1713 is de Republiek definitief grootmacht af. Na afloop van de Napoleontische Oorlogen wordt het Koninkrijk Nederland gesticht en verkrijgt de marine haar predicaat koninklijk. Het bezit van de kolonie Nederlands-Indië verschaft Nederland aan het eind van de negentiende eeuw op het internationale podium nog wel de status van middelgrote mogendheid, maar de verdediging van de overzeese gebiedsdelen in Azië baart Nederland wel zorgen. Het land kan de defensie-inspanning hiervoor eigenlijk niet opbrengen. De opkomst van Japan aan het begin van de twintigste eeuw leidt in Nederland al gauw tot verontrusting. De Japanners voeren een op expansie gerichte, agressieve buitenlandse politiek, die uiteindelijk ten doel heeft Oost-Azië te domineren.

Wat is het strategische probleem in dit conflict?

Een conflict met Japan betekent voor Nederland wederom een confrontatie met een maritieme macht. Het Japanse eilandenrijk is zowel voor het offensief als het defensief geheel en al afhankelijk van zijn aanvoerlijnen over zee. Bovendien zijn de meeste strategische grondstoffen als olie, ijzererts en rubber schaars in Japan. Het oplossen van deze schaarste door de verovering van Malakka, de Filippijnen maar met name Nederlands-Indië, is één van de drijfveren achter het Japanse oorlogsplan.²³ De landroute naar toegangspunten tot deze gebieden is omslachtig en wordt door geografische obstakels en Chinese militaire tegenstand bemoeilijkt, waardoor de zeeroute onontbeerlijk is.

Ook de Nederlandse positie in Nederlands-Indië is geheel en al maritiem georiënteerd. Wil Nederland de Indische archipel kunnen verdedigen, dan is het betwisten van command of the sea of een sea denial-strategie noodzakelijk.

23 K.W.L. Bezemer, *Zij vochten op de zeven zeeën* (Zeist, Uitgeversmaatschappij De Haan, 1961) 162.

FOTO BEELDBANK NIMH

In bondgenootschappelijk verband ziet Nederland zich in de Koude Oorlog geconfronteerd met een continentale tegenstander en heeft de marine mede tot taak de zeeverbindingen tussen de VS en West-Europa te bewaken

Al vanaf het begin van de twintigste zien verschillende vlootuitbreidingsplannen het levenslicht en sterven even zo vaak een vroege dood door economische of (internationaal)politieke omstandigheden. Nederland rekt in de laatste jaren voor de Tweede Wereldoorlog in geval van een Japanse aanval steeds meer op de steun van Groot-Brittannië en de Verenigde Staten omdat, zo redeneert men blijkens de Defensiegrondslagen van 1927, Nederlands-Indië voor deze twee landen te belangrijk is om in Japanse handen te laten vallen.²⁴

Uiteindelijk is de gekozen maritieme strategie er dan ook één van sea denial. Door in de toegangswateren naar Java de Japanse verbindingen aan te vallen, hoopt men de invasievloot tegen te kunnen houden.²⁵ Hoe deze strategie uitgevoerd moet worden is onderwerp van heftige polemieken in de jaren twintig en vooral dertig tussen voorstanders van het gebruik van zware artillerieschepen en voorstanders van onderzeeboten.

Als de Japanners eind 1941 in Pearl Harbor de Amerikaanse vloot in de Stille Oceaan aanvallen en de Tweede Wereldoorlog ook in Azië losbarst, zijn de Nederlandse zeestrijdkrachten hoe dan ook nog lang niet sterk genoeg om de Japanners tegen te houden. In de slag in de Javazee komt het tot een beslissend treffen tussen oppervlakte-eenheden. Een geallieerd eskader onder Nederlands commando leidt hierbij een zware nederlaag. Nederlands-Indië

ligt hierop open en wordt in rap tempo door de Japanners veroverd.

Analyse

Het is goed op te merken dat Nederland in deze casestudie niet meer eigenmachtig kan optreden. In de internationale krachtsverhoudingen is Nederland ver teruggevallen, wat gevolgen heeft voor de keuzes voor de te volgen maritieme strategie. Verder is van belang dat Nederland na het uitbreken van de oorlog in bondgenootschappelijk verband moet optrekken. Dit beperkt de beschikbare strategische keuzes nog verder. De gevolgde strategie is een defensieve: Nederland en de overige geallieerden zijn numeriek niet in staat direct met de Japanners command of the sea te betwisten. In plaats daarvan trachten zij de Japanse zeestrijdkrachten te neutraliseren om de invasie tegen te kunnen houden, een klassiek voorbeeld van sea denial.

De Koude Oorlog

Achtergrond

Na afloop van de Tweede Wereldoorlog valt het bondgenootschap tussen de Sovjet-Unie en de westerse geallieerden al gauw uit elkaar wegens uiteenlopende machtspolitieke en

24 H.T. Bussemaker, 'De geloofwaardigheid van de Indische defensie, 1935-1941' in: *Militaire Spectator* 154 (1985) (4) 166.

25 J. Anten, *Navalisme nekt onderzeeboot. De invloed van buitenlandse zeestrategieën op de Nederlandse zeestrategie voor de defensie van Nederlands-Indië, 1912-1942* (Amsterdam, Pallas Publications, 2011) 656.

FOTO AVDD, J. SPIEKER

Seapower is niet alleen maar voorbehouden aan grootmachten en als onderdeel van een maritieme strategie blijft het begrip zeker in de nabije toekomst relevant voor Nederland

ideologische voorkeuren. In de door het Rode Leger veroverde landen installeren de Sovjets marionetregeringen. De Verenigde Staten committeren zich intussen aan de wederopbouw en verdediging van West-Europa. Dit leidt in 1949 tot de oprichting van het NAVO-bondgenootschap, waarvan Nederland één van de oprichters is. In reactie hierop richt de Sovjet-Unie haar eigen bondgenootschap op, het Warschaupact. Zo komen twee machtsblokken tegenover elkaar te staan in wat al gauw de Koude Oorlog wordt genoemd.

Wat is het strategische probleem in dit conflict? De Koude Oorlog is een confrontatie tussen een maritieme macht, de Verenigde Staten en hun NAVO-bondgenoten en een continentale macht, de Sovjet-Unie en de overige Warschaupact-landen. Omdat Amerika door een oceaan gescheiden is van de rest van zijn bondgenoten is beheersing van de zeeverbindingen naar Europa van cruciaal belang. Alleen dan kunnen de Amerikanen in geval van oorlog voldoende manschappen en materieel naar West-Europa overbrengen om de Warschau-

pact-strijdkrachten tot staan te brengen. Overigens wordt deze conventionele strategie gedurende de hele Koude Oorlog overschaduwd door het gevaar van nucleaire escalatie van het conflict, een scenario waarbinnen beheersing van de zeeverbindingen van weinig praktisch nut meer is. Nederland komt zwaar gehavend uit de Tweede Wereldoorlog en geeft mede om die reden zijn sinds het einde van de Napoleontische Oorlogen gevoerde neutraliteitspolitiek op. Nederland vecht kort na de Tweede Wereldoorlog wel hardnekkig om het behoud van de bezittingen in Indië, maar dat blijkt een verloren strijd. In 1949 wordt Indonesië onafhankelijk. In 1963 moet Nederland ook zijn laatste overzeese gebiedsdeel in de Oost laten gaan en wordt

Nieuw-Guinea overgedragen aan de Verenigde Naties en uiteindelijk bij Indonesië gevoegd. Voortaan liggen de voornaamste veiligheidsbelangen van Nederland vrijwel geheel in Europa. De Koude Oorlog wordt gelukkig nooit 'heet' en eindigt in 1989 met de val van de Berlijnse Muur, zonder dat er een schot wordt gelost.

Analyse

Nederland bouwt zijn seapower na de Tweede Wereldoorlog op met aanvankelijk het idee nog een onafhankelijke rol te kunnen spelen in de wereld naast zijn bondgenootschappelijke verplichtingen aan de NAVO. Het mislukken van een klassiek geval van kannoneerbootpolitiek tijdens de kwestie Nieuw-Guinea maakt aan die illusie een einde. Voortaan is Nederland ondergeschikt aan een maritieme strategie die de Verenigde Staten dicteren aan hun bondgenoten. De strategie is van offensieve aard: een voorwaartse verdediging gericht op een aanval op de bron (de marine- en luchtmachtbases van de Sovjet-Unie) om West Europa vanuit Amerika ongestoord te kunnen bevoor-

raden en verdedigen. Nederland krijgt hierin echter een defensieve taak toebedeeld, die moet bijdragen aan de hiervoor noodzakelijke sea control en dient zich toe te leggen op de onderzeeboot- en mijnenbestrijding. Voorts moet Nederland konvooi- en escortetaken op zich nemen.²⁶

Conclusie casestudies

De voorzichtige conclusie van de hierboven uiteengezette analyses lijkt te zijn dat Nederland zijn zeemacht in de vier onderzochte casestudies vooral defensief heeft gebruikt. Telkens was de maritieme strategie gericht op het beschermen van een bepaalde verworvenheid. De Tachtigjarige Oorlog vormde hierop de uitzondering. Dit ligt ook voor de hand, want Nederland streed toen om iets te bemachtigen: zijn onafhankelijkheid. De casestudies illustreren dat seapower een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het voortbestaan van Nederland in de afgelopen 525 jaar. Het is echter geenszins een panacee gebleken. Slechts in de Engelse Zeeoorlogen werd het conflict op zee beslist. In de andere beschreven conflicten was seapower complementair aan de confrontatie op het land. Daarnaast maken de casestudies duidelijk dat de maritiem-strategische mogelijkheden afhankelijk zijn van de geografische en machtspolitieke werkelijkheid.

De toekomst van de Koninklijke Marine

Een artikel naar aanleiding van twee jubilea van de marine kan niet zonder enige opmerkingen over haar toekomst. Ook in de toekomst-beschouwingen spelen de eerder genoemde begrippen een rol. Sinds het einde van de Koude Oorlog en het (voorlopig) uitblijven van een *peer competitor* voor 's werelds sterkste zeemacht, de *U.S. Navy*, is het accent van seapower verschoven van *power at sea naar power from the sea*. Deze accentverschuiving geldt ook voor de marine, wier vlootsamenstelling, mede op basis van de *Marinestudie 2005* en het *Eindrapport Verkenningen* ingericht is en wordt op een veelzijdig inzetbare marine als onmisbaar onderdeel van de Nederlandse krijgsmacht.²⁷ Het is een misvatting te denken dat seapower

slechts voorbehouden is aan grootmachten. De capaciteit om op zee beslissend te opereren is geen functie van grootte. Mahan zelf benadrukte dit al: '*[It] is not necessary to have a navy equal to the greatest, in order to insure that sense of fear which deters a rival from war, or handicaps a rival from war... A much smaller force, favourably placed, produces an effect far beyond its proportionate numbers.*'²⁸

Het voorgaande toont aan dat seapower ook voor een land van Nederland blijvende relevantie heeft, hoewel de hoogtijdagen als grootmacht voorbij zijn. Zoals aan het begin van dit artikel uiteengezet is, is seapower een onderdeel van maritieme strategie, die op haar beurt voortvloeit uit het gevoerde buitenlandse en veiligheidsbeleid. Hieruit volgt dat als seapower nog relevantie heeft voor Nederland, dit ook moet gelden voor een maritieme strategie. Ook in de toekomst is er behoefte aan een marine met een uitgebalanceerde vloot. Taakspecialisatie binnen internationale organisaties als de Europese Unie is niet tot wasdom gekomen en de verwachting is dat dit op de korte termijn ook niet gaat veranderen. Op het terrein van veiligheid blijft de nationale soevereiniteit leidend. Een uitgebalanceerde vloot kan op verschillende niveaus van het geweldspectrum opereren en de marine is daarmee in staat te voldoen aan het vereiste 'veelzijdig inzetbaar', de constante in het nationale ambitieniveau voor Defensie van de laatste jaren. De huidige economische crisis laat zich echter ook bij de marine voelen. Het is niet uitgesloten dat in de nabije toekomst (nog meer) pijnlijke maatregelen genomen moeten worden in het kader van verdere bezuinigingen. Een weldoordachte en gearticuleerde nationale maritieme strategie kan, ook binnen het kader van een bredere bondgenootschappelijke maritieme strategie, helpen de maatregelen op een zodanige wijze te structureren dat de marine in staat blijft haar taken effectief uit te voeren. ■

26 J.A. van Reijn, 'Maritieme strategie: ontwikkeling en actualiteit' in: *Militaire Spectator* 158 (1989) (3) 109.

27 *Eindrapport Verkenningen* (2011) (www.defensie.nl) en de *Marinestudie 2005* (www.rijsoverheid.nl).

28 A.T. Mahan, *Lessons of the War with Spain* (Londen, Sampson, Low, Marston & Co. Ltd, 1900) 305.

Marinierskapel

Frans Matser – publicist*

‘**M**ajesteit, u hoeft alleen op de knop te drukken.’

‘Ik neem aan dat u het heeft voorgeoefend, admiraal?’

‘Nee, volgens de overlevering brengt dat ongeluk, Majesteit.’

‘Dus traditie is bij de marine nog steeds belangrijk, admiraal?’

Hij knikt.

‘Alexander heeft me daar vaak over verteld.

Hij denkt nog steeds met veel plezier terug aan zijn tijd als dienstplichtig officier bij de marine. Heldere regels, fijne collega’s en geen pers die je buitengaats op de vingers kijkt, zegt hij altijd.’

Máxima glimlacht alsof ze haar man heel goed begrijpt. ‘Onder ons gezegd natuurlijk’, zegt ze schalks. Wat een charmante vrouw is dit toch. Er schuilt iets vertrouwds in die lach, maar wat? Fantastisch zoals ze hier staat. In die schitterende marineblauwe jurk. Hij schrikt op uit zijn overpeinzingen en realiseert zich dat Máxima nog op een antwoord wacht.

‘Jazeker Majesteit, u hoeft zich geen zorgen te maken over de techniek. We hebben bij de marine prima mensen die dat allemaal piekfijn regelen. De eerste bel is om u te waarschuwen, bij de tweede bel drukt u op de knop en onze spiksplinternieuwe onderzeeër loopt netjes van stapel. De beste, mooiste en stilste niet-atoom-aangedreven onderzeeër van de wereld. Gemaakt door onze eigen scheepsbouwers.’ Hij heeft zich in tijden niet zo goed gevoeld.

‘Admiraal, ik moet bekennen dat mijn man mij wel eens toevertrouwd heeft dat hij er een

hard hoofd in had, de vervanging van uw onderzeeërs. Al mag hij daar natuurlijk officieel geen mening over hebben, zoals u weet. Maar het was toch weer een dubbeltje op zijn kant; net als met de JSF. Mijn man en ik vinden het fantastisch dat het u en uw mensen weer gelukt is alle politieke klippen te omzeilen. En ik vind die naam ook zo leuk: de Dolfijn. Dat klinkt zo oer-Hollands en maritiem. En al de vierde onderzeeër met die naam, als ik het wel heb?’

‘Ja, Majesteit. Wij zijn er bij de marine heel trots op. Dit is het eerste exemplaar van de nieuwe Dolfijnklasse. We krijgen er uiteindelijk zes! Uniek in deze tijden. Nu blijven we meespelen met de wereldtop. Bovendien weet ik uit betrouwbare bron dat er grote belangstelling voor onze nieuwe onderzeeër is vanuit het buitenland. De Duitsers willen er ook tien bestellen en de Grieken ook. Als dat allemaal doorgaat, is dat goed voor miljarden-investeringen in onze economie en duizenden banen in de scheepvaart.’ Hij gloeit van trots. Máxima kijkt hem ondertussen een beetje ongeduldig aan. De eerste bel klinkt en honderden paar ogen richten zich op haar, maar ze wordt daar niet zichtbaar zenuwachtig van.

‘Mag ik nu op de knop drukken?’, vraagt ze. ‘Nee, Majesteit, u moet nog even wachten. Eerst gaat de Marinierskapel spelen en precies een minuut later komen onze nieuwe maritieme patrouillevliegtuigen overvliegen. Alle tien in formatie.’

Ook al zo’n geweldige doorbraak. Eindelijk had men in politiek Den Haag ingezien dat je met de onzichtbare ogen en oren van de onderzeedienst en de langeafstandspatrouillevliegtuigen internationaal veel meer kon bereiken dan

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van Frans Matser en luitenant-kolonel der Mariniers Marcus Houben.

met welke militaire middelen dan ook. Dat je dan als Nederland internationaal weer mee-speelde met de grote jongens. Een fijn en vertrouwd gevoel. Maxima kijkt hem nog steeds ongeduldig aan. Ze heeft wel temperament, deze koningin. Die laat zich de wet niet voor-schrijven... nou ja, figuurlijk dan. Hij vervolgt zijn uitleg, hoewel hij weet dat de vorstin alles keurig op papier heeft gekregen en donders goed weet wat er gaat gebeuren.

‘En als die formatie met vliegtuigen precies hier recht boven ons is, dan klinkt de tweede bel en moet u de knop indrukken en de afgesproken tekst uitspreken.’

Die tekst kent hij uit zijn hoofd en hij weet dat dit ook voor Maxima geldt: ‘Ik doop u Dolfijn en wens u en uw bemanning behouden vaart.’ Zo worden schepen en onderzeeboten bij de marine al eeuwen gedoopt. Mooie traditie.

Nu wordt het spannend en moeten alle ingredinten van deze prachtige dag bij elkaar komen: de nieuwe vliegtuigen in de lucht, de nieuwe onderzeer in het water en de Marinierskapel op het land. Wat een prachtige symboliek! Zee, lucht en land. Dat konden die andere krijgsmachtdelen toch niet zeggen, dat ze alle elementen beheersen. Wat was de marine toch een prachtig bedrijf.

Vliegen, varen en het Korps. Alle drie honderd procent professioneel en honderd procent betrouwbaar. Hij lacht nog maar eens naar Maxima. Ze lacht terug. Een schitterende lach, die ijsklontjes doet smelten. Nu hij nog eens goed kijkt, ziet hij waarom haar gezicht vertrouwd overkwam: als ze lacht lijkt ze wel een beetje op Ernie, zijn vrouw. Dat moet hij haar toch eens zeggen... z’n vrouw. Dit waren de dagen dat hij van zijn werk kon genieten. Anders dan die verschrikkelijke bezuinigings-vergaderingen op het ministerie.

Nu niet langer dagdromen, maar opletten. De Marinierskapel begint te spelen. Krachtige tonen, een warm vibrato. Maar wat is dat? Het klinkt als een heel ander muziekstuk dan afgesproken. Even is hij in verwarring. Geen marsmuziek! Maar wel een bekend deuntje. Een vlot Hollands up-tempo nummer. Jaren geleden een grote hit geweest. Het ligt

op het puntje van zijn tong. Zal hij het aan Maxima vragen? Die heeft vast wel verstand van populaire muziek. Was het misschien een verzoeknummer van haar? Had hij wat gemist in zijn voorbereidingsnota? Hij voelt zich even merkwaardig gedesorinteerd. Plotseling schudt Maxima hem aan zijn schouder.

De muziek blijft in zijn oren klinken, maar het beeld van Maxima vervaagt, om plaats te maken voor het vertrouwde gezicht van Ernie, zijn eigen vrouw, die zich naar hem toe buigt.

‘Matthieu, dat moet nu toch eens afgelopen zijn. Nu ben je al weer op de bank in slaap gevallen met zo’n dik pak papier. Wat is er nu weer aan de hand op het werk?’

Hij ziet zijn vrouw een duimendik dossier oppakken dat uit zijn handen is gegleden en op de grond is gevallen. Ze fatsoeneert het document, waar aan allerlei kanten geeltjes door zijn staf zijn ingestoken met uitroep-tekens en kreten als: ‘oppassen!’, ‘gevaarlijk!’, ‘niet instemmen!’.

Zijn vrouw kijkt aandachtig naar het dossier en spreekt hem dan op meelevende toon toe: ‘Ah, ik zie het al. Dacht ik het niet!’ Ze leest nu hardop de omslag: ‘Aanvullende bezuinigings-voorstellen 2014-2016.’ Ze schudt haar hoofd en hervat: ‘Begint die onzin nu alweer? Houdt dat dan nooit op daar in Den Haag. Zijn ze gek geworden?’ En terwijl ze de inhoudsopgave in n oogopslag doorneemt: ‘Ze hebben straks geen admiraal meer nodig om de marine te leiden, maar een korporaal. Foei!’

Maxima is weg, en de onderzeer ook, maar de muziek klinkt op de een of andere manier nog steeds in zijn oren. Het geluid komt van de televisie. Een nieuw programma, met Hollandse muziek, herinnert hij zich. Hij heeft het zelf aangezet. ‘Orkesten spelen Marco Borsato’, heet het. En vanavond doet de Marinierskapel mee. Ze spelen met gevoel en overgave. Nu schiet hem te binnen wat de titel is van het nummer van Marco Borsato dat in zijn oor schalt. Daarmee verdwijnt onmiddellijk zijn aandrang om uit het raam in de lucht te kijken of de vliegtuigen op tijd in positie zijn: ‘Dromen zijn bedrog!’ ■

Cyber-operaties en militair vermogen

Lkol J.A. van Dalen

Met meer dan gemiddelde belangstelling heb ik kennis genomen van het artikel 'Cyber-operaties en militair vermogen' van kolonel dr. P.A.L. Ducheine en tlnt mr. J. van Haaster.¹ Het artikel introduceert het digitale domein in het militair vermogen en bepaalt ook de cyber-elementen binnen de drie componenten van militair vermogen. Het geheel wordt helder uitgelegd en grafisch uitstekend ondersteund. Een compliment waard.

Te rooskleurig

Het artikel geeft echter onbedoeld een te rooskleurig beeld over de mogelijkheden van *cyberwar*. Het lijkt als het ware 'te gemakkelijk' te gaan. Zo schrijven de stellers: 'in beginsel staat niets in de weg om cyber-operaties ook via de manoeuvrebenadering en de geïntegreerde benadering vorm te geven' (pag. 379).

Ze versterken dat nog met 'gelet op de immer toenemende digitale afhankelijkheid van mensen en organisaties ligt een digitaal "aangrijpingspunt" voor de hand'.

Dit roept in mijn ogen een schijnsituatie op die voorbij gaat aan de inherente complexiteit van *cyberwar*. Een aantal factoren moet daarom worden meegenomen in de afweging of cyber-operaties uitgevoerd moeten worden ter ondersteuning van operaties in het landdomein. Ten eerste is het zeer twijfelachtig of bij cyber-operaties voldoende onderscheid kan worden gemaakt in militaire en civiele doelen. Militaire doelen maken vaak gebruik van civiele infrastructuur (onder meer stroomvoorziening, digitale 'backbones', netwerkproviders, logistieke instandhouding) en het is maar de vraag of ons onderscheidend vermogen op dit gebied groot genoeg is bij de 'manipulatie van fysieke objecten' (pag. 384).

Het kan daarom lastig zijn om vast te stellen of het object een civiel of specifiek militair doel diende. En het aanvallen van dergelijke doelen, zonder dat voldoende onderscheid kan worden gemaakt tussen militaire en civiele doelen, is volgens de aanvullende Geneefse protocollen (AP 1) van 1977 verboden.

Dat geldt ook voor cyber. Dit betekent in praktijk dat deze niet onderscheidende cyber-activiteiten verboden blijven, totdat er bijvoorbeeld nieuwe verdragsafspraken zijn gemaakt of andere interpretaties van de bestaande verdragstekst door de naties gegeven wordt. Dit wordt overigens door de schrijver uitstekend verder uitgediept in het *Militair Rechtelijk Tijdschrift* (jaargang 106-2013, aflevering 1), waarin hij het juridische raamwerk van militaire cyber-operaties beschrijft.

Imagoschade

Ten tweede moeten voor het uitvoeren van operaties vaak van te voren zogeheten *logical bombs* zijn geplaatst in de desbetreffende (soms civiele) infrastructuur. Onder *logical bombs* verstaan we bewust gemanipuleerde software of ingebouwde achterdeurtjes in de software. Het ontdekken van dergelijke *logical bombs* kan grote imagoschade teweegbrengen of (erger nog) als *casus belli* worden opgevat.

Met andere woorden: hiermee dreigt een (gewapend) conflict te ontstaan, wat we eigenlijk (nog) niet willen en waarvoor we eigenlijk nog niet gereed zijn. Een actueel voorbeeld hiervan is de recente ophef over de activiteiten van de Amerikaanse en Britse SIGINT organisaties *National Security Agency* (NSA) en *General Communications Headquarters* (GCHQ) die door middel van cyber-activiteiten zelfs cyber-verkeer van bevriende organisaties en landen intercepteerden om hier diplomatiek voordeel mee te kunnen behalen.

¹ 'Cyber-operaties en militair vermogen', in: *Militaire Spectator* 182 (2013) (9) 368-387.

Nadelige effecten

In de derde plaats zijn veel mogelijk digitale doelen internationaal verknoopt. Ons energienetwerk en financiële netwerk zijn hier uitstekende voorbeelden van. Het digitaal aanvallen van dergelijk knooppunten vanwege militair belang veroorzaakt vaak indirect tweede- of derderangs nadelige effecten. Deze effecten zijn moeilijk te overzien, waardoor cyberwarfare de inherente neiging heeft om onbeheersbaar te worden. Ten vierde heeft ook de meest eenvoudige component cyber-capaciteiten. Ook de tegenstander kan cyber-operaties uitvoeren. En *guess what...* wij zijn met onze technologische strijdmachten en digitaal verknoopte maatschappijen vele malen kwetsbaarder dan de tegenstander. We overschatten stelselmatig onze eigen cyber-kracht en onderschatten de vermogens van de tegenstander.

Overigens is dit geen onbekend verschijnsel in de politiek-militaire strategische geschiedenis, maar dit terzijde. En omdat een tegenstander succesvolle strategieën en tactieken overneemt is de kans zeer groot dat wij al snel onze sterke punten zien verdwijnen als sneeuw voor de zon en dat onze digitale (militaire) machine krakend tot stilstand komt. Dus om onze technologische voorsprong te benutten en te behouden, is het beter om niet te snel met cyberwar te starten.

Gevaar van escalatie

Als laatste punt wordt het escalerend vermogen van cyberwar onderschat. Met de snelle verspreiding van digitale kennis over de wereld is de kans niet onaanzienlijk dat een klein opgezette militaire cyber-operatie leidt tot een spiraal van elkaar overtreffende persoonlijke initiatieven van cyber-enthousiastelingen die grote schade kunnen toebrengen aan het eigen militaire vermogen en (nog erger) de civiele infrastructuur.

Hierbij moeten we niet vergeten dat sympathisanten van de tegenstander zich ook op het eigen grondgebied en in de eigen digitale infrastructuur bevinden. Het geheel kan dus snel onbeheersbaar worden. 'Cyber Armageddon' als het ware.

Beheersingsregime nodig

De hoofdlijn van mijn betoog is dat we ons wel moeten voorbereiden op cyberwar (we kunnen immers ook als eerste aangevallen worden), maar er niet te snel mee moeten starten. Om de *cyberpeace* (ons voordeel) te kunnen behouden, is in mijn ogen ook een internationaal beheersingsregime nodig (vergelijk: nucleaire verdragen), dat ook rekening houdt met *rogue*-elementen.

Dit regime zou gebaseerd kunnen zijn op een internationale verplichting om mee te werken aan onderzoeken (*obligation to assist*), verplichte nationale verantwoording afleggen tegenover een internationaal cyberhof (*national cyber accountability*), het instellen van een *first use cyber ban* (op te heffen bij kinetische oorlog en bij digitale aanval door een ander land of organisatie) en een verbod op het uitvoeren van voorbereidende digitale aanvalshandelingen in civiele digitale infrastructuur (zoals het plaatsen van logical bombs).

Ik wil afsluiten met de schrijvers kolonel Ducheine en tlnt Van Haaster te bedanken voor hun initiatief om het digitale domein in het militaire vermogen te introduceren. Met mijn reactie beoog ik tegelijkertijd verdieping te bewerk-stellingen bij het lezerspubliek van de *Militaire Spectator* van de inherente complexiteit van cyberwar. Het is allemaal niet zo eenvoudig.

Bezint daarom eer gij begint... Een relatief klein militair voordeel weegt in het cyberdomein niet op tegen maatschappelijke chaos. ■

Met luitenant-kolonel J.A. van Dalen beogen wij verdieping te bereiken over (de complexiteit van) cyber-operaties en digitale oorlogvoering. Wij grijpen zijn terechte reactie daarom met beide handen aan om via de *Militaire Spectator* het krijgswetenschappelijke debat over dit thema te kunnen voeren. ‘Debat’ mag hier gezien worden als verdere gedachte-wisseling, want we zijn het doorgaans volstrekt eens met de opmerkingen van Van Dalen.

Centraal in onze gedachtewisseling zoals we die in het septembernummer van dit blad zijn gestart, staat de vraag hoe cyber-capaciteiten passen in het Nederlandse militaire vermogen. De nadruk van onze bijdrage lag (en ligt) op cyber-operaties die (straks) door het Defensie Cyber Commando onder gezag van de Commandant der Strijdkrachten worden uitgevoerd.

Deze focus impliceert dat we geen aandacht kunnen besteden aan drie andere cyber-rollen die Defensie kent (en als departement uniek maakt): bescherming en verdediging; inlichtingen, en rechtshandhaving. Daarin vervullen respectievelijk JIVC, MIVD en Marechaussee een belangrijke rol.

Geen ‘gemakkelijk’ fenomeen

Zoals gezegd ligt het accent op cyber-operaties en militaire doctrine. Met Ikol Van Dalen zijn we allereerst van mening dat cyber-operaties een allesbehalve ‘gemakkelijk’ fenomeen zijn. Sterker nog: cyber-operaties zijn uitermate complex. Ze vergen naar onze mening – wellicht meer dan voorheen – een uiterste beheersing van strategisch denken, operationele planning, doctrine en operationele kunst. Ze veronderstellen bovendien inzicht in de werking van complexe technische systemen, van de afhankelijkheid van civiele en militaire informatie-processen die gebruikmaken van *cyberspace*, maar ook van (de effecten op) internationale betrekkingen.

Die complexiteit is niet alleen aan de orde als onze krijgsmacht het digitale initiatief neemt, maar ook wanneer een reactie op een cyberdreiging wordt gevraagd. Om die complexiteit te illustreren wijzen we op twee voorbeelden. Allereerst de JSF, die in een beschouwing van drie TNO-medewerkers door sommigen als ‘een randapparaat in een IT-omgeving’ wordt aangeduid: met alle kwetsbaarheden van dien.¹

Ten tweede – en los van de discussie of dit een militaire cyber-operatie betrof – de ontwikkeling en inzet van Stuxnet tegen het Iraanse atoomprogramma. Zoals beschreven in David Sanger’s reconstructie van de Obama-doctrine, zijn niet alleen de technische en praktische hindernissen voor de inzet van Stuxnet enorm geweest, maar blijkt vooral de samenhang met internationaal veiligheidsbeleid (van de Verenigde Staten en Israël) een bepalende factor te zijn geweest.² Het feit dat Stuxnet onbedoeld op internet terechtkwam tekent ook de onvoorspelbare weg die *malware* kan volgen.

Wat dat betreft zijn klassieke kinetische operaties waarin een F-16 een 500-ponder afwerpt, inderdaad minder complex. Maar zelfs als dit laatste al zo zou zijn, en we even vergeten dat bij zo’n actie ook nog *targeting pods*, *laser target designators*, *Forward Air Controllers*, buitenlandse coalitiepartners, inlichtingenverzamelorganen (digitaal, vliegend of grondgebonden), *Airspace Management*, *Air Tasking Orders*, *Rules Of Engagement* en *Standard Operating Procedures* een rol spelen, dan denken we nog steeds dat cyber-operaties *in de kern* inderdaad zijn uit te leggen via bekende noties van de (vertrouwde) militaire doctrine.

Grote lijnen

Ten tweede hebben we, om de grote lijnen zichtbaar te houden, de complexiteit bewust tot het maximaal aanvaardbare gereduceerd. Onze doelstelling was niet een uitputtend overzicht van alle facetten van cyber-operaties en alle operationele, technische en juridische vragen te bieden. Integendeel, door cyber-operaties op hoofdlijnen aan ‘gewone’ doctrine te koppelen, proberen we de conceptuele inpassing in militair vermogen duidelijk te kunnen maken.

¹ Ron van Paassen, Marcel van Hekken & Theo Verhagen, ‘Cyber kwetsbaarheden bij Defensie, in: *Carré*, 2013 (5) 16-19, 18.

² David S. Sanger, *Confront and conceal: Obama’s secret wars and surprising use of American power*, 2012, (New York: Crown, 2012).

Zo beschrijven we cyberspace via een model met ‘maar’ twee lagen: de fysieke en de niet-fysieke. In de niet-fysieke dimensie plaatsen we twee belangrijke en unieke elementen: cyber-objecten en cyber-identiteiten. Samen met mensen en objecten in de fysieke dimensie en aangevuld met data zijn dit de vijf elementen die in de meeste (buitenlandse) doctrine-publicaties een centrale rol vervullen.

We wijden ook (nog) niet uit over de precieze (fysieke en niet-fysieke) gevolgen van cyber-acties, de digitale ‘fall out’ zagezegd; en evenmin over de integratie van inlichtingen-capaciteiten van de MIVD en/of partnerlanden in militaire operaties.

Bovendien richten we ons op operationele inzet. Daarmee laten we de volkenrechtelijke inbedding via het *ius ad bellum* en ontwapeningsverdragen, alsmede (toekomstige) oorlogsrechtelijke afspraken voor wat ze zijn. Ook blijft de strategische inkadering onderbelicht. Deze luxe kunnen we ons nu – en voor dit doel – nog permitteren. Zodra het Defensie Cyber Commando en andere cyber-capaciteiten operationeel zijn, moet dit werk uiteraard wel afgerond zijn.

Ten derde zijn we, zoals Van Dalen met zijn voorbeelden onderstreept, nog niet ingegaan op het daadwerkelijke doelbestrijdingsproces (*targeting*) en de operationele, technische en oorlogsrechtelijke vraagstukken die daarbij komen kijken. Die maken de materie inderdaad nog complexer. De voorbeelden spreken voor zich, maar zijn trouwens niet nieuw: hoe om te gaan met *dual use targets*, hoe *collateral damage* in te schatten, hoe het verwachte en beoogde effect te bepalen, en welke voorzorgsmaatregelen moeten worden getroffen?

Deze reguliere targeting-vraagstukken zijn en worden in andere publicaties beschreven.³ Dat wil overigens niet zeggen dat daarmee alle antwoorden op targeting-vraagstukken in cyberspace al beschikbaar zijn. Sterker nog, de investeringen in het cyber-domein zijn voor een belangrijk deel bestemd voor wetenschappelijk onderzoek naar dit soort kwesties.

Onderzoekers van TNO werken onder andere samen met de NLDA (FMW) aan onderzoek naar ‘effectmeting’, *collateral damage assessments*, inzetopties en regels voor doelbestrijding in het digitale domein.

Vanuit de gedachte van manoeuvreoorlogvoering vormen de kwetsbaarheden in (militaire) digitale systemen, zoals door Van Dalen (en TNO-onderzoekers) benoemd, voor de hand liggende ‘aangrijpingspunten’.⁴ Vandaar de expliciete verwijzing naar de cyber-identiteit en cyber-objecten als adressaat. Uiteraard zullen hulpmiddelen als operationele analyse en *collateral damage assessment* bij de daadwerkelijke beslissing tot inzet medebepalend zijn.

Let wel: wat zou er op tegen zijn een *stand alone* luchtverdedigingssysteem tijdelijke langs digitale weg te ontregelen, zoals waarschijnlijk het geval was tijdens de Israëlische operatie *Orchard* in Syrië (2007), als daarmee een risicovolle fysieke actie vermeden kan worden?

Eigen initiatief voor Nederland

Zoals de reactie van Ikol Van Dalen onderstreept, hebben we ons gericht op die cyber-operaties waarbij Nederland eigen initiatief heeft. Dat doet niets af aan het feit dat defensieve en preventieve voorbereidingen, in de sfeer van spionage, sabotage, diefstal, subversie en activisme, nog immer nodig zijn. Wie dat nog niet gedaan heeft, leest er de samenvatting van het derde Cybersecuritybeeld Nederland maar eens op na.⁵ Dit beeld, aangevuld met een explosief toenemende hoeveelheid kennis over het digitale vermogen dat sommige actoren reeds ontwikkeld hebben én tegen opponenten en medestanders toepassen, demonstreert andermaal de noodzaak van investeringen in digitale defensie en inlichtingencapaciteiten. Naast offensieve uiteraard.

Kol dr. P.A.L. Ducheine, Tlnt mr. J. van Haaster ■

3 Zie bijvoorbeeld: Michael N. Schmitt (red.), *Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare* (Cambridge, Cambridge University Press, 2013).

4 Zie *Nederlandse Defensie Doctrine (draft, maart 2013)* 120-122.

5 Nationaal Cyber Security Centrum, *Cybersecuritybeeld Nederland 3* (2013), via: <<http://bit.ly/1a51Wse>>.

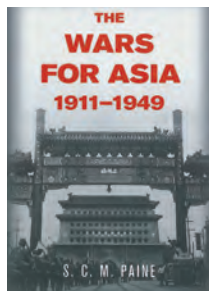
Spelletjes

Linda Polman

Uw eigen drone: het kán! Drones vliegen de winkels uit (*pun intended*). Bij de Maffe Marathon van de Bijenkorf lag het model Parrot, met twee camera's, al voor slechts driehonderd euro in het schap. U downloadt de gratis besturings-app, koppelt uw telefoon en bent *ready for take-off*. Eenmaal in vlucht, bekijkt u op het display van uw smartphone of tablet de beelden die uw drone doorstuurt. Gluren bij de burens vanuit de lucht is de toekomst. Ook van het defensiebeleid. De Amerikaanse luchtmacht leidt nu al meer drone-piloten op dan piloten voor bemande gevechtsvliegtuigen. *Airman First Class* Brendan Bryant was in 2006 één van de eerste *Drone Warriors* en is nu één van de eersten die er à la Manning en Snowden met de pers over sprak. In het oktobernummer van het tijdschrift *GQ* vertelt hij over de honderden missies die hij met Predators boven Irak en Afghanistan uitvoerde. Vanuit zijn 'donkere doos' vol beeldschermen en toetsenborden bij een luchtmachtbasis in de Nevada-woestijn doodde hij 1.626 mensen. Eerst was het nog leuk, want hij was 21 jaar oud en verslaafd aan computergames zoals *Dungeons & Dragons* en *World of Warcraft*. Maar al snel werd het eentonig. Uren- en dagenlang staaarde hij op zijn beeldschermen naar landschappen in Kunar en Hindu Kush, naar lege wegen, daken van huizen en binnenplaatsen achter hoge muren. Soms moest hij een paar weken lang boven hetzelfde huis cirkelen, als een gier op een luchtstroom. De mensen beneden wisten van niks. Bryant zag ze hun thee drinken, spelen met hun kinderen, voetballen en een bruiloft vieren. Instructies bereikten hem via zijn koptelefoon, van mensen in Washington of Bagdad, die naar dezelfde computerbeelden zaten te kijken. Bryant switchte dan van grijsbruine tinten naar infrarood, *lockte* het doel, telde af en keek toe hoe achtduizend kilometer verderop poppetjes in lange hemden en wijde broeken uit elkaar spatten. In 2011 had hij er zesduizend vliegreuen op zitten en wist hij niet meer wat echt was: waren die

infrarode figuren game-karakters, of levende wezens? Hij kreeg nachtmerries, verliet het leger, raakte aan de fles en belandde onder een brug. PTSS, concludeerde de dokter. Voor de menselijke geest blijkt het niet uit te maken of je de vijand hoogstpersoonlijk aan een bajonet rijgt of hem vanuit Arizona met een drone bestookt. Voor de psyche is de belasting hetzelfde.

In 2011 onderzocht de Amerikaanse luchtmacht de geestestoestand van zeshonderd drone-operators. 42 procent was matig tot ernstig gestresst, 20 procent *burned out*. Het percentage drone-piloten met depressies, angstaanvallen, alcoholproblemen en suïcidale aanvechtingen is hetzelfde als onder traditionele gevechtspiloten. Over drone-piloten wordt wel honend gezegd dat ze op z'n ergst hun nagels kunnen breken op een gemeen computerknopje, maar de werkelijkheid is dat ze soms dagenlang gedwongen de vernietiging op de grond blijven aanzien. Bryant staaarde naar de begrafenissen van zijn slachtoffers en schoot de begrafenisgasten dan ook nog dood. Bemanningen van bemande vliegtuigen zien dat allemaal niet. Die zijn zo snel mogelijk weg. Een van de voordelen van meer drone-gebruik zou zijn dat piloten de morele schuld naar machines kunnen afschuiven: drone, maak jij die mensen even dood. Bryant waarschuwt: 'Hoe meer we de menselijke factor uit oorlogvoering schrappen, hoe minder de consequenties van oorlog een rol zullen spelen. Onderscheid tussen goed en kwaad zal verder vervagen.' De Parrot wordt intussen in de markt gezet als 'meer dan een speeltje'. 'Binnenkort speel je zelfs spelletjes waarbij je denkbeeldige vijanden de lucht uitschiet,' juicht de fabrikant. Maar misschien vallen die denkbeeldige vijanden binnenkort ook vanzelf wel uit de lucht. De Vereniging van Verkeersvliegers heeft al gewaarschuwd dat de toenemende drone-drukke boven de bebouwde kom onvermijdelijk tot ongelukken gaat leiden. ■

The Wars for Asia, 1911-1949

Door S.C.M. Paine
Cambridge (Cambridge University Press) 2012
488 blz.
ISBN 9781107020696
€ 29,-

Veel oorlogen buiten de westerse wereld werden en worden door een westerse bril gezien. Dat resulteert vaak in een te gesimplificeerd blik op gebeurtenissen, waarin weinig aandacht is voor diepere achterliggende oorzaken of voor de specifieke omstandigheden van oorlogen waar het Westen wel bij betrokken raakte, maar waar dat geenszins altijd de bedoeling was van de aanvankelijk strijdende partijen. Volgens S.C.M. Paine, hoogleraar strategie en politiek aan het U.S. Naval War College en auteur van meerdere boeken over China, gaat dat bijvoorbeeld sterk op voor de oorlogen die tussen 1911 en 1949 in Azië werden uitgevochten. China raakte uiteindelijk wel betrokken bij de Tweede Wereldoorlog, maar dat was geen bewuste keuze, maar het gevolg van de Japanse inmenging in interne Chinese aangelegenheden. Binnen dat wereldomspannende conflict was bovendien de burgeroorlog, die het land sinds 1911 teisterde, van primair belang. Paine vat het in zijn inleiding prachtig samen: 'The long Chinese civil war precipitated a regional war between China and Japan so that by the time the conflict became global in 1941, the Chinese were fighting a civil war within a regional war within an

overarching global war' (blz. 5). Hetzelfde gold voor Japan. Het land van de Rijzende Zon trachtte zijn langslpende oorlog met China op te lossen door voor een perifere strategie te kiezen, waarin Amerikaanse en Britse belangen in Azië werden aangevallen, met als doel Washington en Londen te dwingen hun steun aan China stop te zetten. Vanuit een westers en zeker Amerikaans oogpunt stond de aanval op Pearl Harbor centraal en heerste de opvatting dat de Japanse aanval op Amerika het kernpunt van de Japanse strategie was. Niets was minder waar, zo betoogt Paine: 'This was a peripheral strategy because the theatres were peripheral to the main theatre, which for Japan was China, not the disease-infested jungles and isolated islands where the United States soon fought' (blz. 4).

Vernieuwende correctie

Paine biedt aldus een verfrissende en vernieuwende correctie op het al te eendimensionale beeld dat in het Westen bestaat van de strijd tussen Japan en China, de Chinese burgeroorlog, de rol van Rusland en hoe één en ander in elkaar greep. De auteur doet dat op een uiterst leesbare wijze, met een grote kennis en beheersing van Chinese, Japanse

en Russische bronnen. De rol van de Sovjet-Unie zet Paine kraakhelder neer. Sinds de Japans-Russische Oorlog van 1904-1905, eindigend met de overdonderende Japanse overwinning in de zeeslag bij Tsushima, waren de Japanners bezig geweest met de Russische dreiging. Tot de Russische Revolutie was die strikt gesproken alleen extern geweest, 'but with the spread of communism, it became a domestic threat that sounded alarm bells throughout the Japanese government, and most particularly at army headquarters' (blz. 77). De Chinezen hadden ondertussen heel andere dingen aan hun hoofd. Sinds 1911 was het land verwickeld in een burgeroorlog tussen de nationalist en communisten, waarbij eerstgenoemden lange tijd de bovenliggende partij waren, maar er niet in slaagden de troepen van Mao de definitieve nekslag te geven. Aanvankelijk was deze strijd een interne aangelegenheid, maar zeker vanaf de jaren dertig begonnen de Japanners en Russen zich er meer en meer mee te bemoeien. Achteraf gezien was de Japanse aanval op en bezetting van Mantsjoerije en de inmenging in de Chinese burgeroorlog een rampzalige beslissing, niet alleen voor Japan, maar zeker voor China. De Japanse militaire strategie vernietigde niet alleen de Chinese economie, maar ondermijnde eveneens de Japanse. Als de Japanse lonen geïndexeerd worden naar koopkracht, dan daalde deze van 100 in de jaren 1934-1936 tot nog geen tachtig in 1941, nog voordat Japan in oorlog raakte met de Verenigde Staten. In 1945 was het 41,2 procent. Na het begin van de strijd tegen Amerika daalde de

calorie-inname van Japanse burgers van bijna 2.200 per dag tot nog geen 1.800 in 1945; 'Inflation rose from 1935 to 1945 by 300 percent at official prices', aldus Paine (blz. 169).

Langslepende oorlog

Het Japanse optreden, met als doel het verkrijgen van een 'Greater East Asian Co-Prosperty Sphere', resulteerde in precies het tegenovergestelde: de escalatie van de strijd met China maakte Japan alleen maar afhankelijker van de import. In 1939 moest het negentig procent van zijn olie invoeren. Dat betekende dat Japan nog meer op handel aangewezen was. Bovendien: 'By 1940, it was running out of troops to conduct endless campaigns in China' (blz. 169). Waren de Japanse legers in de eerste helft van 1937 nog 17,4 kilometer per dag opgerukt, in 1940 was dat gedaald tot 0,6 kilometer. De aanval op Pearl Harbor lijkt in die optiek een volstrekt suicidale keuze te zijn geweest van de Japanse leiding. De Japanse admiraal Yamamoto was zich ervan bewust dat Japan een langslepende oorlog met de Verenigde Staten niet zou kunnen winnen; daarom vestigden hij en de zijnen hun hoop op een korte

oorlog. Die kwam er echter niet en al snel bleek dat Japan volledig werd weggeproduceerd door de Verenigde Staten. Paine haalt ook de conventionele visie op de Japanse aanval op de belangrijkste Amerikaanse vlootbasis in de Stille Oceaan aan: 'the Japanese became clinically insane and attacked Pearl Harbor. This pushed the United States into World War II (...) As it turns out, Japanese military planners conceived of Pearl Harbor as a peripheral operation to secure victory in the primary theatre, which remained China' (blz. 186). Paine noteert vervolgens fijntjes dat de Japanners op 7 december 1941 ook Thailand, Maleisië, de Filipijnen, Wake Island, Guam, Hong Kong en Shanghai aanvielen en hun aandacht ook zouden richten op Britse en Nederlandse belangen.

Eigen belang

Feit is dat voor Japan en China hun onderlinge strijd en de burgeroorlog tussen de Chinezen zelf, dominant was. In die lange en tragische Chinese burgeroorlog waren China, Japan en Rusland de belangrijkste belligerenten. Amerika ging er pas aan het eind een zichtbare, maar volgens Paine hoogst ineffectieve, rol in spelen. In zijn woorden:

'The United States focused exclusively on the global war and never understood why the civil war had to remain the focus for the Chinese (...) The Chinese knew full well that once the global war ended and the United States left, the civil war would resume full throttle, so they fought the global war always with an eye to its impact on the civil war' (blz. 274). De grootmachten gebruikten China in hun eigen belang, maar 'using China as a domestic political football was a risky game' (blz. 297). Paine heeft de centraliteit van China, de Chinese burgeroorlog en de al te westerse blik op de conflicten in Azië prachtig en overtuigend geanalyseerd. Soms schiet hij uit de bocht, bijvoorbeeld door te stellen dat China een boze, opkomende macht is. Dat China sterker wordt is helemaal waar, maar het is de vraag wat het land op termijn zal doen met zijn economische macht. Daarover bestaan de wildste en meest uiteenlopende voorspellingen, maar wellicht is het beter dat achteraf te bekijken. Dat is tenslotte de taak van de historicus en daarvoor heeft Paine zich uitermate gekwalificeerd getoond.

M. Lak MA, *The Hague University/ Radboud Universiteit Nijmegen*

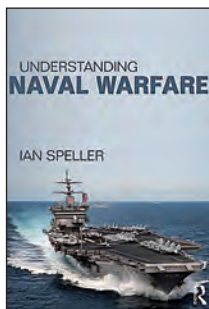
Schrijft u een gastcolumn in de Militaire Spectator?

De redactie van de *Militaire Spectator* daagt de lezers uit een gastcolumn te schrijven. Het thema is vrij, maar moet passen binnen de formule van het tijdschrift. De boodschap moet relevant zijn voor de lezers. Het moet gaan om een gefundeerde eigen mening, om een logisch opgebouwd betoog en de feiten moeten kloppen en verifieerbaar zijn.

Ten slotte: uw bijdrage mag maximaal duizend woorden tellen. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). De redactie wacht reacties met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Understanding Naval Warfare

Door Ian Speller
Londen (Routledge) 2013
224 blz.
ISBN 9780415523455
€ 29,-

In *Understanding Naval Warfare* legt Ian Speller de nadruk op concepten, debatten en relevante voorbeelden uit de geschiedenis van oorlogvoering op zee. Speller, als lector militaire geschiedenis verbonden aan de National University of Ireland, gebruikt de thematische analyse om begrippen als *sea control* uit te leggen en onderzoekt ook welke uitwerking acties van de marine kunnen hebben op het land- of luchtoptreden. Hij gaat in op marineoperaties in vredestijd en op *naval diplomacy* en filosofeert over de toekomstige rol van marines. Het boek bevat *casestudies* over de Amerikaanse en Britse marine, maar ook over de zeestrijdkrachten van kleinere landen.

The New Pirates

Modern Global Piracy from Somalia to the South China Sea
Door Andrew Palmer
Londen (I.B. Tauris) 2013
256 blz.
ISBN 9781848856332
€ 27,-

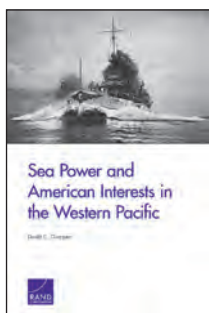
Hoewel marines enig succes hebben geboekt, is piraterij op meerdere plaatsen in de wereld nog steeds een grote bedreiging voor de handelsvaart en daarmee voor de landen die daar economisch van afhankelijk zijn. Andrew Palmer, maritiem-veiligheidsdeskundige, belicht de historische achtergrond van piraterij en concludeert dat de oorzaken vooral geo-politiek en sociaal-economisch zijn. Hij wijst op Somalië, een *failed state* waar criminele bendes de zee op gaan om schepen te kapen, veelal voor losgeld. Maar het probleem gaat verder dan de Hoorn van Afrika, want ook in Zuidoost-Azië, bij West-Afrika en Latijns Amerika vormt piraterij een gevaar voor de scheepvaart.

Twenty-First Century Seapower

Cooperation and Conflict at Sea
Door Peter Dutton, Robert Ross en Øystein Tunsjø (red.)
Londen (Routledge) 2012
344 blz.
ISBN 9780415698122
€ 90,-

De bundel *Twenty-First Century Seapower* zet aan de hand van historische voorbeelden de doelen van maritiem expansionisme uiteen. Daarna focussen diverse experts op China, India, Rusland en Japan, landen die sinds het einde van de Koude Oorlog werken aan de uitbreiding van hun marine. Zij doen tevens uitspraken over mogelijke conflictgebieden op zee in deze eeuw, bijvoorbeeld in de Stille Oceaan. Belemmering van de vrije internationale handel en de strijd om grondstoffen zouden oorzaken van conflict kunnen zijn. Aan de andere kant zien de deskundigen ook kansen voor samenwerking, zelfs tussen de marines van de Verenigde Staten en China.

Sea Power and American Interests in the Western Pacific

David C. Gompert
Santa Monica (RAND Corporation) 2013
220 blz.
ISBN 9780833078902
te downloaden via www.rand.org

David Gompert, senior analyst bij de Amerikaanse denktank RAND en verbonden aan de United States Naval Academy, voorspelt in *Sea Power and American Interests in the Western Pacific* dat China de komende decennia in ieder geval zal proberen de zeeën in de eigen nabijheid te gaan domineren. De militaire rivaliteit tussen China en de VS op het gebied van kernwapens, satellieten en cyber, krijgt er volgens Gompert een maritieme dimensie bij. De economische globalisering zou overigens een rem op de Chinese ambities kunnen zetten, want om te kunnen blijven exporteren is het land ook aangewezen op goede relaties met andere maritieme mogendheden.

Aankondiging

Themabijeenkomst KVBK

Drone warfare Een juridisch, ethisch en strategisch vraagstuk

28 november 2013

Plein Kalvermarkt Complex Den Haag

De afgelopen jaren heeft de inzet van bewapende onbemande vliegtuigen tegen terreurbewegingen veel ophef veroorzaakt. Ook in Nederland speelt de vraag in hoeverre dergelijk optreden legitiem en ethisch kan zijn en wellicht zelfs contraproductief uitpakt. Deze vraag heeft onder meer geleid tot een recent verschenen juridisch advies aan het ministerie van Buitenlandse Zaken.

De KVBK organiseert een themabijeenkomst rond het *drone warfare*-debat. Naast de juridische invalshoek zullen diverse andere voor- en tegenargumenten die in het debat de ronde doen tegenover elkaar worden geplaatst om een genuanceerder beeld te krijgen van deze nieuwe militaire systemen.

Het juridisch perspectief wordt ingeleid door prof. dr. Terry Gill, mede-auteur van het advies aan het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Commodore prof. dr. Frans Osinga zal de ethische en strategische vraagstukken belichten.

Datum: 28 november 2013

Programma:

16.00-16.30 Ontvangst
16.30-17.15 Lezing
17.15-17.45 Forumdiscussie
17.45 Samenzijn met een hapje en drankje

Locatie:

P.J. de Jonghzaal (Perscentrum)
Plein Kalvermarkt Complex
Kalvermarkt 32
2511 CB Den Haag

Geïnteresseerden kunnen zich per e-mail opgeven bij de secretaris van de KVBK, majoor Daan Storm van Leeuwen: DM.StormVanLeeuwen@mindef.nl.

US DEPARTMENT OF DEFENSE

